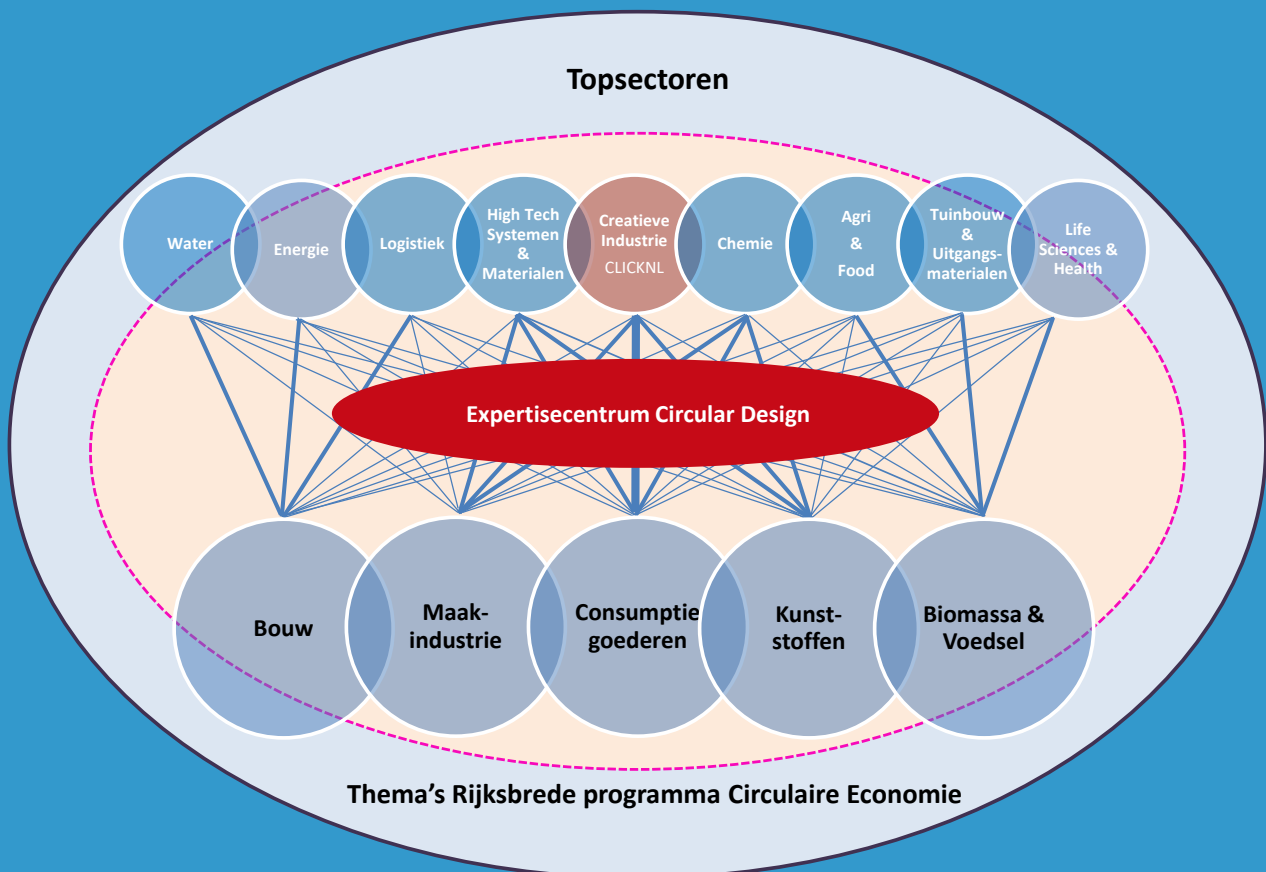

Dutch Circular Design Centre

Marktverkenning en haalbaarheidsonderzoek
Expertisecentrum Circular Design

Siem Haffmans / Elke Roetman / Ingeborg Gort
m.m.v. Jeroen Hinfelaar (Nuovalente)

© Partners For Innovation, 20 Januari 2017

Opdrachtverlener: Ministerie van Infrastructuur en
Milieu

Contactpersoon: Hans Spiegelers

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting.....	4
1. Inleiding	9
1.1 Circular Design	10
1.2 Uitgangspunten.....	12
1.3 Werkwijze.....	12
1.4 Leeswijzer.....	13
DEEL I: Analyse vraag- & aanbodzijde.....	14
2. Verkenning aanbodzijde Nederland.....	15
2.1 Overheden.....	16
2.2 Onderzoek en onderwijs	18
2.3 Publiek-Private partijen.....	20
2.4 Commerciële advies- en ontwerpbureaus.....	22
2.5 Financieringsvormen.....	23
2.6 Conclusies verkenning aanbodzijde	24
3. Verkenning aanbodzijde Europa	25
3.1 Europese organisaties: mogelijke partners voor een Expertisecentrum.....	25
3.2 Organisatievorm Circular Design partijen EU	26
3.3 Activiteiten Organisaties Circular Design EU	28
3.4 Europese subsidies.....	30
3.5 Conclusies verkenning aanbodzijde Europa.....	32
4. Verkenning vraagzijde Nederland	33
4.1 Uitgangspunten en toegevoegde waarde.....	35
4.2 Resultaten gesprekken branches	36
4.3 Conclusies verkenning vraagzijde	38
5. Marktontwikkelingen.....	39
5.1 Marktontwikkelingen	39
5.2 Succesfactoren en belemmeringen	40
5.3 Conclusies Marktontwikkelingen	42

DEEL II: Organisatie & Financiering.....	43
6. Waardepropositie	44
6.1 Waarden uit enquête	44
6.2 De waardepropositie BMC-sessie	46
6.3 Conclusies waardepropositie	48
7. Organisatievorm	49
7.1 Systeemniveau	49
7.2 Netwerkfunctie	50
7.3 Cross-sectoraal.....	51
7.4 Conclusies organisatievorm	52
8. Financiering.....	53
8.1 Zijn stakeholders bereid te betalen voor diensten?	53
8.2 Hoe worden andere organisaties nu gefinancierd?.....	54
8.3 Welke financiering voor welke activiteit.....	54
8.4 Conclusie financiering	57
9. Aanbevelingen.....	58
 BIJLAGEN	 59
Annex 1 - Literatuur en bronnen	60
Annex 2 – Overzicht geraadpleegde stakeholders.....	61
Annex 3 - Resultaten Enquête Aanbodzijde	66
Annex 4 – Resultaten Enquête Aanbodzijde EU	72
Annex 5 - Resultaten Enquête Vraagzijde	79
Annex 6 - Uitkomsten Business Model Canvas sessie	93
Annex 7 - CIRCO	101
Annex 8 - Overzicht partijen in Europa met link naar Circular Design	103
Annex 9 – Overzicht subsidieprogramma’s en projecten in Europa	119

Managementsamenvatting

Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu heeft Partners for Innovation gevraagd om een verkenning uit te voeren naar de wenselijkheid en haalbaarheid van een 'Expertisecentrum Circular Design'.

Deze verkenning moet antwoord geven op de vraag of er behoefte is aan een Expertisecentrum Circular Design, in het licht van de transitie naar een circulaire economie in Nederland. De conclusies van deze verkenning zijn gebaseerd op deskresearch, een enquête en interviews met 140 stakeholders vanuit zowel de aanbod als de vraagkant.

Dit rapport is opgebouwd vanuit de belangrijkste conclusies, die hieronder zijn weergegeven. Voor de verdere onderbouwing van deze conclusies, met gedetailleerdere achtergrondinformatie verwijzen we naar de hoofdtekst van het rapport (hoofdstuk 2 t/m 8).

DEEL I: Analyse vraag- & aanbodzijde

1. Er is een breed gedragen behoefte aan een Expertisecentrum Circular Design, dat zich vooral richt op kennisdelen en cross-sectorale ketensamenwerking.

- Een grote meerderheid van de stakeholders: **85% van de vraagzijde** (bedrijven en brancheorganisaties) en **94% van de aanbodzijde** (kennisinstellingen, ontwerp- en adviesbureaus), ziet de toegevoegde waarde van een 'Expertisecentrum Circular Design'.
- Veelgenoemde argumenten zijn:
 - Een Expertisecentrum kan zaken bundelen en verbinden;
 - Er is behoefte aan meer ketensamenwerking, dit kan een Expertisecentrum faciliteren;
 - Een Expertisecentrum kan praktische hulp bieden bij Circular Design.
- Belangrijk hierbij is dat:
 - Er al veel initiatieven zijn. Een Expertisecentrum moet aanvullend en niet concurrerend zijn, ofwel verbinden, aanjagen en kennis dissemineren;
 - Het een vraaggestuurd initiatief moet zijn en moet aansluiten bij de behoefte van bedrijven en hun klanten.

2. Er is in Nederland een groeiend aanbod van kennis op het gebied van Circular Design, maar deze kennis is nog pril, gefragmenteerd en moeilijk toegankelijk.

- De Nederlandse overheid heeft Circulaire Economie hoog op de agenda staan, onder meer via het VANG programma, het Rijksbrede Programma Circulaire Economie, en het Grondstoffenakkoord. Ook bij de provincies en gemeenten is er een toenemende belangstelling voor dit onderwerp.
- In het onderzoek en onderwijs is er de afgelopen jaren een sterk toenemende aandacht voor het onderwerp circulaire economie als onderdeel van duurzaamheid.
- Er lopen verschillende programma's, zoals Nederland Circulair! en CIRCO op het gebied van circulaire economie en circulair design, waarin kennisaanbieders samenwerken om deze kennis naar de markt te brengen.

- Er zijn enkele adviesbureaus die diensten aanbieden op het gebied van 'Circular Design' en 'Design for Circular Business', ontwerp bureaus geven aan dat ze veel moeite hebben om het concept Circulaire Economie te verkopen aan hun klanten.
- Het grootste deel van de onderzoeken, programma's en projecten wordt (mede)gefinancierd door overheden.

3. De Nederlandse expertise op het gebied van Circular Design is nu beperkt zichtbaar in Europa, er ligt nog een ruim potentieel aan samenwerkings- en kennispartners.

- Er gebeurt in Europa steeds meer op het gebied van Circulaire Economie. Bestaande 'ecodesign' centra zijn vaak verbonden met en financieel afhankelijk van de overheid. Hun activiteiten zijn vooral beleid gedreven en richten zich vooral op eco-design en recycling.
- Nederland is op Circular Design gebied beperkt en gefragmenteerd actief in Europa. Er wordt op projectniveau wel met Europese partners gewerkt, maar er is geen structurele samenwerking in Europees verband.
- De samenwerking met Europese Centra is met name interessant op inhoudelijke samenwerking en kennisdeling, de organisaties zijn minder geschikt als voorbeeld voor een Nederlands Expertisecentrum. Dit omdat ze ofwel beleid gedreven zijn, ofwel meer de vorm van een projectbureau hebben – hierdoor voldoen ze niet (volledig) aan de uitgangspunten die voor deze verkenning gehanteerd zijn.
- Europese subsidies bieden de mogelijkheid om deze samenwerking ook (deels) te financieren.
- Nederland kan een leidende rol pakken op het gebied van (Dutch) Circular Design.

4. Bedrijven en brancheorganisaties hebben toenemende belangstelling voor Circular Design. Er is behoefte aan kennis en ondersteuning, maar dit is vaak (nog) een latente vraag.

- Het Expertisecentrum kan bedrijven en brancheorganisaties ondersteunen met diensten op het gebied van: kennis delen, ketenprojecten, onderzoek naar business modellen, netwerken, advies en trainingen.
- Brancheorganisaties hebben behoefte aan kennis en ondersteuning, maar vooral ook aan een duidelijke definitie van Circular Design, met daarin aandacht voor de hele keten. Zij waarschuwen voor een dreigende versnippering van kennis en middelen.

5. Marktontwikkelingen ondersteunen nut en noodzaak voor een transitie naar een circulaire economie.

- Voor bedrijven in de maakindustrie zijn de leveringszekerheid van grondstoffen, CO₂-reductie doelstellingen en de bewustwording bij consumenten belangrijke ontwikkelingen op het gebied van circulaire economie.
- Bedrijven en brancheorganisaties zien samenwerking met ketenpartners, Europese regelgeving en marktvraag als belangrijkste succesfactoren voor de transitie naar een Circulaire Economie.
- Bedrijven en brancheorganisaties zien de lage prijs van grondstoffen en energie en de hoge kosten van arbeid en reparatie als belangrijkste belemmeringen voor de transitie naar een Circulaire Economie.

DEEL II: Organisatievorm en Financiering

6. Waardepropositie

Bedrijven hebben het meeste behoefte aan de volgende mogelijke diensten van een Expertisecentrum: kennisdelen, opzetten van ketenprojecten, onderzoek en het vervullen van een netwerkfunctie.

- Een groot deel van de ondervraagde bedrijven geven aan dat het Expertisecentrum geen rol hoeft te spelen in de financiering van projecten, bijvoorbeeld via subsidies en kredietverlening. Dit behoort volgens hen niet tot de kerntaken van een Expertisecentrum.
- Wanneer besloten wordt tot oprichting van een expertisecentrum is het belangrijk dat er een duidelijke opdracht ligt die breed wordt gedragen door de stakeholders. En vervolgens dat het centrum over de juiste menskracht en middelen beschikt om die opdracht zo uit te voeren dat het Expertisecentrum ook daadwerkelijk de expertrol in dit veld kan invullen.
- Enkele praktische voorbeelden, genoemd in de BMC-sessie, van activiteiten en diensten waarmee een Expertisecentrum waarde kan toevoegen zijn:
 - *“Inzicht geven in beschikbaarheid en gebruiksmogelijkheden van reststromen”;*
 - *“Inzicht geven in de impact van designkeuzes op de duurzaamheid van een product”;*
 - *“Een actieve club, die uit de grote hoeveelheid data en evenementen de juiste informatie filtert voor bedrijven en organisaties die zelf niet voldoende capaciteit of kennis hebben”;*
 - *“Vormgeven van of inzicht geven in regionale of lokale clusters”;*
 - *“Aanspreekpunt zijn, een centrum zijn dat zaken oppakt die nu blijven liggen en kennis in Nederland (en Europa) deelt, ook tussen sectoren”;*
 - *“Het opstellen van een definitie van Circular Design over sectoren heen”;*
 - *“Het beschikbaar stellen van Circular Design case studies”;*
 - *“Het verbinden van praktijk met theorie. Fungeren als spreekbuis van bedrijven, en het geven van terugkoppeling naar beleidsmakers”.*

7. Organisatievorm en taken

Het centrum Circular Design verbindt de ambities uit het Rijksbrede programma met branches, onderzoeksprogramma's en bedrijven. En koppelt vervolgens praktijkkennis terug aan beleidsmakers.

- Het Expertisecentrum Circular Design moet gebaseerd zijn op een ‘partnermodel’, waarin relevante stakeholders vanuit vraag- en aanbodkant kunnen deelnemen.
- Het Expertisecentrum zal zich vooral moeten richten op het verbinden van strategisch en tactisch niveau en van tactisch en operationeel niveau. Het operationele werk moet het bij voorkeur overlaten aan marktpartijen, tenzij de marktpartijen dit zelf niet oppakken.
- Een Expertisecentrum kan er toe bijdragen dat er meer kennisuitwisseling en afstemming tot stand komt tussen verschillende sectoren.
- Een Expertisecentrum bundelt het huidige, gefragmenteerde kennisaanbod. Dit bespaart tijd bij alle stakeholders en versnelt de kennisontwikkeling.

8. Financiering

Een centrum kan de gewenste taken alleen uitvoeren als er meerjarig financieel commitment is vanuit de overheid voor de organisatie. Partners zijn bereid om bij te dragen aan het overige deel van de organisatie.

- Commitment en lange termijn visie is belangrijk. Een Expertisecentrum Circular Design is volgens de stakeholders alleen haalbaar als er meerjarige financiële ondersteuning komt vanuit de overheid.
- Stakeholders zijn bereid te betalen voor diensten van een Expertisecentrum, mits het een meerwaarde oplevert. Deze zal eerst duidelijk moeten zijn voor er concrete bedragen of percentages genoemd kunnen worden.
- Er zijn meerdere Europese regelingen beschikbaar die geschikt zijn voor financiering van projecten en aanvullende taken van een centrum
- Een Expertisecentrum mag niet marktverstrend zijn of zorgen voor een versnippering van de (beperkte) financiële middelen voor Circular Design.

9. Aanbevelingen

Nederland heeft een voorloperrol op het gebied van zowel Circulaire Economie als Design, de combinatie is uniek en sterk. Het Ministerie van IenM heeft een belangrijke rol bij het verder ontwikkelen en versterken van Circular Design.

- Het Ministerie van IenM kan het kennisgebied Circular Design verder ontwikkelen en versterken door een Expertisecentrum te initiëren, liefst met alle relevante stakeholders (*'founding partners'*), mits ze daarvoor een langdurig commitment (>4 jaar) wil aangaan.
- Het Expertisecentrum kan een belangrijke bijdrage leveren aan de transitieagenda's van de vijf prioritaire bedrijfssectoren uit het Rijksbrede Programma.
- Het Expertisecentrum hoeft geen groot beslag op beschikbare middelen te leggen, het kan 'lean' worden ingericht, bijvoorbeeld door inzet van een senior programma-manager met beperkte ondersteuning en overhead, aangezien er de komende twee jaar al financiering is voor concrete activiteiten op operationeel en tactisch niveau (CIRCO en NL Circulair). Dit kan worden aangevuld met ingeleende projectmanagers (van kennispartners), die worden gefinancierd met projectfinanciering, bijvoorbeeld uit Europese programma's.
- De focus zal vooral moeten liggen op activiteiten die nog niet voldoende worden opgepakt, op het gebied van kennisopbouw en –uitwisseling, zoals: het versterken van de wisselwerking tussen onderzoek en praktijk, de wisselwerking tussen beleid en praktijk en het opbouwen van een Europees netwerk.

1. Inleiding

Circulaire Economie is 'hot'. Er is veel interesse voor het onderwerp, niet alleen bij overheden en bedrijven in Nederland, maar ook elders in Europa en de rest van de wereld. In Nederland zijn er verschillende initiatieven ontstaan om de industrie voor te bereiden op de Circulaire Economie: van netwerken voor kennisdeling tot praktische projecten zoals de CIRCO (business) design tracks, en van subsidietrajecten voor MKB en Hogescholen tot het opstarten van en communiceren over iconoprojecten via NL Circulair. Ook zijn er recent in Nederland een aantal belangrijke rapporten en beleidsstukken over de Circulaire Economie gepubliceerd. Zo is in september 2016 Het Rijksbrede programma 'Nederland circulair in 2050' [1] gepubliceerd.

In het Rijksbrede programma schetst het kabinet het perspectief van een toekomstbestendige, duurzame economie en een leefbare aarde voor toekomstige generaties. Het programma bouwt voort op het programma Van Afval Naar Grondstof (VANG) en is mede gebaseerd op het SER advies 'Werken aan een circulaire economie: geen tijd te verliezen' [2], het RLI rapport 'Circulaire economie: van wens naar uitvoering' [3] en het TNO rapport 'Kansen voor een circulaire economie in Nederland' [4]. Deze rapporten onderstrepen de noodzaak en de kansen voor Nederland voor een overgang naar een circulaire economie.

In de Circulaire Economie worden producten en materialen hergebruikt en behouden grondstoffen hun waarde. Dat brengt veel kansen voor ondernemers: meer ketensamenwerking, innovatie, minder grondstoffenverbruik en minder afval. Slimmer en zorgvuldiger omgaan met grondstoffen kan Nederland jaarlijks zo'n 7 miljard euro en 54.000 banen opleveren.

Bron: TNO, Kansen voor een circulaire economie in Nederland, 2013. [4]

De laatste jaren zijn er door het bedrijfsleven, vaak ondersteund door de overheid, al flinke stappen gezet om effectiever, slimmer én winstgevender om te gaan met schaarse grondstoffen.

Sinds 2015 lopen het programma Nederland Circulair! [5] en het project CIRCO 'Creating Business through Circular Design' [6] als resultaat van het nationale VANG programma. CIRCO is de concrete vormgeving en uitvoering van de VANG prioriteit 'Verduurzamen aan de voorkant van de keten'. Het circulair ontwerpen van producten in Nederland is daarbij één van de speerpunten. De CIRCO aanpak is succesvol in het bereiken van bedrijven door de toepasbare en praktische inslag. Het CIRCO project zal in 2017 en 2018 een vervolg krijgen en mogelijk ook kunnen worden ingebed in een Expertisecentrum Circular Design.

Vanuit het ministerie van I&M heeft het Directoraat-Generaal Milieu en Internationaal (DGMI) aangegeven de behoefte aan een 'Expertisecentrum Circular Design' te willen verkennen. Hieronder volgt een aantal citaten uit de brief van 3 mei 2016, die bovenstaande vraag nader invullen:

... *Betreft invulling VANG prioriteit: verduurzamen aan de voorkant van de keten.*

... *Uit de uitvoering van het CIRCO programma blijkt een behoefte aan activiteiten, expertise, op het kennisgebied van 'design for circular business'... Dat doet de vraag oproepen om te onderzoeken op welke wijze dit vormgegeven kan worden op een structureel en professioneel niveau.*

... Een ander aspect is dat in het Nederlandse speelveld van de innovatiestructuur rond design met een focus op duurzaamheid (Circular Design), er geen formele organisatie is die zich richt op het agenderen van kennisontwikkeling in de wetenschap en verspreiden van kennis-toepassing binnen het bedrijfsleven.

... De afgeleide vraag is in hoeverre in Nederland de huidige ad hoc aanpak kan worden omgezet naar een structureel en professioneel niveau die kan beantwoorden aan:

1. de behoefte van de Nederlandse (maak)industrie, kan voorzien in kennisbeheer en verdere tools, diensten en kennisontwikkeling in samenspraak met ontwerpbranche en universitaire ontwerpfaculteiten, mede in een internationale context,
2. en het beleid gericht op de voorkant van de keten daadwerkelijk tot uitvoering brengt.

Samengevat gaat het om de vraag of in het verlengde van CIRCO het initiëren van een Expertisecentrum Circular Design - gericht op 'Design for Circular Business' - opportuun is in het licht van de transitie naar een circulaire economie in Nederland.

NB: In deze verkenning spreken we over een Expertisecentrum Circular Design. Met de term 'Expertisecentrum' bedoelen we een plek waar kennis en ervaring op het gebied van Circular Design samenkomt. Het is een werknaam voor deze verkenning, niet de vastgestelde naam voor een eventuele organisatie op dit gebied. Zie ook hoofdstuk 9: Aanbevelingen.

1.1 Circular Design

In onze aanpak van deze verkenning gaan we uit van een integrale en brede insteek van het 'Expertisecentrum Circular Design'. Het Expertisecentrum richt zich hierbij op een systeemverandering, waarbij 'design' als driver gebruikt wordt voor de transitie naar een Circulaire Economie.

In het Rijksbrede programma wordt circulair productontwerp (ofwel 'circular design') benoemd als een van de aandachtspunten.

Rijksbrede programma Circulaire Economie

Een visie op circulair productontwerp. De verantwoordelijkheid van producenten

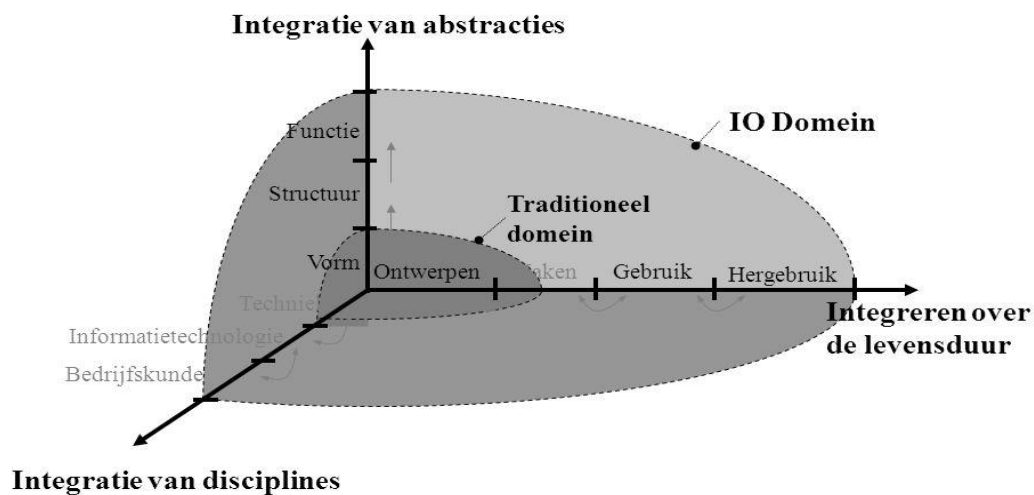
Veel producten zijn nu door hun ontwerp moeilijk te repareren of te recyclen. Het kabinet wil de aandacht voor circulair ontwerpen dat met het VANG programma is gestart, zoals het CIRCO-initiatief voortzetten in 2017. We verbinden dit aan de prioriteiten van het Rijksbrede programma. Ondernemers en ontwerpers worden in interactie met wetenschappers en studenten op weg geholpen met de ontwikkeling van nieuwe circulaire producten, diensten en businessmodellen.

De Europese Ecodesign-richtlijn kijkt nog onvoldoende naar de mogelijkheden om te recyclen of producten te renoveren. Dit is ook door Europa geconcludeerd en de richtlijn zal worden aangepast. Nederland zal, met andere lidstaten, onderzoeken hoe die Europese aanpak ondersteund en versneld kan worden. Ook gaan we verkennen hoe we de invulling van de al vastgelegde producentenverantwoordelijkheid voor auto's, banden, elektronica en verpakkingen verder kunnen uitbreiden. Het kabinet denkt hierbij aan afspraken over de hoeveelheid gerecyclede of biobased materialen. Het

kabinet stimuleert een ketenaanpak voor een aantal prioritaire stromen, zoals matrassen, luiers en textiel, gericht op de ontwikkeling van een duurzame business case. De introductie van producentenverantwoordelijkheid (zoals het terugnemen van het af te danken product) is daarbij een mogelijk te hanteren instrument. [1]

Met de term 'Design' gaan wij in deze verkenning uit van 'Integraal Ontwerpen', zoals dit aan de TU Delft gedoopt wordt. Hierbij wordt niet alleen naar de vorm van een product of dienst gekeken, maar ook naar de structuur, de functie en het systeem waarin het product of de dienst gebruikt wordt. Tevens worden alle levensfasen (van grondstoffenwinning, productie, gebruik, hergebruik, onderhoud en reparatie, refurbishing, remanufacturing tot en met recycling en afvalverwerking) meegenomen en worden alle relevante stakeholders betrokken bij het proces. Gezamenlijk heb je meer kennis in huis en vanuit de keten kan een uitdaging op een hoger niveau worden aangepakt, zodat het risico op oplossingen van deelproblemen die niet bijdragen aan oplossen van het hoofdprobleem sterk gereduceerd wordt.

Wat is Integraal ontwerpen?

Figuur 1 Integraal Ontwerpen (Bron: Prof. ir. Jouke Post, TU Delft)

1.2 Uitgangspunten

Wij gaan in deze verkenning uit van een Expertisecentrum Circular Design dat breed ingestoken wordt met de volgende uitgangspunten:

1. **Multidisciplinair:** Het Expertisecentrum Circular Design zal zich niet alleen richten op designers. Het begrip 'Design' wordt breed ingevuld: van productinnovatie (technologie en vormgeving) en business model innovatie (bedrijfskunde en economie) tot aan sociale innovatie (inclusive design en marketing). Waarbij het centrum nadrukkelijk ook samenwerking tussen deze vormen van innovatie faciliteert.
2. **Multi-stakeholders;** Het Expertisecentrum Circular Design richt zich op de gouden driehoek, ofwel kennisinstellingen (onderzoek en onderwijs), bedrijven en overheden.
3. **Ketensamenwerking;** Het Expertisecentrum Circular Design zal de keten betrekken en met alle relevante stakeholders samenwerking zoeken bij de aanpak van de vraagstukken waarop ze actief is.
4. **Vraaggestuurd:** Het Expertisecentrum Circular Design zal zich richten op actuele vraagstukken die uit de markt en samenleving komen, vanuit klanten/gebruikers, zoals bedrijven en overheden.
5. **Maatschappelijke relevantie:** Het Expertisecentrum Circular Design zal zich richten op maatschappelijke vraagstukken en innovaties die bijdragen aan de transitie naar een circulaire economie.

1.3 Werkwijze

Nu het concept van een Circulaire Economie rijksbreed wordt ondersteund is het moment daar om breder te gaan kijken naar Circular Design. In eerste instantie hebben wij dat gedaan met focus op, maar niet beperkt tot, de vijf prioriteiten die in het Rijksbrede Programma zijn benoemd: Biomassa en voedsel, Maakindustrie, Kunststoffen, Bouw en Consumptiegoederen.

We hebben in deze opdracht allereerst gekeken naar de wenselijkheid van een Expertisecentrum Circular Design (desirability). Vervolgens hebben we de organisatorische haalbaarheid in kaart gebracht door de functie van het centrum in het bestaande landschap neer te zetten en de daarbij benodigde partners inzichtelijk te maken (feasibility). De laatste stap in dit proces is de economische levensvatbaarheid (viability). Hier hebben we een start mee gemaakt door de doelgroepen en de mogelijke rollen en taken van een centrum te koppelen aan inkomstenbronnen.

De resultaten van deze verkenning zijn gebaseerd op een enquête en interviews met 140 relevante stakeholders vanuit zowel de aanbod- als de vraagkant.

1.4 Leeswijzer

In DEEL I: Analyse vraag- en aanbodzijde, wordt de vraag beantwoord of er behoefte is aan een Expertisecentrum Circular Design (desirability).

In hoofdstuk 2 analyseren we het huidige kennisaanbod op het gebied van Circulaire Economie en Circular Design in Nederland. Welke partijen zijn actief, welke diensten bieden zij aan en hoe staan deze partijen tegenover een Expertisecentrum Circular Design. Dit doen we zowel nationaal als Europees.

In hoofdstuk 3 analyseren we de vraagnaar kennis en diensten op het gebied van Circulaire Economie en Circular Design, waarbij de vijf eerder genoemde prioriteiten terugkomen.

In hoofdstuk 4 kijken we naar de business case voor een Expertisecentrum met daarbij speciale aandacht voor de mogelijkheden om gebruik te maken van Europese subsidies voor de uitvoer van activiteiten en het opzetten van internationale samenwerkingsverbanden.

In hoofdstuk 5 sluiten we deel I af met een overzicht van marktontwikkelingen op het gebied van Circulaire Economie en de belangrijkste succesfactoren en belemmeringen.

In DEEL II: Organisatievorm en financiering, wordt invulling gegeven aan de mogelijke opzet van een Expertisecentrum Circular Design.

In hoofdstuk 6 wordt de mogelijke waardepropositie uitgewerkt met behulp van een “Business Model Canvas (BMC)” sessie die is gehouden met een groep stakeholders.

In hoofdstuk 7 worden uitgangspunten en organisatievormen voor het Expertisecentrum verkend, zoals het systeemniveau, de netwerkfunctie en de mogelijkheden voor cross-sectorale verbindingen.

In hoofdstuk 8 gaan we in op vormen van financiering voor het Expertisecentrum. Hierbij wordt de vraag beantwoord in hoeverre de verschillende stakeholders bereid zijn om te betalen voor activiteiten en diensten van een Expertisecentrum.

In hoofdstuk 9 eindigen we met een aantal aanbevelingen voor mogelijke vervolgstappen bij het opzetten van een Expertisecentrum.

"Een circulaire economie begint met design for recyclability"

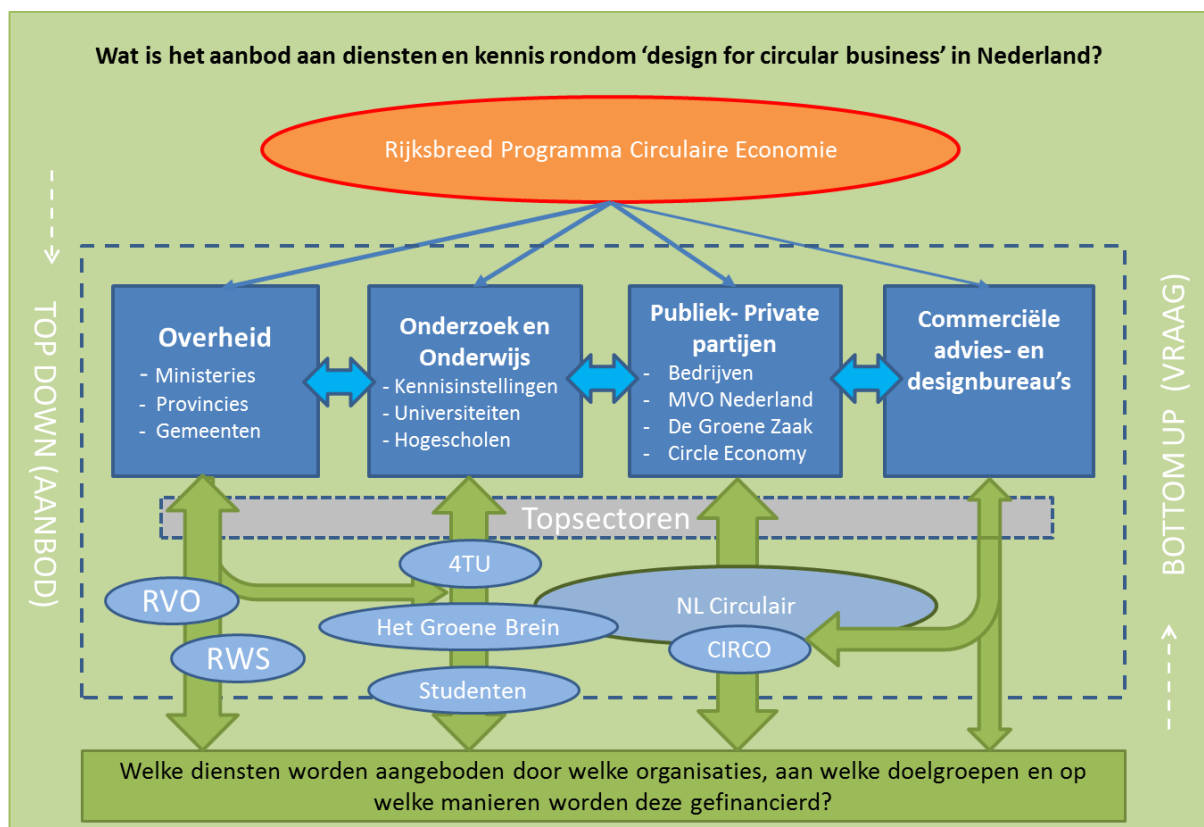
Marcel van Enkevort, QCP Quality Circular Polymers

DEEL I: Analyse vraag- & aanbodzijde

2. Verkenning aanbodzijde Nederland

Circulaire Economie is 'hot'. Niet alleen in Nederland, maar ook elders in Europa en de rest van de wereld is er veel gaande. Deze inventarisatie geeft een overzicht van de actuele situatie van de aanbodzijde, de ontwikkelingen en de belangrijkste stakeholders, met als doel om het bestaansrecht van het Expertisecentrum te verifiëren en de afbakening en taken te kunnen invullen.

Er is een deskresearch studie uitgevoerd naar de belangrijkste stakeholders, projecten en diensten die in Nederland worden aangeboden op het gebied van Circulaire Economie met een focus op 'Circular Design' en 'Design for Circular Business'. Hierbij is gebruik gemaakt van de kennis en het netwerk van de opdrachtgever, begeleidingscommissie en ons eigen netwerk. De deskresearch studie is uitgevoerd met een enquête en telefonische interviews met de belangrijkste stakeholders. In onderstaande figuur staan een aantal belangrijke stakeholdergroepen.

Figuur 2 Impressie van stakeholders en dienstenaanbod in Nederland bij start project

De belangrijkste vragen die wij in dit hoofdstuk beantwoorden zijn:

- Welke partijen zijn actief op het gebied van circular design en 'Design for Circular Business', wat is het karakter van deze partijen (publiek/privaat), wat zijn de interacties tussen deze partijen en hoe zijn ze ingebed in de designsector/infrastructuur?

- Wat is het huidige aanbod aan diensten en kennis rondom 'circular design' in Nederland? Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het aanbod van overheden, kennisinstellingen, publiek-private partijen en commerciële dienstverlening.
- Hoe worden deze diensten gefinancierd?
- Welke diensten ontbreken, welke diensten kunnen beter?

2.1 Overheden

De Nederlandse overheid heeft Circulaire Economie hoog op de agenda staan, onder meer via het Rijksbrede programma Circulaire Economie, het VANG programma en het Grondstoffenakkoord. Ook bij de Provincies en Gemeenten is er een toenemende belangstelling voor dit onderwerp.

Rijksoverheid

Het Rijksbrede programma Circulaire Economie is opgesteld door de Ministeries van Infrastructuur en Milieu en Economische Zaken, mede namens de ministers van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en Wonen en Rijksdienst. Vanuit dit programma worden initiatieven ondersteund, zoals Nederland Circulair! en CIRCO.

Strategische doelstellingen om circulaire ambities te ondersteunen

Om de huidige Nederlandse economie versneld te veranderen in een circulaire economie, hebben wij drie strategische doelstellingen in het Rijksbrede programma geformuleerd:

1. Grondstoffen in bestaande ketens worden hoogwaardig benut. Deze efficiencyslag kan leiden tot afname van de grondstoffenbehoefte in bestaande ketens.
2. Waar nieuwe grondstoffen nodig zijn, worden fossiele, kritieke en niet duurzaam geproduceerde grondstoffen vervangen door duurzaam geproduceerde, hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen. Hiermee maken we onze economie niet alleen toekomstbestendiger, maar ook minder afhankelijk van fossiele bronnen en de import daarvan. Verder blijft ons natuurlijk kapitaal zo behouden.
3. We ontwikkelen nieuwe productiemethodes, gaan nieuwe producten ontwerpen en gaan gebieden anders inrichten. Ook bevorderen we nieuwe manieren van consumeren. Dit leidt tot andere ketens die de gewenste reductie, vervanging en benutting een extra impuls geven.

Grondstoffenakkoord

Het grondstoffenakkoord vormt de opmaat voor transitieagenda's. De transitieagenda's vragen inzet van alle betrokken maatschappelijke actoren. Samen richten we ons daarbij op vijf prioriteiten: Biomassa en voedsel, Maakindustrie, Kunststoffen, Bouw en Consumptiegoederen. Deze prioriteiten hebben een relatief grote economische impact, kennen een grote milieudruk, bieden kansen door de reeds aanwezige initiatieven van maatschappelijke partijen en sluiten goed aan bij de prioriteiten van de Europese Commissie. Nog vóór de zomer van 2017 zijn deze transitieagenda's opgesteld. In het Rijksbrede programma schetsen we vervolgens de interventies die het kabinet voor ogen heeft om met deze transitieagenda's de einddoelstellingen dichterbij te brengen.

Bron: Rijksbrede programma Circulaire Economie [1]

Provincies

Bij en aantal Provincies is de Circulaire Economie opgenomen in het beleid en lopen al concrete programma's op dit onderwerp, waarmee ondernemers ondersteund worden.

Provincie Zeeland

Het economisch beleid van de Provincie Zeeland voor de komende vier jaar staat verwoord in de [Economische Agenda 2017-2022](#) [7]. De provincie zet sterk in op circulaire economie. De provincie geeft hier invulling aan door acties op het gebied van biobased economy en circulaire verdienmodellen.

- *Biobased economy is gericht op het gebruik van (hernieuwbare) grondstoffen uit biomassa. Dit programma kent een lange termijn tot tenminste 2030;*
- *Circulaire verdienmodellen: de totale transitie naar een circulaire economie zal decennia in beslag nemen. De inzet richt zich de komende jaren op (verdien)modellen, waarbij de provincie ondernemers helpt hun bedrijfsprocessen anders in te richten.*

Duurzaam Door

DuurzaamDoor is een kennisprogramma voor sociale innovatie dat de ontwikkeling naar een groene, duurzame economie wil versnellen en doorbraken helpt realiseren. Het programma organiseert samenhang tussen landelijke, regionale en lokale initiatieven via 'sociaal instrumentarium' en het leren van elkaars ervaringen. Centraal hierbij staan de maatschappelijke thema's energie, water, biodiversiteit, grondstoffen en voedsel. DuurzaamDoor heeft enerzijds een landelijk programma met een programmabureau in Utrecht en daarnaast 12 provinciale programma's.

Voorbeelden van projecten van DuurzaamDoor:

- Het Noord-Limburgse initiatief [ZERegIO](#) zet zich in voor een afvalvrij Peel en Maas door middel van recyclen, repareren, uitlenen of compleet herontwerpen. Doel is maximale waarde halen uit gebruikte producten. Te beginnen met kleding, textiel en elektrische apparatuur, dat nu nog vaak in het restafval belandt.
- Driedaagse [masterclass Transformation Design](#): leren denken en doen als een ontwerper bij verandertrajecten en (nieuwe) samenwerkingen. Design (denken en doen) is een bewezen krachtig instrument in transitieprocessen.

Gemeenten

Ook bij Gemeenten wordt de aandacht voor Circulaire Economie steeds groter. Met name de grote steden zijn actief op dit gebied, maar ook bij de kleinere gemeenten lopen er veel initiatieven.

Metropoolregio Amsterdam

Met het rapport Amsterdam Circulair [8] zijn de circulaire kansen voor de Metropoolregio Amsterdam (MRA) kwantitatief inzichtelijk gemaakt, en is aangetoond dat een Circulair Amsterdam nieuwe bedrijvigheid creëert, een positieve economische impact heeft en actief bijdraagt aan een duurzame en leefbare samenleving. De strategie van dit innovatieprogramma is in lijn met de adviezen uit de marktconsultatie n.a.v. het rapport "Amsterdam Circulair: leren door te doen". [9]

In het Circulair Innovatieprogramma [10] worden de volgende actielijnen genoemd:

1. Amsterdam als circulaire living lab: versneld inzicht opdoen en kenniscirculatie in een lerende economie. (Technologische) innovaties worden getest in de fysieke stad.
2. Amsterdam als een circulair ecosysteem: bewijskracht door industriële symbiose en afval als grondstof terug in de materialencyclus. Bedrijven, partners en gemeente werken samen in innovatieprojecten en passen nieuwe circulaire verdienmodellen toe.
3. Amsterdam als circulaire stad: implementatie, opschaling en innovatie middels eigen gemeentelijk instrumentarium om te komen tot een circulaire slimme gemeente en opschaling middels beleid.

Dit zijn enkele voorbeelden, maar ook bij andere provincies en gemeenten zijn er steeds meer initiatieven en programma's op het gebied van Circulaire Economie, waarbij circular design een rol kan spelen.

2.2 Onderzoek en onderwijs

In het onderzoek en onderwijs is er de afgelopen jaren een sterk toenemende aandacht voor het onderwerp Circulaire Economie als onderdeel van duurzaamheid.

Nationale Wetenschapsagenda

In de Nationale Wetenschapsagenda (2015) staan de onderzoeksvragen waar de wetenschap zich de komende jaren op gaat richten. De Nationale Wetenschapsagenda is ontstaan uit een samenwerking tussen wetenschappers, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

De Kenniscoalitie ontwikkelde de Nationale Wetenschapsagenda [11] in opdracht van het kabinet. De Kenniscoalitie bestaat uit de universiteiten (VSNU), hogescholen (VH), Universitair Medische Centra (NFU), KNAW, NWO, VNO-NCW, MKB-Nederland en de instituten voor toegepast onderzoek (TNO/TO2). Vanuit het kabinet waren de ministers Bussemaker (OCW) en Kamp (EZ) en staatssecretaris Dekker (OCW) betrokken.

Figuur 3 Kenniscoalitie Nationale Wetenschapsagenda

De Kenniscoalitie heeft aan de hand van de vragen die zijn gesteld clusters gemaakt en hiermee 16 routes opgesteld. Een route brengt een deelverzameling van samenhangende vragen rond een thema

in kaart. Circulaire economie en grondstoffenefficiëntie: Duurzame circulaire impact Circulaire Economie en Grondstoffenefficiëntie is een van deze routes. Veel van deze vragen hebben een relatie met circulaire economie en circular design, zoals:

- Hoe kunnen we een werkelijk circulaire economie realiseren en zo industriële productie van goederen minder afhankelijk maken van primaire grondstoffen?
- Wat zijn de kenmerken van een circulaire economie en hoe realiseren we deze?

TNO

TNO ziet Circulaire Economie als basis voor een duurzame samenleving. Het concept circulaire economie biedt economische kansen op het gebied van dienstverlening, hergebruik, reparatie en recycling. TNO adviseert overheden, het bedrijfsleven en sectoren over de economische mogelijkheden en de gevolgen voor technologieontwikkeling en milieu.

Universiteiten

De vier technische universiteiten (4TU Federatie) hebben Circulaire Economie niet benoemd als onderzoeksgebied. Desondanks gebeurt er veel op dit gebied. Op de TU Delft, faculteit Industrieel Ontwerpen is er een hoogleraar Circular Product Design [12]. Op het gebied van circulaire business modellen is er verder veel kennis aanwezig bij de Radboud Universiteit, de Universiteit van Leiden en Erasmus RSM Business School.

CLICKNL

Het Innovatienetwerk CLICKNL is een onderdeel van de Topsector Creatieve Industrie. Onder regie van het netwerk is een breed gedragen innovatieagenda opgesteld, die de komende jaren uitgevoerd zal gaan worden. De samenwerking tussen onderzoek, bedrijfsleven en overheid staat hierbij centraal. CLICKNL staat voor de meerwaarde van samenwerken. CLICKNL koppelt nieuwsgierige onderzoekers aan ondernemende creatieven. Samen ontwikkelen zij kennis en innovaties voor een sterke economie en een duurzame samenleving. Onder regie van het netwerk is een breed gedragen innovatieagenda opgesteld. De samenwerking tussen onderzoek, bedrijfsleven en overheid staat hierbij centraal. In CLICKNL zijn de volgende deelsectoren betrokken:

- Design,
- Media & ICT,
- Next Fashion,
- Games,
- Built Environment,
- Cultural Heritage.

Hogescholen

Hogescholen besteden steeds meer aandacht aan de Circulaire Economie. Zo heeft bijna elke hogeschool wel een lector die direct of indirect op dit thema onderzoek doet. Ook is er sinds 2015 de mogelijkheid om CE onderzoek te bekostigen via het SiA programma 'Praktijkgericht Onderzoek en Opleiding Van Afval naar Grondstof' (PRO-VANG).

SiA programma PRO-VANG

PRO-VANG ondersteunt de transitie naar een circulaire economie. De projecten richten zich op grondstofbesparing, het voorkomen van het ontstaan van afvalstoffen en het zo hoogwaardig mogelijk

hergebruiken.

PRO-VANG is gericht op:

- vernieuwing van de beroepspraktijk bij mkb-ondernemingen en publieke instellingen waar het gaat om vraagstukken en oplossingen op het gebied van Circulaire Economie;
- vernieuwing van het onderwijs als uitkomst van het praktijkgericht onderzoek;
- versterking van de kennispositie wat betreft het onderwerp Circulaire Economie en kennisbenutting bij lectoraten, onderzoekers en ondernemers;
- realisatie van duurzame innovatietrajecten bij mkb-ondernemingen en instellingen.

Momenteel loopt er bij SiA een aanvraag voor een Platform Circulaire Economie voor lectoren [12]. Dit platform zal naar verwachting in 2017 actief worden en onder leiding van Het Groene Brein de kennis van ca. 60 HBO lectoren bundelen en beter toegankelijk maken.

Het Groene Brein

Met een netwerk van ruim 115 wetenschappers ondersteunt Het Groene Brein ondernemers die stappen willen zetten richting de nieuwe economie. Enerzijds worden ondernemingen individueel ondersteund door antwoorden te zoeken op vragen op sectorniveau. Anderzijds wordt er gewerkt aan het realiseren van de juiste randvoorwaarden voor de nieuwe economie door toepasbare kennis te genereren, toekomstbestendig onderwijs te realiseren en systeemveranderingen na te streven die leiden tot een duurzaam economisch systeem [13].

Concreet biedt Het Groene Brein de volgende mogelijkheden:

- Voor Ondernemers: Werk samen met wetenschappers bij het oplossen van vraagstukken rondom duurzaamheid.
- Voor het Onderwijs: Ontwikkel met wetenschappers nieuwe lesprogramma's rondom de principes van de nieuwe economie.
- Voor de Overheid: Stimuleer wetenschappers, bedrijfsleven en onderwijs om interdisciplinair samen te werken en geef zo invulling aan beleid.

2.3 Publiek-Private partijen

[Er lopen verschillende programma's op het gebied van Circulaire Economie en Circular Design, waarin een groot aantal kennisaanbieders samenwerken.](#)

Nederland Circulair!

Het programma Nederland Circulair! stimuleert mensen en organisaties om circulair te ondernemen en innovatiever te produceren, consumeren, financieren en organiseren. Behalve de community organiseert Nederland Circulair ook praktische activiteiten en bieden ze tools om het bedrijfsleven 'circulair' verder te helpen. Nederland circulair! wordt ondersteund door het ministerie van IenM en uitgevoerd door MVO Nederland, Circle Economy, De Groene Zaak, CLICKNL Design, Het Groene Brein, Sustainable Finance Lab en RVO. Nederland circulair! biedt de volgende diensten en activiteiten aan:

- CE Booster;
- Circular Events;
- Best Practices;

- Website; www.circulairondernemen.nl

CIRCO

Het programma CIRCO 'Creating Business through Circular Design' is in 2015 gestart en wordt ondersteund door het ministerie van IenM en uitgevoerd door CLICKNL/Design, in samenwerking met TU Delft, Nuovalente, Circle Economy, Reversed Concepts, Partners for Innovation en ICE Implement Circular Economy. CIRCO versnelt de ontwikkeling naar een circulaire economie, met design als motor. CIRCO deelt kennis, inzichten, inspiratie en contacten op de community site van Nederland Circulair.

CIRCO biedt de volgende activiteiten aan:

- **Circular Business Design Tracks;** In een serie van drie workshops helpt CIRCO bedrijven en ontwerpers op weg om samen nieuwe kansen te ontdekken en circulaire business in gang te zetten.
- **Circular Design Class;** In deze eendaagse training leer je als ontwerper alle ins & outs over 'circular design'. Je gaat concreet aan de slag met circulaire business modellen en ontwerpstrategieën, waarbij het TU Delft onderzoek "Products That Last" vertrekpunt is.
- **Circular Design Challenge;** In de Circular Design Challenge gaan ontwerpstudenten van verschillende ontwerpopleidingen aan de slag om kansen te onderzoeken, inzichten op te doen en ideeën te ontwikkelen voor nieuwe producten, diensten en businessmodellen die passen binnen een circulaire economie.

Figuur 4 CIRCO Business Design Track

Stichting Dutch Green Building Council

Stichting Dutch Green Building Council (DGBC) is een onafhankelijke non-profit netwerkorganisatie die zich inzet om de gebouwde omgeving te verduurzamen. Hiermee wil DGBC een belangrijke rol spelen in de transitie naar een circulaire economie waarin het prettig en gezond wonen, werken en leven is. DGBC verbindt eindgebruikers met duurzame stakeholders uit de bouw- en vastgoedsector via: online tools, benchmarking gebouwen, opstarten projecten, certificeringen, een Academy (trainingen, workshops, opleidingen) en evenementen (congres, ronde tafels, award, beursstands, leiderschaps bijeenkomst)

Creative City Lab

Creative City Lab is een netwerkorganisatie. Creative City Lab werkt actief samen met verschillende partners die naar vernieuwing streven. Vanaf de start van ieder traject worden er diverse partijen betrokken die passen bij de vraagstelling van dat jaar. Zo ontstaat er een groeiend netwerk van jonge en professionele mensen die samen werken aan een nieuwe duurzame wereld.

Stichting Circulaire Economie

Stichting Circulaire Economie werkt aan de transitie naar een circulaire economie door: slimmer ontwerpen, slimmer organiseren en slimmer samenwerken. Stichting Circulaire Economie werkt samen met andere partijen en op alle fronten: van verbruik naar gebruik en van lineaire naar circulaire processen. Dat doen ze door te werken aan concrete projecten in:

- onderwijs
- grond-, weg- en waterbouw
- bouw
- inrichting van werk- en leeromgevingen
- facilities management

2.4 Commerciële advies- en ontwerpbureaus

Er zijn verschillende advies- en ontwerpbureaus die op commerciële basis diensten aanbieden op het gebied van 'Circular Design' en 'Design for Circular Business'. Ontwerpbureaus hebben nog veel moeite om het concept Circulaire Economie te verkopen aan hun klanten.

Enkele voorbeelden van adviesbureaus die commerciële diensten aanbieden op het gebied van Circular Design zijn: Circle Lab, Metabolic, Copper8, RAU/TurnToo, Circle Economy, Partners for Innovation, Reversed Concepts, Nuovalente, ICE Amsterdam, etc.

Ontwerpbureau's en ontwerpers geven aan, zowel in de enquête als tijdens de CIRCO wdesign classes, zeer geïnteresseerd te zijn in het onderwerp circular design, maar zij hebben vaak nog moeite om dit aan hun klanten te verkopen.

"We kijken nog steeds te veel naar benutten van 'afval' en veel te weinig naar ander design - waarmee grondstof-benutting en het eind van het gebruik is mee-ontworpen voor de hele serie levenscycli".

Marjolein Demmers, De Groene Zaak

2.5 Financieringsvormen

Het grootste deel van de onderzoeken, programma's en projecten op het gebied van circular design wordt (mede)gefinancierd door overheden.

Hoe worden de programma's, projecten en diensten gefinancierd?

Veel van de in de voorgaande paragrafen genoemde activiteiten worden direct of indirect (mede)gefinancierd door overheidsprogramma's zoals Nederland Circulair! en CIRCO, RVO, via andere regionale en lokale overheden, en door Europese programma's. Daarnaast wordt er in toenemende mate ook direct op commerciële basis gewerkt voor middelgrote en grote bedrijven.

Kennisaanbieders	Basissubsidie (overheid)	Lidmaatschap (leden)	Programma's NL (publiek/privaat)	Programma's EU (publiek/privaat)	Commerciële diensten (markt)
Programma's					
Duurzaam Door	X				
SiA proVANG	X				
Nederland Circulair!	X		X		X
CIRCO	X		X		X
Kennisinstellingen					
Universiteiten	X		X	X	
Hogescholen	X		X	X	
TNO	X		X	X	X
CLICKNL	X		X	X	
Publiek/privaat					
MVO Nederland		X	X		X
Circle Economy		X	X	X	X
De Groene Zaak		X	X	X	X
Het Groene Brein			X		X
Creative City Lab	X		X	X	X
Adviesbureaus					
Cirkellab			X		X
Metabolic			X	X	X
Copper8					
INNOboost					X
Partners for Innovation			X	X	X
Reversed Concepts			X		X
Nuovalente			X		X
Ontwerpbureaus					
Van Berlo					X
Flex design					X
npk design					X

2.6 Conclusies verkenning aanbodzijde

Onderstaande conclusies zijn gebaseerd op deskresearch en een enquête uitgevoerd onder aanbieders van kennis op het gebied van Circulaire Economie en Circular Design.

Er is in Nederland een groeiend aanbod van kennis op het gebied van Circular Design, maar deze kennis is nog pril, gefragmenteerd en moeilijk toegankelijk.

- De Nederlandse overheid heeft Circulaire Economie hoog op de agenda staan, onder meer via het VANG programma, het Rijksbrede Programma Circulaire Economie, en het Grondstoffenakkoord. Ook bij de Provincies en Gemeenten is er een toenemende belangstelling voor dit onderwerp.
- In het onderzoek en onderwijs is er de afgelopen jaren een sterk toenemende aandacht voor het onderwerp Circulaire Economie als onderdeel van Duurzaamheid.
- Er lopen verschillende programma's op het gebied van Circulaire Economie en Circular Design, waarin kennisaanbieders samenwerken om deze kennis naar de markt te brengen.
- Er zijn enkele adviesbureaus die diensten aanbieden op het gebied van 'Circular Design' en 'Design for Circular Business', ontwerp bureaus geven aan dat ze veel moeite hebben om het concept Circulaire Economie te verkopen aan hun klanten.
- Het grootste deel van de onderzoeken, programma's en projecten worden (mede)gefinancierd door overheden.

"Een expertisecentrum heeft toegevoegde waarde als het betrokkenen helpt een systeemperspectief te hanteren: het begrijpen van de afhankelijkheden tussen alle ketenparticipanten en stakeholder"

Paul Driessen, Radboud Universiteit

3. Verkenning aanbodzijde Europa

Er gebeurt in Europa veel op het gebied van circulaire economie en circular design. Het onderwerp wordt met name opgepakt vanuit kennisinstituten en door uitvoeringsorganisaties die gelieerd zijn aan een regionale of nationale overheid. De in dit onderzoek betrokken organisaties zijn dan ook met name uitvoerders van beleid op het gebied van *Eco-design of product design for a circular economy* en werken minder vraaggestuurd vanuit bedrijven.

Voor het internationale aanbod hebben we ons beperkt tot het aanbod binnen Europa. Deze keuze hebben we gemaakt omdat:

- de concepten Circulaire Economie en Circular Design in Europa al goed ontwikkeld zijn, er is daarom sprake van een gedeeld kader;
- de ervaring met samenwerking binnen Europa goed is;
- de beschikbaarheid van financiering vanuit de EU deze samenwerking faciliteert.

3.1 Europese organisaties: mogelijke partners voor een Expertisecentrum

Europese organisaties zijn interessante partners voor Expertisecentrum, de wil en mogelijkheid om samen te werken is er zeker.

We hebben een studie uitgevoerd om de relevante nationale en internationale instituten en programma's op het gebied van Circulaire Economie met een focus op 'Design for Circular Business' in kaart te brengen. Dit hebben we gedaan met input vanuit het ministerie van IenM, ons eigen netwerk en deskresearch.

Bijna alle betrokken internationale partijen staan positief ten opzichte van een samenwerking met een centrum in Nederland. De invulling van deze samenwerking zal uiteindelijk afhangen van de doelstellingen van het expertise centrum, maar kennisdeling en gezamenlijk projecten uitvoeren zijn vaak genoemd als mogelijkheden. Veel van de ondervraagde partijen hebben overigens al contacten met partners in Nederland. Deze bestaande samenwerkingsverbanden zijn hieronder weergegeven.

Which organisations do you cooperate with on Circular Economy and Circular Design? (10 responses)

PDR (UK)	Circular Economy Bodies WRAP and WRAP Cymru; Constructing Excellence (Wales); The Sustainability Lab; Zero Waste Scotland; Welsh Government Companies: Orangebox; Riversimple; Odoni-Elwell
ACR+ (EUR)	Spanish Foundation for Circular Economy (ES) Zero Waste Scotland (UK) Liguria Circular (IT) The Foundation for Circular Economy (HU)
UCA (UK)	Repair cafe foundation in Netherlands , core member of writing team for bs8001 (CE standard) - initial dialogue about Netherlands licensing the standard that will be launched in summer 2017
OVAM (BE)	Plan C (BE), members ENEC, Rijkswaterstaat NL
Lifestyle&Design Cluster (DK)	Circle Economy

WRAP (UK)	For insights into who we work with please visit: www.wrap.org.uk/content/who-we-work ; www.rebus.eu.com ; www.criticalrawmaterialrecovery.eu/ http://www.ecap.eu.com/
Oakdene Hollins (UK)	TU-Delft, Circle Economy , Fraunhofer (DE), Grenoble (Uni), Linköping University(SE), Scottish Remanufacturing
RPS (IE)	Small businesses, government
IKEA (SE)	Ellen MacArthur Foundation, Nordic Launch, Accenture, other companies
EPEA (EU)	EMF, TU-Delft, Eindhoven, Twente , IBGE, many more

3.2 Organisatievorm Circular Design partijen EU

De meeste partijen in de EU die actief zijn op Circular Design gebied zijn onderdeel van de overheid, dit betekent dat ze ook door een overheid worden gefinancierd.

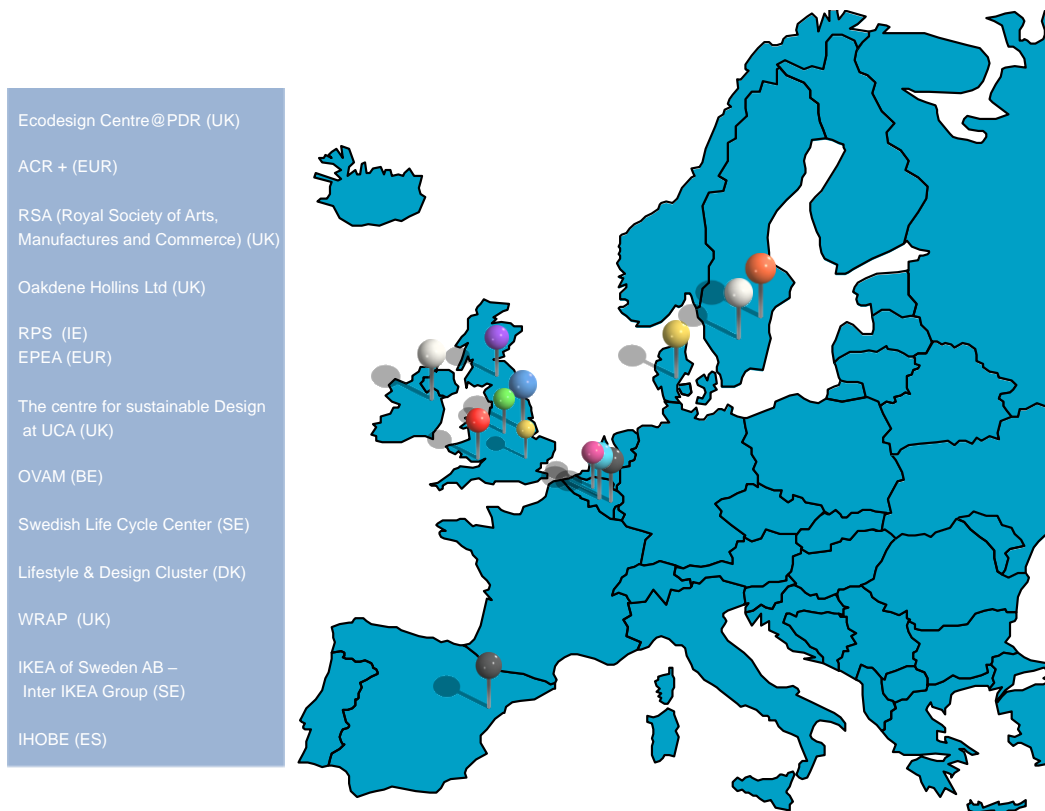
Startpunt voor onze analyse van de aanbodzijde in Europa was ENEC, het European Network of Ecodesign Centres. Dit is een samenwerkingsverband tussen zes eco-design centra uit zes verschillende Europese landen. De huidige leden van ENEC zijn allemaal onderdeel van een regionale overheid in hun eigen land. Dit heeft invloed op de huidige functie van ENEC, zo wordt er kennis gedeeld tussen de leden en wordt er advies gegeven voor beleid en regelgeving aan de betrokken overheden. ENEC heeft zelf geen rechtspersoonlijkheid. Uit onze gesprekken met Ihobe (Ander Elorriaga) en PDA (Katie Beverly) blijkt overigens dat ENEC momenteel niet heel actief is. De leden hebben wel onderling contact en werken, buiten ENEC, met elkaar samen.

Het bestaande Europese verband, ENEC, is weinig actief. De meeste Europese samenwerking wordt gedaan in projecten tussen organisaties onderling. ENEC staat wel open voor nieuwe leden, ook als deze geen onderdeel zijn van een overheid.

Naast ENEC hebben we via deskresearch en ons eigen netwerk nog een aantal andere partijen geïdentificeerd die met Circular Design bezig zijn. Hierbij hebben we gekeken naar organisaties die actief zijn op het gebied van design for recycling, eco design, product design for a circular economy en sustainable product design. In Bijlage 8 is een profiel van de 37 geïdentificeerde organisaties bijgevoegd. Alle organisaties hebben een vragenlijst van ons ontvangen, 12 organisaties hebben deze ook ingevuld. Daarnaast hebben we uitgebreid contact gehad met Ihobe.

Opvallend is het grote aantal organisaties in het Verenigd Koninkrijk dat met dit onderwerp bezig is. Er worden veel bijeenkomsten georganiseerd en er zijn meerdere onderzoekers actief op dit thema. Het onderwerp heeft echter wel te maken met een vermindering van de regionale en nationale overheidsfinanciering waar veel organisaties nu nog van afhankelijk zijn. Onderstaand wordt van 10 relevante organisaties weergegeven hoe zij gefinancierd worden.

Figuur 5 Europese organisaties die hebben meegewerkt aan deze verkenning

	ACR+	Design Centre PDR	WRAP	Ellen Mac Arthur Foundation	OVAM	Plan C	Pole Eco	Lifestyle & design cluster	RX3/RPS	Ihobe
Basisfinanciering overheid	X	X ¹			X	X	X	X	X	X
Project/programma financiering overheid		X	X		X	X	X	X	X	X
(EU) subsidie		X	X		X			X	X	X
Lidmaatschap	X			X						X
Verkoop diensten/producten				X		X	X			X
Giften		X	X	X			X			
Bijdrage natura										
Partnerschap				X						

1: deze basisfinanciering vanuit de overheid verdwijnt waardoor PDR nu hard op zoek is naar ander inkomstenbronnen.

Figuur 6 Financiering Europese Organisaties Circular Design

In bovenstaande tabel is te zien dat alle organisaties die wij hebben geïdentificeerd gebruik maken van publieke financiering. Veelal zijn ze voor de basis financiering afhankelijk van een (regionale) overheid en richten zij zich vervolgens in hun dienstverlening op zowel overheid als bedrijfsleven.

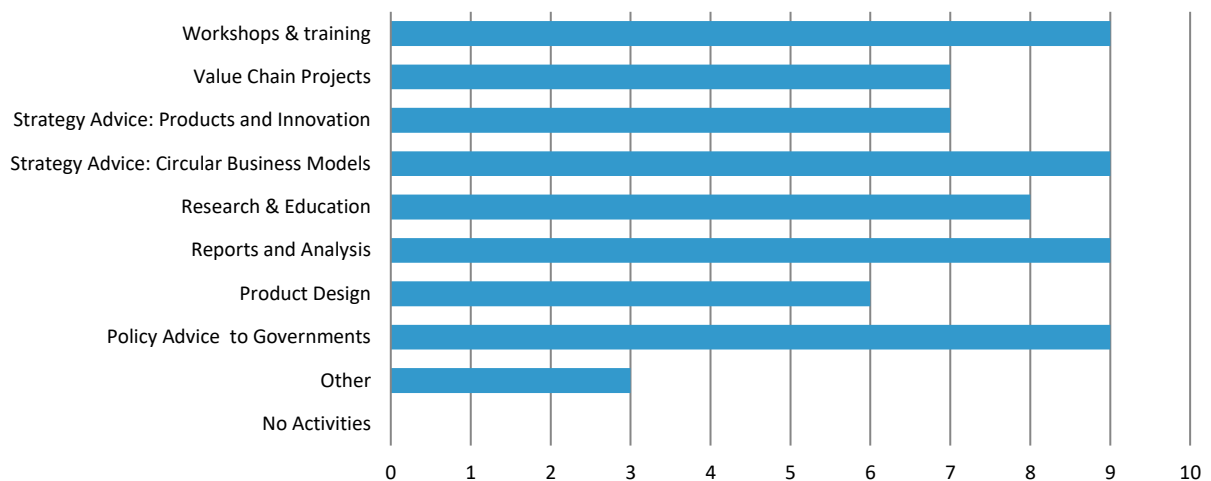
3.3 Activiteiten Organisaties Circular Design EU

De verbondenheid met en financiering vanuit de overheid heeft ook gevolgen voor de activiteiten van de organisaties. De activiteiten zijn met name gedreven door beleidsdoelstellingen.

Omdat de partijen in de EU op Circular Design gebied vaak verbonden zijn aan een overheid zijn zij voor financiering van hun organisatie en activiteiten vaak afhankelijk van deze overheid en zijn activiteiten vaak gedreven door beleidsdoelstellingen.

De meeste van de door ons onderzochte en ondervraagde organisaties organiseren (netwerk)-evenementen en workshops, geven beleidsadvies en voeren onderzoek uit. Dit zijn activiteiten die met name gefinancierd worden vanuit de overheid. Dit gebeurt zowel via structurele financiering als door projectfinanciering of subsidie.

What are your most important ACTIVITIES in the field of Circular Economy or Circular Design?

Onderstaand worden in een overzicht tien relevante organisaties die actief zijn op dit gebied weergegeven met daarbij hun belangrijkste activiteiten. Voor een uitgebreider overzicht per organisatie zie Annex 4.

	ACR+	Design Centre PDR	WRAP	Ellen Mac Arthur	OVAM	PLan C	Pole Eco	Lifestyle & design cluster	RX3 /RPS	Ihobe
Workshops/ trainingen		X				X	X	X		X
Ketenprojecten		X				X				X
Publicaties/ communicatie	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Evenementen		X		X	X	X	X	X	X	X
Advies Bedrijven		X		X		X	X	X	X	X

Advies Overheden	X	X		X	X		X		X	X
Onderzoek		X	X	X	X				X	X
Europese Projecten	X	X	X	X	X			X	X	X
Subsidie verstrekker			X		X					X

Figuur 7 Activiteiten Vergelijkbare Organisaties

Activiteiten gericht op bedrijven bevinden zich vaak in de eerste fase van bewustwording en strategie, dat wil zeggen: er worden vaak trainingen, workshops en voorlichting gegeven, netwerkactiviteiten georganiseerd en publicaties uitgebracht. Het concreet met bedrijven projecten oppakken om een circular design case uit te werken, zoals bijvoorbeeld binnen CIRCO, of een ketenproject starten gebeurt minder. Wel werken organisaties als Ihobe en PDR aan designprojecten met bedrijven binnen een specifieke sector. Zowel PDR als Ihobe heeft slechts een klein aantal FTE (<4) beschikbaar voor deze projecten. Echter, omdat beide onderdeel zijn van een grotere organisatie, met een bredere doelstelling, kunnen ze relatief eenvoudig aansluiten bij bestaande projecten en deze als eco-design projecten opnemen in hun portfolio.

Ihobe is het milieu agentschap van de Baskische overheid en heeft een brede doelstelling op het gebied van milieu.

PDR is een design consultancy en onderzoeksorganisatie (onderdeel van Cardiff University) met 8 verschillende onderdelen, ecodeign is een van deze onderdelen. Zij worden gefinancierd vanuit onderzoeksbudget en via InnovateUK, het innovatie agentschap van de Britse overheid.

“The Centre should not encroach on areas in which there are viable opportunities for independent companies to offer services at commercial rates. More the Centre could provide a hub or clearing point for such companies to engage with a wider community, but using the accumulated knowledge and network of the Centre to provide both the underlying research/modelling and the aggregating power to educate, inform general business, warning them to the possibilities that can then be enacted with the affiliate service providers. This would be a step forward from Ellen MacArthur, which has seemed poor in the latter respect”.

David Parker, Oakdene Hollins Ltd

3.4 Europese subsidies

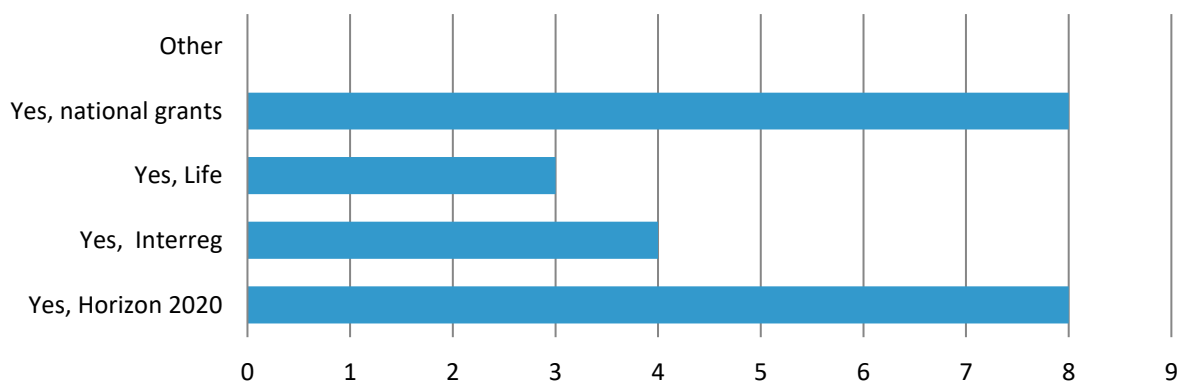
Er is aandacht voor Circulaire Economie in de bestaande Europese subsidieprogramma's. Deze programma's bieden verschillende mogelijkheden om samenwerking tussen organisaties en grensoverschrijdende activiteiten op het gebied van Circular Design te financieren.

Er zijn verschillende vormen van samenwerking over grenzen tussen de ondervraagde partijen. Naast de geformaliseerde samenwerking in ENEC die, zoals eerder genoemd, niet meer heel actief is, zijn er verschillende Europees gesubsidieerde projecten met een directe relatie tot Circular Design waarin deze partijen partner zijn.

Om bovengenoemde samenwerking mogelijk te maken zijn er op dit moment al diverse Europese subsidies beschikbaar. De verwachting is dat er ook in de komende jaren vanuit Europa subsidie beschikbaar zal zijn voor Circular Design of gerelateerde onderwerpen binnen het Circular Economy Package zoals grondstoffen, recycling, nieuwe businessmodellen en smart production. Er zijn tot dusverre geen geheel nieuwe regelingen gemaakt voor het stimuleren van een circulaire economie. Er wordt met name gekeken hoe bestaande programma's aangepast kunnen worden om een circulaire economie niet te belemmeren, en er zijn onderdelen aan bestaande programma's (zoals Horizon 2020) toegevoegd die specifiek gericht zijn op stimuleren van de circulaire economie.

We hebben geïnventariseerd van welke subsidies de ondervraagde organisaties gebruik maken en welke subsidies er op korte termijn (2017) beschikbaar zijn. Dit heeft geleid tot een overzicht dat in bijlage 9 is terug te zien. In dit overzicht staan de verschillende programma's met daarbij per regeling voorbeelden van lopende projecten met een link naar Circular Design. De belangrijkste programma's wat betreft relevantie voor een nieuw Expertisecentrum staan hieronder weergegeven. Hierbij is met name Interreg interessant wanneer Europese samenwerking een doel wordt van het Expertisecentrum.

Do you use (European) GRANTS or other INCENTIVES for your activities or projects?

Naam Regeling	Focus CE	Doel	Doelgroep
Interreg Europe	Netwerken en kennis delen	Beter beleid door kennis en ervaringen te delen.	Regionale en lokale overheden
Interreg NWE	Projecten op gebied van Low Carbon en Resource & Material Efficiency	Meer waarde met minder materialen creëren	regionale en lokale overheden met bedrijven en kennisinstellingen
Interreg NSR	Projecten op gebied van Eco-innovation, Sustainable Development	Ontwikkeling en acceptatie van 'groenere' producten in de regio	regionale en lokale overheden met bedrijven en kennisinstellingen
Horizon 2020	R&D, productinnovatie (met name societal challenge 'Climate action, environment, resource efficiency and raw materials', SPIRE, Circular Economy, Factories of the Future, Co Creation)	Versnelling van innovatie in Europa door (toegepast) onderzoek.	Bedrijven, kennisinstellingen
LIFE Environment	Resource Efficiency Reduce the environmental impact of goods and services. The collection, treatment and disposal of waste	Bijdragen aan implementatie en versnelling van Europees milieu- en klimaatbeleid en input voor nieuw beleid en wetgeving.	Bedrijven, overheden
EFRO	Een koolstofarme economie bevorderen door aansluiting bij het beleid van de regio waar wordt aangevraagd.	Regionale economische ontwikkeling en verminderen van ongelijkheid tussen regio's.	Bedrijven (focus MKB), regionale overheden, regionale kennisinstellingen

Which organisations do you cooperate with on Circular Economy and Circular Design? (10 responses)	
PDR (UK)	Circular Economy Bodies WRAP and WRAP Cymru; Constructing Excellence (Wales); The Sustainability Lab; Zero Waste Scotland; Welsh Government Companies: Orangebox; Riversimple; Odoni-Elwell
ACR+ (EUR)	Spanish Foundation for Circular Economy (ES) Zero Waste Scotland (UK) Liguria Circular (IT) The Foundation for Circular Economy (HU)
UCA (UK)	Repair cafe foundation in Netherlands , core member of writing team for bs8001 (CE standard) - some initial dialogue about Netherlands licensing the guidance standard that will be launched in summer 2017
OVAM (BE)	Plan C (BE), members ENEC, Rijkswaterstaat NL
Lifestyle&Design Cluster (DK)	Circle Economy
WRAP (UK)	Retail, Local authorities, Agriculture, SME, Individuals, Hospitality and Food Service (see: www.wrap.org.uk/content/who-we-work) REBus EU Life+ funded project on Resource efficient business models (www.rebus.eu.com) CRM Recovery – Critical Raw material recovery LIFE project (www.criticalrawmaterialrecovery.eu) ECAP European Clothing Action Plan LIFE project (www.ecap.eu.com)
Oakdene Hollins (UK)	TU-Delft, Circle Economy , Fraunhofer (DE), Grenoble (Uni), Linkoping University(SE), Scottish Remanufacturing

RPS (IE)	Small businesses, government
IKEA (SE)	Ellen MacArthur Foundation, Nordic Launch, Accenture, other companies
EPEA (EU)	EMF, TU-Delft, Eindhoven, Twente, IBGE, many more

3.5 Conclusies verkenning aanbodzijde Europa

De Nederlandse expertise op het gebied van Circular Design is nu beperkt zichtbaar in Europa, er ligt nog een ruim potentieel aan samenwerkings- en kennispartners.

- Er gebeurt in Europa steeds meer op het gebied van Circulaire Economie. Bestaande 'ecodesign' centra zijn vaak verbonden met en financieel afhankelijk van de overheid. Hun activiteiten zijn vooral beleid gedreven en richten zich vooral op eco-design en recycling.
- Er gebeurt in Europa nog weinig op het gebied van Circular Design. Bestaande Centra zijn vaak verbonden met en financieel afhankelijk van de overheid. Hun activiteiten zijn vooral beleid gedreven en zij richten zich vooral op Eco-design en recycling, niet op Circulair Design in de breedte zoals onderwerp van deze verkenning.
- Nederland is op Circular Design gebied beperkt en gefragmenteerd actief in Europa. Er wordt op projectniveau wel met Europese partners gewerkt, maar er is geen structurele samenwerking in Europees verband.
- Bijna alle ondervraagde Europese partijen zijn geïnteresseerd om met een Nederlands Expertisecentrum Circular Design samen te werken, en de huidige Europese Centra zijn mogelijk interessante partners voor een Expertisecentrum.
- De samenwerking met Europese Centra is met name interessant op inhoudelijke samenwerking en kennisdeling, de organisaties zijn minder geschikt als voorbeeld voor een Nederlands Expertisecentrum. Dit omdat ze ofwel beleid gedreven zijn, ofwel meer de vorm van een projectbureau hebben – hierdoor voldoen ze niet (volledig) aan de uitgangspunten die voor deze verkenning gehanteerd zijn.
- Europese subsidies bieden de mogelijkheid om deze samenwerking ook (deels) te financieren.
- Nederland kan een leidende rol pakken op het gebied van (Dutch) Circular Design.

"Er is in Nederland al veel expertise. Vaak erg verspreid over verschillende instituten. Zo is er bij de Radboud Universiteit veel kennis over circulaire businessmodellen. Ook bij Universiteit van Leiden is die aanwezig. Bij de TU Delft is bijvoorbeeld weer veel meer kennis over design. Tot op heden komt dat maar mondjesmaat bij elkaar. Ik zou er dan ook geen standaard expertisecentrum van maken met alleen een fysiek knooppunt maar juist vele meer een netwerk, waarin verschillende sterktes in Nederland rondom bovenstaande thema's bijeen gebracht worden".

Antoine Heideveld, het Groene Brein.

4. Verkenning vraagzijde Nederland

Er is belangstelling bij bedrijven en brancheorganisaties voor Circulaire Economie en Circular Design én er is behoefte aan kennis en ondersteuning, maar dit is vooral (nog) een latente vraag.

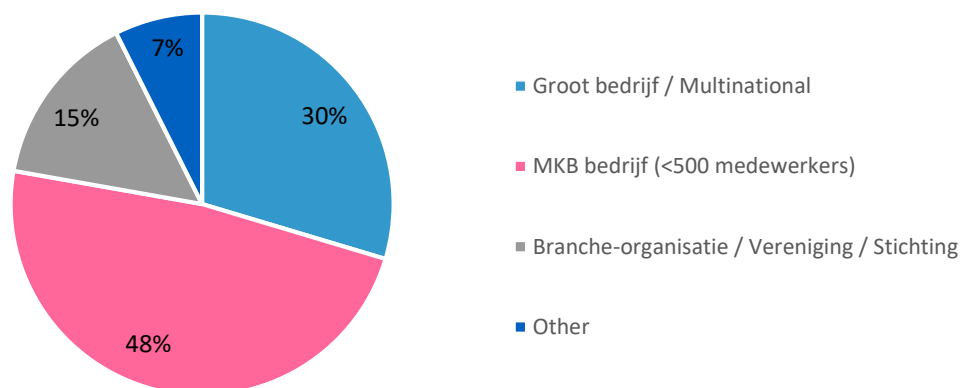
In dit hoofdstuk laten we zien dat er een behoefte ligt bij bedrijven en organisaties aan kennis en ondersteuning op het gebied van circular design. De nieuwheid van het onderwerp betekent wel dat dit vooralsnog meer een latente vraag is dan een concrete vraag. Een nieuw Expertisecentrum kan een rol spelen bij het concretiseren van deze behoefte door een heldere definitie van Circular Design, die breed inzetbaar is en de toegevoegde waarde van Circulair Design duidelijk maakt, te formuleren en delen. En door kennisdeling en samenwerking tussen sectoren en branches te faciliteren.

Er is een enquête uitgevoerd om de interesse voor een Expertisecentrum Circular Design aan de vraagzijde te inventariseren. Hiervoor is een lijst opgesteld van bedrijven en personen die nu al bij dit onderwerp betrokken zijn bestaande uit deelnemers aan CIRCO en andere ketenprojecten, aangevuld met koplopers die zijn geïdentificeerd als onderdeel van eigen deskresearch. We hebben van 53 bedrijven en organisaties een ingevulde enquête ontvangen, verdeeld over de volgende doelgroepen:

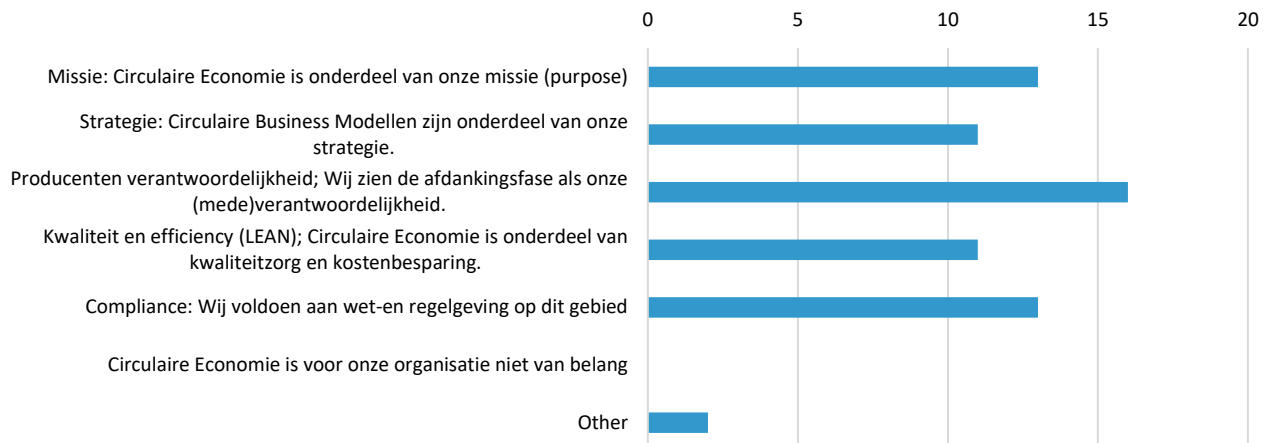
- a) MKB bedrijven
- b) Grote bedrijven
- c) Brancheorganisaties

Voor alle doelgroepen hebben we daarbij gelet op een goede vertegenwoordiging vanuit de vijf prioriteiten uit het Rijksbrede programma Circulaire Economie.

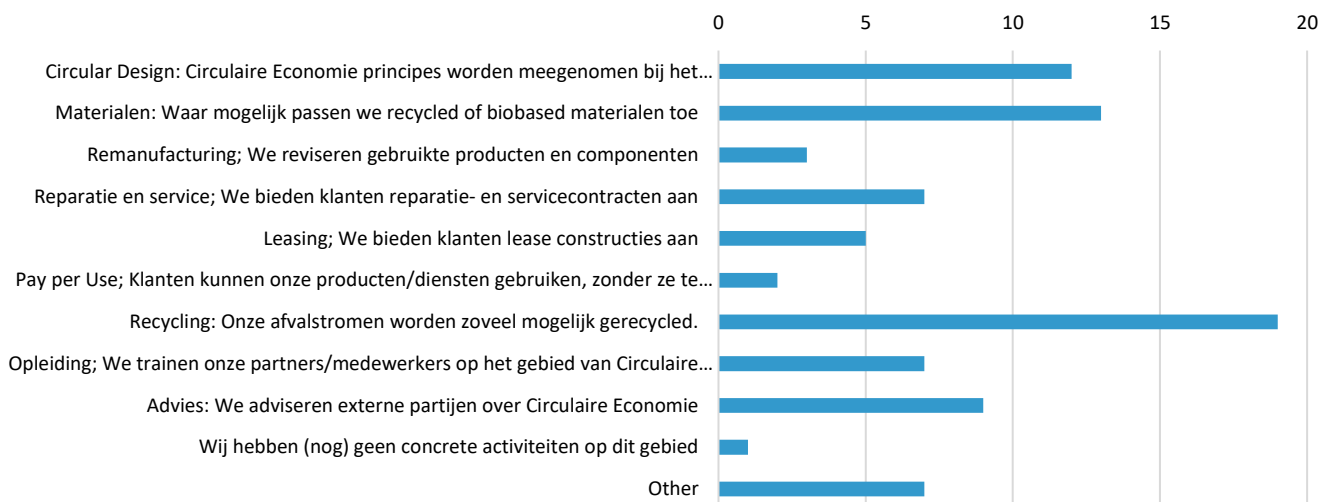
Respondenten (vraagzijde n=53)

Beleid en Strategie: Wat is van toepassing op uw bedrijf / organisatie?

Wat zijn uw belangrijkste activiteiten op het gebied van Circulaire Economie en Circular Design?

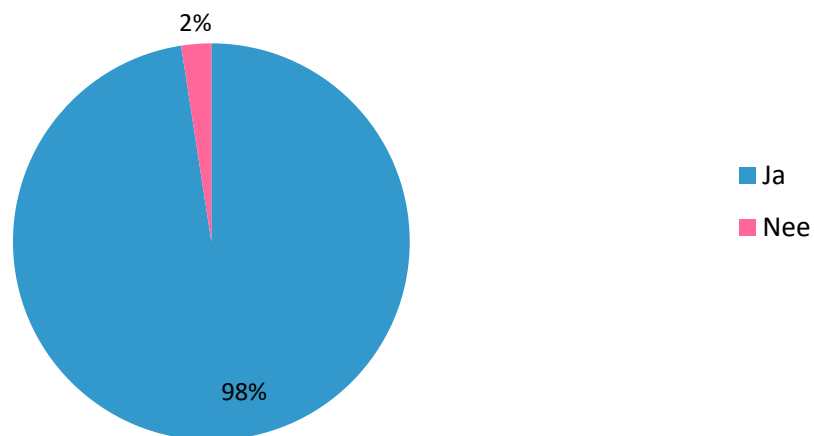
Uit bovenstaande resultaten is te zien dat de bedrijven en personen die benaderd zijn, al bekend met circulaire economie en circular design. De uitkomsten van deze enquête zijn dus gebaseerd op de behoeften van een groep bedrijven die al met dit thema bekend zijn en ook vaak al zelf activiteiten op dit gebied ondernemen.

4.1 Uitgangspunten en toegevoegde waarde

Het Expertisecentrum kan bedrijven en brancheorganisaties ondersteunen met diensten op het gebied van: kennis delen, ketenprojecten, onderzoek naar business modellen, netwerken, advies en trainingen.

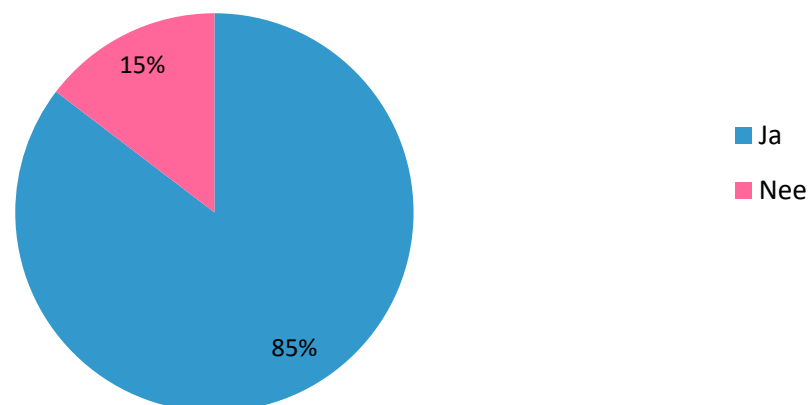
Het overgrote deel van de bedrijven (98%) kan zich vinden in de uitgangspunten van het Expertisecentrum Circular Design (zie hoofdstuk 2).

Kunt u zich vinden in de geformuleerde uitgangspunten?

Het grootste deel van de ondervraagde bedrijven en brancheorganisaties ziet een toegevoegde waarde voor het Expertisecentrum Circular Design zoals blijkt uit onderstaande figuur.

Ziet u toegevoegde waarde voor een Expertisecentrum Circular Design?

“Een Expertisecentrum heeft toegevoegde waarde als het betrokkenen helpt een systeemperspectief te hanteren: het begrijpen van de afhankelijkheden tussen alle ketenparticipanten en stakeholders.”

Paul Driessen, Radboud Universiteit

We hebben in een open vraag gevraagd hoe een Expertisecentrum waarde zou kunnen toevoegen. De verschillende antwoorden hebben we kunnen bundelen tot vijf hoofdthema's .

- Een Expertisecentrum kan zaken bundelen en verbinden;
- Er is behoefte aan meer ketensamenwerking, dit kan een Expertisecentrum faciliteren;
- Een Expertisecentrum kan praktische hulp bieden bij Circular Design;
- Een groep overig met daarin diverse redenen voor toegevoegde waarde;
- Nee, er is al zo veel (2 respondenten)

Op de vraag welke diensten **niet** bij een Expertisecentrum horen, werd een onderwerp het vaakst benoemd: Financiering van projecten. Respondenten konden hier ook een toelichting geven op activiteiten die niet tot de kerntaken behoren. Wij hebben deze gegroepeerd tot drie hoofdgroepen.

- Het Expertisecentrum hoeft zich niet bezig te houden met financiering. Dit omdat 1) een bedrijf zelf in staat moet zijn een business case te maken of 2) zelf financiering uit de markt moet kunnen halen of 3) RVO deze rol heeft.
- Het Expertisecentrum moet geen concurrent worden van partijen die nu al actief zijn op dit gebied. Als het Expertisecentrum er komt dient het vooral ook zelf partners (i.e. organisaties die nu al op dit vlak actief zijn) in te schakelen voor onderzoek en advies.
- Het Expertisecentrum moet niet het zoveelste adviesclubje worden: 1) er zijn al te veel netwerkclubjes en adviesorganen, 2) beleid moet door de overheid gemaakt worden, 3) let op: met Award uitreikingen of andere activiteiten kun je kennisdeling ook juist belemmeren.

In hoofdstuk 6 en annex 4 staan toelichtingen op deze antwoorden.

4.2 Resultaten gesprekken branches

Brancheorganisaties hebben behoefte aan een duidelijke definitie van Circular Design, met daarin aandacht voor de hele keten. Zij waarschuwen voor een dreigende versnippering.

Branche Organisaties

Naast de enquête hebben we ook met verschillende brancheorganisaties contact gelegd. Met deze organisaties is een telefonisch interview gehouden waarin is gevraagd naar de betrokkenheid van de organisatie bij het onderwerp, de behoefte bij de bedrijven in de branche op het gebied van circular design en de mogelijke rol die de branchorganisatie daar zelf in kan spelen.

De belangrijkste uitspraken uit de verschillende gesprekken zijn:

Versnippering dreigt op het thema Circulaire Economie

- Er is veel belangstelling voor het onderwerp circular economie en circular design, maar er komt op dit moment heel veel tegelijk op bedrijven en brancheverenigingen af vanuit de overheid, zoals het Rijksbrede Programma, Grondstoffenakkoord, etc. Brancheorganisaties geven aan dat zij zich

niet overal aan kunnen committeren en missen regie of inzicht in de samenhang tussen de verschillende initiatieven.

- Zeker bij een bottom-up aanpak dreigt op dit thema versnippering, het moet heel duidelijk zijn welke toegevoegde waarde alle nieuwe initiatieven en organisaties op het gebied van circulaire economie gaan hebben.
- Bedrijven hebben behoefte aan stabiliteit, initiatieven die na een of twee jaar weer ophouden betekenen dat er daarna geen commitment meer is om aan een nieuw initiatief deel te nemen.
- Concrete uitspraken over een rol in een Expertisecentrum, volgen als duidelijk is hoe het er uit komt te zien en wat het gaat doen.

Er zijn grote verschillen per Branche

- Er is een groot verschil tussen branches. Er zijn er die zelf al vergaande initiatieven hebben ontwikkeld (zoals de Circulaire Metaalketen, Metaalunie) of daarvoor plannen hebben opgesteld (Masterplan Kunststof kringloop met 7 dimensies, NRK). Daarnaast kunnen enkele organisaties gebruik maken van goed georganiseerde netwerken (de rol die het KIDV vervult bij de FNLI en het Nutriëntenplatform voor LTO) of waar Circulaire Economie geen apart thema is maar een onderdeel is van een bredere duurzaamheidsaanpak (VNCI).
- Als gevolg van deze verschillen per sector is circulaire economie, laat staan circulair design, niet in elke sector een thema dat actief wordt opgepakt. Dat niet alle sectoren op dezelfde manier hier mee aan de slag zijn, hangt ook samen met de positie van bedrijven in de keten. Circulaire businessmodellen en circulair design focussen nu met name downstream, op eindproducten, en minder op grondstoffen of halffabrikaten.

Ketensamenwerking en verbinden

- Een Expertisecentrum kan de vijf prioriteiten in het Rijksbrede programma met elkaar verbinden.
- Een nieuw Expertisecentrum zal niet de spin in het web op dit vlak worden, dat is een illusie. Het kan wel zorgen voor versnelling en samenwerking. Maar ook hiervoor is wel lange termijn commitment en budget nodig, een visie en plan voor 5 tot 10 jaar.
- Een Expertisecentrum kan verbindingen tussen sectoren leggen. Binnen ketenprojecten wordt er met andere sectoren samengewerkt, dan is een gezamenlijke taal en een gezamenlijk begrippenkader van toegevoegde waarde.
- Circular Design kan zeker een goed startpunt zijn voor een Expertisecentrum ook voor bedrijven die niet zelf eindproducten maken. Toeleveranciers zullen in actie komen als een OEM (zelfspecificerend bedrijf) circulair gaat werken. Een circulair halffabricaat zal dus niet het startpunt zijn, maar kan wel volgen.
- Een nuttige rol voor een Expertisecentrum is het berekenen van de impact door een keten heen en coördinatie in een keten. Het contact met de producent van de eindproducten is nu te ver weg voor bedrijven die actief zijn in het leveren van grondstoffen of halffabrikaten.
- De afstand tussen schakels in de keten heeft gevolgen voor producentenverantwoordelijkheid in de keten. Meer transparantie is nodig voor ketensamenwerking, zonder dat je concurrentie gevoelige informatie weggeeft of in mededingingsproblematiek verzeild raakt. Daarin kan een Expertisecentrum een rol spelen.

Ontwikkelen en delen van kennis

- Voor het MKB is van toegevoegde waarde wanneer er meer duidelijk wordt over wat nu Circulair Design (of duurzaam) is. Toeleveranciers claimen allemaal dat hun product duurzaam is en een MKB-er heeft geen tijd om uit te zoeken wat de duurzaamste optie is.
- De verwachting is dat grote bedrijven, de koplopers in de sector, minder behoefte hebben aan een kenniscentrum dan MKB. Dit omdat ze zelf de kennis in huis hebben of kunnen inhuren dan wel omdat ze hun koploperspositie als concurrentievoordeel zien en daarom niet bereid zullen zijn om kennis te delen.
- Een Expertisecentrum kan, wanneer het voldoende gezag heeft, een definitie van Circular Design opstellen die over sectoren heen bruikbaar is.

4.3 Conclusies verkenning vraagzijde

Bedrijven en brancheorganisaties hebben toenemende belangstelling voor Circular Design. Er is behoefte aan kennis en ondersteuning, maar dit is vaak (nog) een latente vraag.

- Het Expertisecentrum kan bedrijven en brancheorganisaties ondersteunen met diensten op het gebied van: kennis delen, ketenprojecten, onderzoek naar business modellen, netwerken, advies en trainingen.
- Brancheorganisaties hebben behoefte aan kennis en ondersteuning, maar vooral ook aan een duidelijke definitie van Circular Design, met daarin aandacht voor de hele keten. Zij waarschuwen voor een dreigende versnippering van kennis en middelen.

"Uitdaging zit in de differentiatie in sectoren. Sectoren zijn zeer verschillend, kansen zijn diensengevolge ook uiteenlopend. Generiek kan tot een bepaald niveau, maar uitdaging zit hem vooral in de aansluiting bij een bepaalde sector en zelfs bepaalde casus. Dus combinatie van ondersteuning van casussen en ondersteuning op niveau van algemene sectoroverstijgende thema's"

Klaas van der Sterren, Rijkswaterstaat

5. Marktontwikkelingen

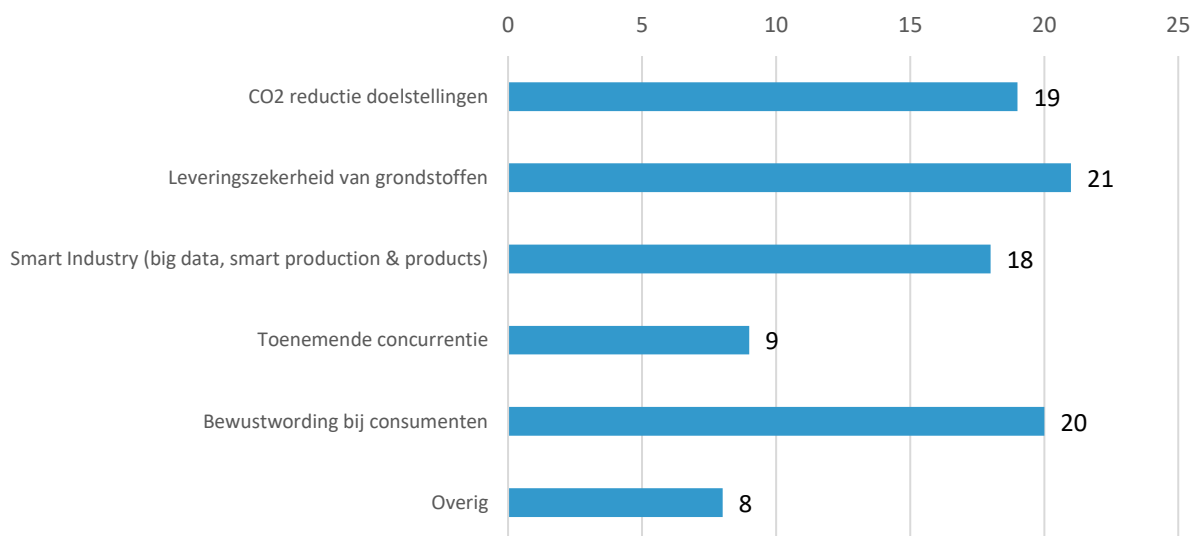
Het in kaart brengen van de ontwikkelingen en trends die invloed hebben op de transitie naar een circulaire economie is van belang voor het definiëren van programmalijnen van het Expertisecentrum Circular Design. Zo kan het expertisecentrum zich gaan richten op die zaken die de grootste positieve impact geven en die zaken die ‘Design for Circular Business’ het meest belemmeren.

5.1 Marktontwikkelingen

Voor bedrijven in de maakindustrie zijn de leveringszekerheid van grondstoffen, bewustwording bij consumenten en CO₂-reductiedoelstellingen de belangrijkste marktontwikkelingen op het gebied van Circulaire Economie.

Uit de enquête gericht op bedrijven en brancheorganisaties, komen de volgende marktontwikkelingen naar voren die voor bedrijven van belang zijn.

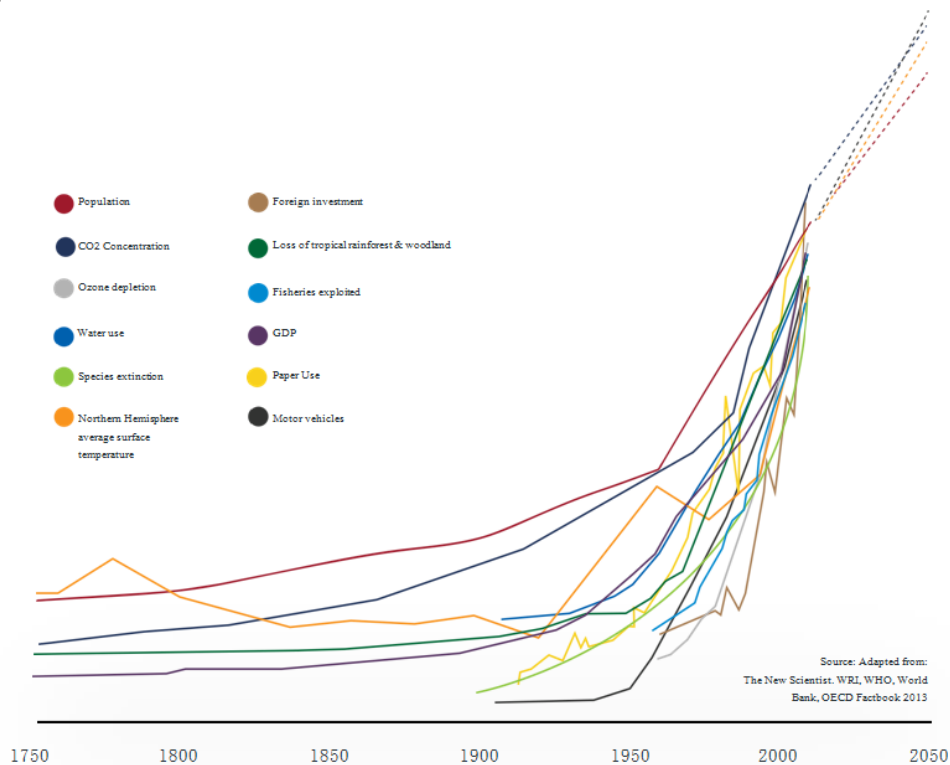
Welke **MARKTONTWIKKELINGEN** op het gebied van Circulaire Economie zijn voor uw organisatie van belang?

Leveringszekerheid van grondstoffen, bewustwording bij consumenten, CO₂-reductiedoelstellingen en Smart Industry zijn voor bedrijven en brancheorganisaties de belangrijkste marktontwikkelingen op het gebied van Circulaire Economie.

In onderstaande grafiek wordt duidelijk dat de samenloop van meerdere ontwikkelingen de huidige lineaire economie onhoudbaar maakt. De afgelopen eeuw is een explosieve groei in gang gezet op samenhangende facetten. De mondiale bevolkingsgroei, de verstedelijking en daarmee de groei van de middenklasse brengen een toenemende vraag naar grondstoffen met zich mee. Het verbruik van deze

grondstoffen levert een hogere milieudruk, toenemende natuuraantasting, verlies aan biodiversiteit, dreigende uitputting van grondstoffen en klimaatverandering op. Deze explosieve groei zet ook deze eeuw door.

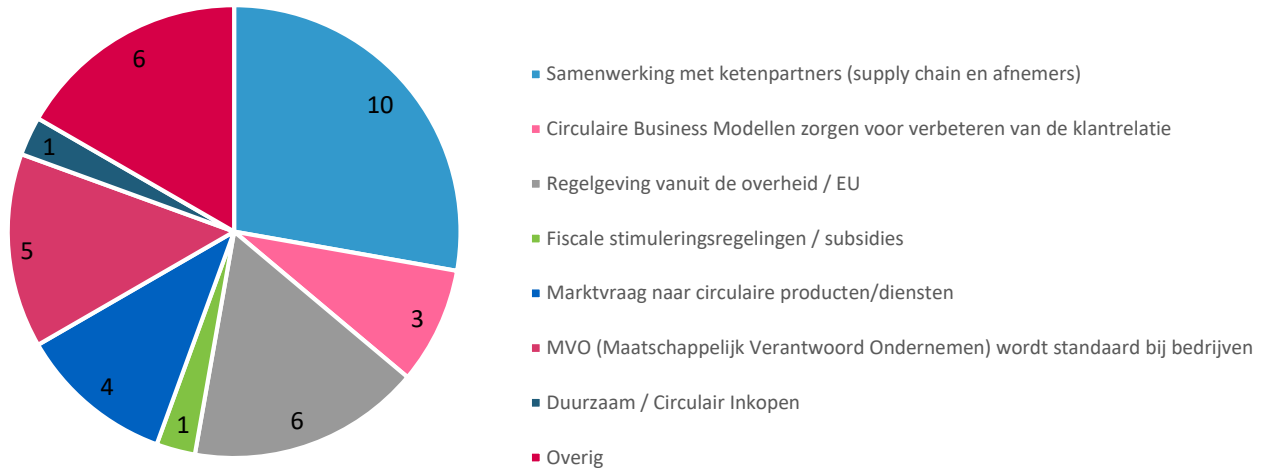
Figuur 8 Exponentiële groei van de wereldbevolking en grondstoffenverbruik (bron rapport SER en The New Scientist, WRI, WHO, World Bank en OECD Factbook 2013).

5.2 Succesfactoren en belemmeringen

In de enquête voor bedrijven en brancheorganisaties is gevraagd naar de belangrijkste succesfactoren en belemmeringen voor de transitie naar een Circulaire economie.

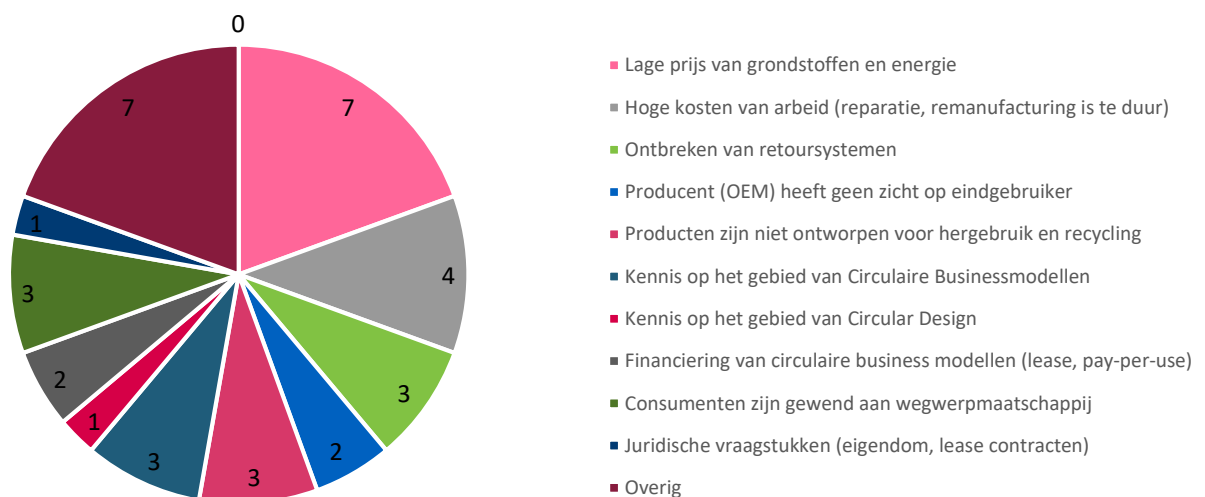
Bedrijven en brancheorganisaties zien samenwerking met ketenpartners, (Europese) regelgeving en marktvrage als belangrijkste succesfactor voor de transitie naar een Circulaire Economie.

Welke **SUCCESSFACTOREN** ziet u als bepalend voor de transitie naar een Circulaire Economie?

Bedrijven en brancheorganisaties zien de lage prijs van grondstoffen en energie en de hoge kosten van arbeid en reparatie als belangrijkste belemmeringen voor de transitie naar een Circulaire Economie.

Welke **BELEMMERINGEN** ziet u die de transitie naar een Circulaire Economie tegenhouden?

In onderstaande figuur zijn de succesfactoren en belemmeringen voor een transitie naar een Circulaire Economie in een mindmap samengevat.

5.3 Conclusies Marktontwikkelingen

Marktontwikkelingen ondersteunen nut en noodzaak voor een transitie naar een circulaire economie.

- Voor bedrijven in de maakindustrie zijn de leveringszekerheid van grondstoffen, CO₂-reductie doelstellingen en de bewustwording bij consumenten belangrijke ontwikkelingen op het gebied van circulaire economie.
- Bedrijven en brancheorganisaties zien samenwerking met ketenpartners, Europese regelgeving en marktvraag als belangrijkste succesfactoren voor de transitie naar een Circulaire Economie.
- Bedrijven en brancheorganisaties zien de lage prijs van grondstoffen en energie en de hoge kosten van arbeid en reparatie als belangrijkste belemmeringen voor de transitie naar een Circulaire Economie.

"Productketens worden op deze wijze [via Circulair Design] gestimuleerd en ondersteund om circulair te gaan ontwerpen; het moet vanzelfsprekend worden om dit als keten te doen. Ik zie ook een koppeling tussen circulair ontwerpen en de hoogwaardige verwerking van grondstoffen en producten; dit kan heel goed gebeuren ism regio's die hieraan werken zoals utrecht en de metropoolregio amsterdam",

Jacqueline Cramer, UU en Amsterdam Economic Board.

DEEL II: Organisatie & Financiering

6. Waardepropositie

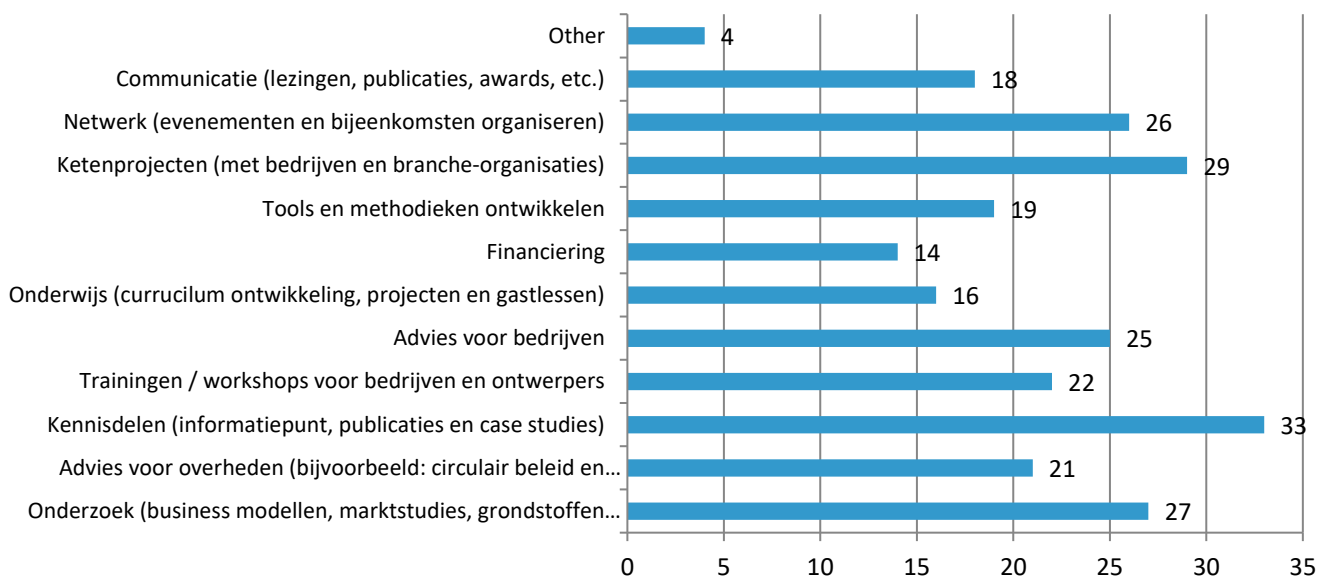
In de enquête onder bedrijven en brancheorganisaties is gevraagd welke diensten een Expertisecentrum zou moeten aanbieden. Met het overzicht van het aanbod en een beeld van de behoeften van de vraagzijde is het mogelijke dienstenaanbod van het Expertisecentrum verder gedefinieerd tijdens een Business Model Canvas sessie. We hebben daarvoor 40 mensen uitgenodigd die in de enquête hebben aangegeven hieraan bij te willen dragen. Omdat deze niet allen beschikbaar waren op het moment van de sessie en om te zorgen voor een goede afspiegeling van relevante sectoren en organisaties zijn er nog enkele mensen extra uitgenodigd. Met een groep van 12 deelnemers is op 16 november een BMC sessie georganiseerd bij Interface in Scherpenzeel.

6.1 Waarden uit enquête

Bedrijven hebben het meest behoefte aan de volgende diensten van een Expertisecentrum: kennisdelen, opzetten van ketenprojecten, onderzoek en een netwerkfunctie.

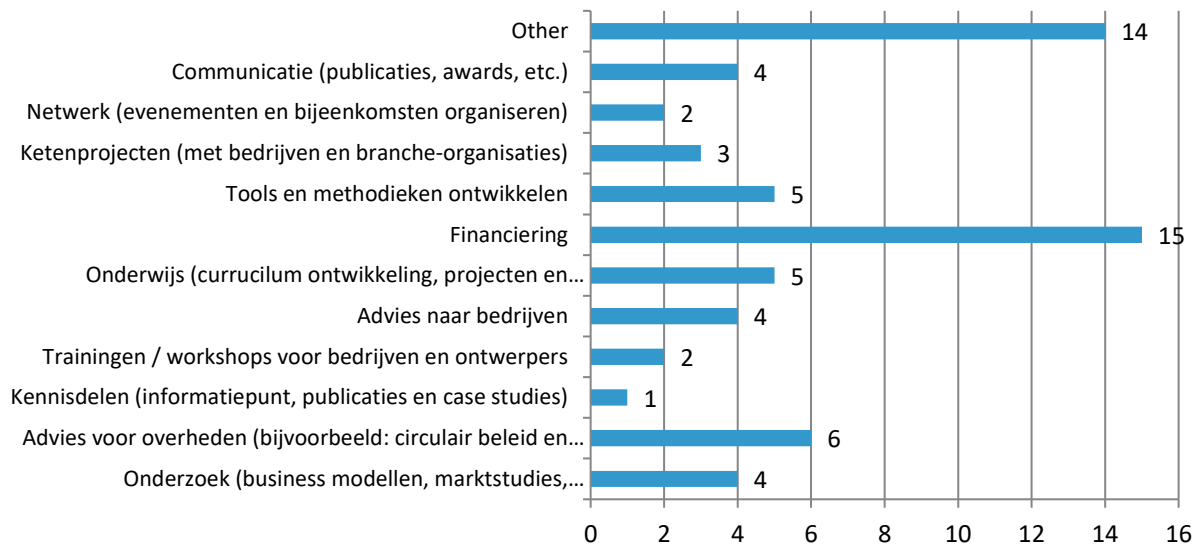
Op de vraag welke diensten een Expertisecentrum zou moeten aanbieden kwam duidelijk naar voren dat kennisdelen, het opzetten van ketenprojecten, onderzoek en een netwerkfunctie de meeste meerwaarde heeft voor de vragende partijen.

Welke diensten zou een Expertisecentrum Circular Design volgens u moeten aanbieden?

Financiering, zoals subsidies en kredietverlening, wordt het meest genoemd als taak die niet bij een Expertisecentrum hoort volgens de ondervraagde bedrijven.

Welke diensten zou een Expertisecentrum Circular Design volgens u NIET moeten aanbieden?

Naast de bovenstaande keuzes hebben we gevraagd welke andere rol de ondervraagden zien voor het Expertisecentrum. Hieronder staan deze antwoorden weergegeven.

Ziet u verder nog een rol voor een Expertisecentrum?	
<i>Met name rol van de overheid, aanpassen aanbestedings- en inkooptrajecten</i>	Kees Meijen, Stiels
<i>Focus op cross-sectorale samenwerking en systeemdenken op basis van biomimicry</i>	Geanne van Arkel, Interface
<i>Europese samenwerking bevorderen!</i>	Ruud Hopmans, Den Braven
<i>Internationale samenwerking. (deel-) producten en grondstoffen komen niet uit Nederland.</i>	Gert Jan van der Have, ARN
<i>Verzamelen van goede referenties, zodat kat-uit-de-boom kijken ook echt mogelijk is en de overtuiging geeft dat er meer mogelijk is dan dingen verzinnen.</i>	Mark Geerts, Paperfoam BV
<i>Evaluatie methodiek en indicatoren ontwikkelen voor circulariteit, zowel nationaal als regionaal.</i>	Michiel Westerhof, Circulus Berkel
<i>het samenbrengen van kennis benodigd voor een milieutechnisch verantwoord design. ik denk aan RoHS, reach, Carbon footprint, verpakkingen regelgeving, rare earth materials, etc</i>	Charles Poncin, Grass Valley
<i>Het meenemen van de consument in de circulaire transitie</i>	Geert Doorlag, Auping

<i>Met name het concretiseren van de business case laten zien wat de bijdrage tot continuïteit op lange termijn is</i>	Iwan van Bochove, Lely Industries
<i>Inzicht en bewustwording creëren.</i>	Erik van der Hout, Accell Group
<i>Innovatieontwikkeling</i>	Gé Moonen, Moonen Packaging
<i>Het organiseren van de terugreis van grondstoffen en producten.</i>	Laurens Groen, Milgro
<i>Feiten van mythes onderscheiden</i>	Alexander Pastoor, BNA

6.2 De waardepropositie BMC-sessie

Opgedeeld in drie groepen zijn de deelnemers van de BMC-sessie aan de slag gegaan met de vraag op welke manier een Expertisecentrum waarde zou kunnen toevoegen door uit te gaan van hun eigen behoeften op dit gebied. De waardeproposities zijn dan ook geformuleerd als manieren waarop of diensten waarmee een Expertisecentrum kan voldoen aan de vraag uit de markt.

De volgende waardeproposities kwamen naar voren uit de BMC sessie:

Bedrijven
<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in beschikbaarheid en gebruiksmogelijkheden reststromen • Vormgeven of inzicht geven in regionale of lokale clusters • Inzicht in impact designkeuzes op duurzaamheid product
Kennisinstellingen
<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van een definitie van Circular Design over sectoren heen • Beschikbaar stellen van Design Case Studies, verbinden praktijk met theorie • Anti-versnippering, fungeert als spreekbuis op dit onderwerp en coördineert lobbyactiviteiten
Overig
<ul style="list-style-type: none"> • Een aanspreekpunt dat zaken oppakt die nu blijven liggen en (internationale) kennis in Nederland deelt, ook tussen sectoren. • Een actieve club, dus niet alleen verbinden van bestaande initiatieven, die uit de grote hoeveelheid data en evenementen de juiste informatie filtert voor bedrijven en organisaties die daar zelf niet voldoende capaciteit of voorkennis voor hebben.

In onderstaand overzicht staat per klantgroep de behoefte weergegeven, gekoppeld aan de mogelijke waarde van het Expertisecentrum.

	Vraag / behoefte	Waarde Expertisecentrum
Klantgroep	Bedrijven	
Waarde	Reststromen	
	Geen overzicht van / inzicht in beschikbare stromen en producten	Inzicht in beschikbaarheid en gebruiksmogelijkheid reststromen
Waarde	Regioclusters	
	Geen idee wie in de regio de expertise of ervaring heeft op dit gebied	Vormen van/en of inzicht geven in bestaande regionale of lokale clusters
Waarde	Inzicht in duurzaamheid	
	Welke impact heeft een designkeuze op duurzaamheid? En hoe kan ik een keuze vervolgens intern goed verdedigen	Geeft inzicht in de impact van designkeuzes op duurzaamheid product.
Klantgroep	Overig	
Waarde	Kennisbank	
	Wetgeving en beleid sluiten niet aan bij de ontwikkeling naar een Circulaire Economie	Groot netwerk, ook internationaal (EU). Kan vragen en behoeften bundelen en bij de juiste partijen beleggen.
Waarde	Een Doeclub	
	Er is heel veel informatie (over CE) beschikbaar, maar een organisatie heeft geen capaciteit om te onderzoeken welke data/ netwerken/aanbieders nu het meest geschikt zijn als er een actuele vraag ligt. En welke echt waarde toevoegt.	<ul style="list-style-type: none"> • Geen nieuwe informatie toevoegen, maar bestaande informatie filteren; • Onderwerpen oppakken die blijven liggen; • Tussen sectoren/branches opereren met een focus op het begin van de keten.
Klantgroep	Kennisinstellingen	
Waarde	Definities	
	Er is onduidelijkheid over de inhoud van circulair design (zelfs stammenstrijd), dit creëert verwarring bij consumenten en bedrijven, maakt een goede positionering van het onderwerp en onderzoek doen lastiger.	Een gezamenlijke, algemene en ook praktisch bruikbare definitie van Circulair Design formuleren (eventueel met certificeringen/normen/standaarden)
Waarde	Case studies: Praktijk versus Theorie	
	Behoeft aan concrete projecten en concrete resultaten om continuïteit en ontwikkeling vakgebied te waarborgen	Design Case studies
Waarde	Spreekbuis en Lobby	
	Er is een versnippering in het vakgebied/thema waardoor de behoeften niet goed gehoord worden	Zorgen voor een duidelijk en herkenbaar geluid op meerdere niveaus: EU, nationaal, regionaal.

In het tweede deel van de sessie hebben we gekeken hoe de aanwezige partijen elkaar nu al zouden kunnen helpen. Dit hebben we gedaan door alle deelnemers te laten aangeven op welke manier zij aan de bovengenoemde waardeproposities kunnen bijdragen. De uitgewerkte uitkomsten van de dag staan in annex 6.

6.3 Conclusies waardepropositie

Bedrijven hebben het meeste behoefte aan de volgende mogelijke diensten van een Expertisecentrum: kennisdelen, opzetten van ketenprojecten, onderzoek en het vervullen van een netwerkfunctie.

- Enkele praktische voorbeelden, genoemd in de BMC-sessie, van activiteiten en diensten waarmee een Expertisecentrum waarde kan toevoegen zijn:
 - *“Inzicht geven in beschikbaarheid en gebruiksmogelijkheden van reststromen”;*
 - *“Inzicht geven in de impact van designkeuzes op de duurzaamheid van een product”;*
 - *“Een actieve club, die uit de grote hoeveelheid data en evenementen de juiste informatie filtert voor bedrijven en organisaties die daar zelf niet voldoende capaciteit of voorkennis voor hebben”;*
 - *“Vormgeven van of inzicht geven in regionale of lokale clusters”;*
 - *“Aanspreekpunt zijn, een centrum zijn dat zaken oppakt die nu blijven liggen en kennis in Nederland (en Europa) deelt, ook tussen sectoren”;*
 - *“Het opstellen van een definitie van Circular Design over sectoren heen”;*
 - *“Het beschikbaar stellen van Circular Design case studies”;*
 - *“Het verbinden van praktijk met theorie. Fungere als spreekbuis van bedrijven, en het geven van terugkoppeling naar beleidsmakers”.*

“Een centraal punt voor dit domein is essentieel. De kracht van het expertisecentrum zit in de verbindende waarde tussen de partners, door met kennis en kunde te schakelen tussen inhoud, mensen en middelen”

Rolf Bossert, SIA.

7. Organisatievorm

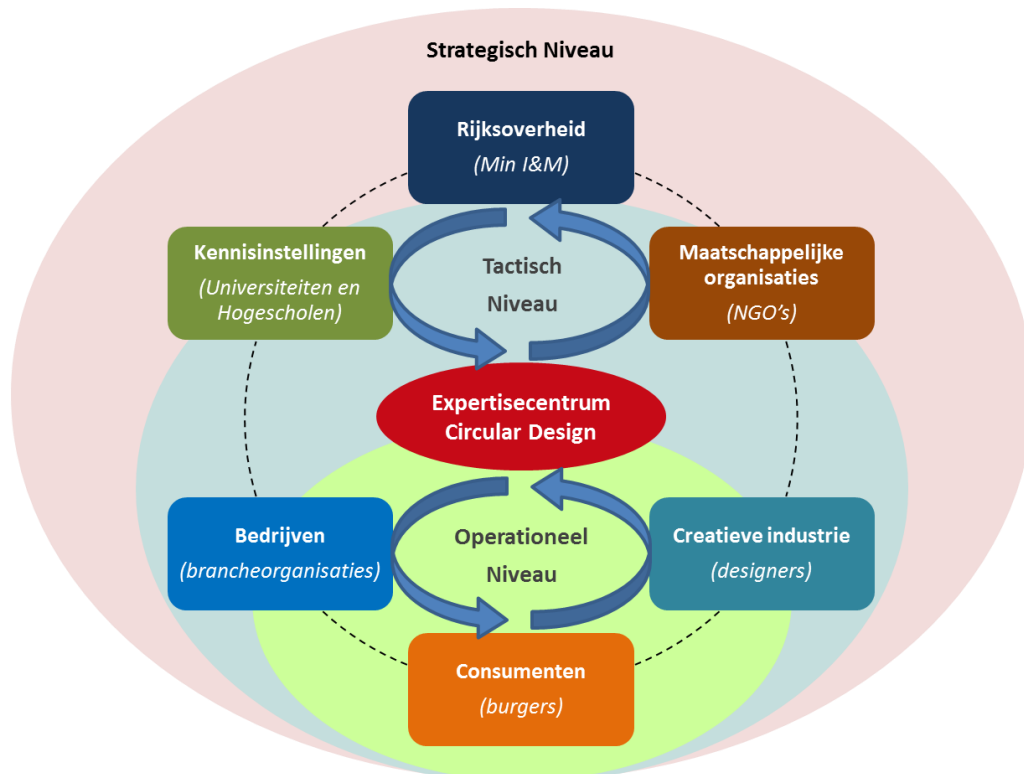
Het centrum Circular Design verbindt de ambities uit het Rijksbrede programma met branches, onderzoeksprogramma's en bedrijven. En koppelt vervolgens praktijkkennis terug aan beleidsmakers

Op basis van een analyse van vergelijkbare organisaties in Europa en gesprekken met experts, hebben we de mogelijke organisatievorm voor het Expertisecentrum onderzocht. We hebben daarnaast ook een analyse gedaan van bestaande organisaties in Nederland met een vergelijkbaar profiel maar actief op een ander thema, waarbij we met name gelet hebben op financiering en doelgroepen.

7.1 Systeemniveau

Het Expertisecentrum moet zich vooral richten op het verbinden van strategisch naar tactisch niveau en het operationele werk overlaten aan marktpartijen, tenzij de marktpartijen dit zelf niet oppakken.

Op basis van de uitkomsten in de verkenning is ons advies om een Expertisecentrum te laten focussen op de verbinding tussen niveaus. Op dit moment is er activiteit op strategisch niveau (Rijksbrede programma Circulaire Economie, Grondstoffenakkoord, Transitieagenda's) en op operationeel niveau (CIRCO, Nederland Circulair!, etc.). Een expertisecentrum kan zaken bundelen, verbinden en identificeren waar (kennis)hiaten zijn. En waar operationele activiteiten, dicht bij de markt staan en daarmee vaak branchespecifiek zijn, kan een expertisecentrum de opgedane ervaringen ook over en tussen branches verspreiden. In onderstaand beeld hebben we dit schematisch weergegeven.

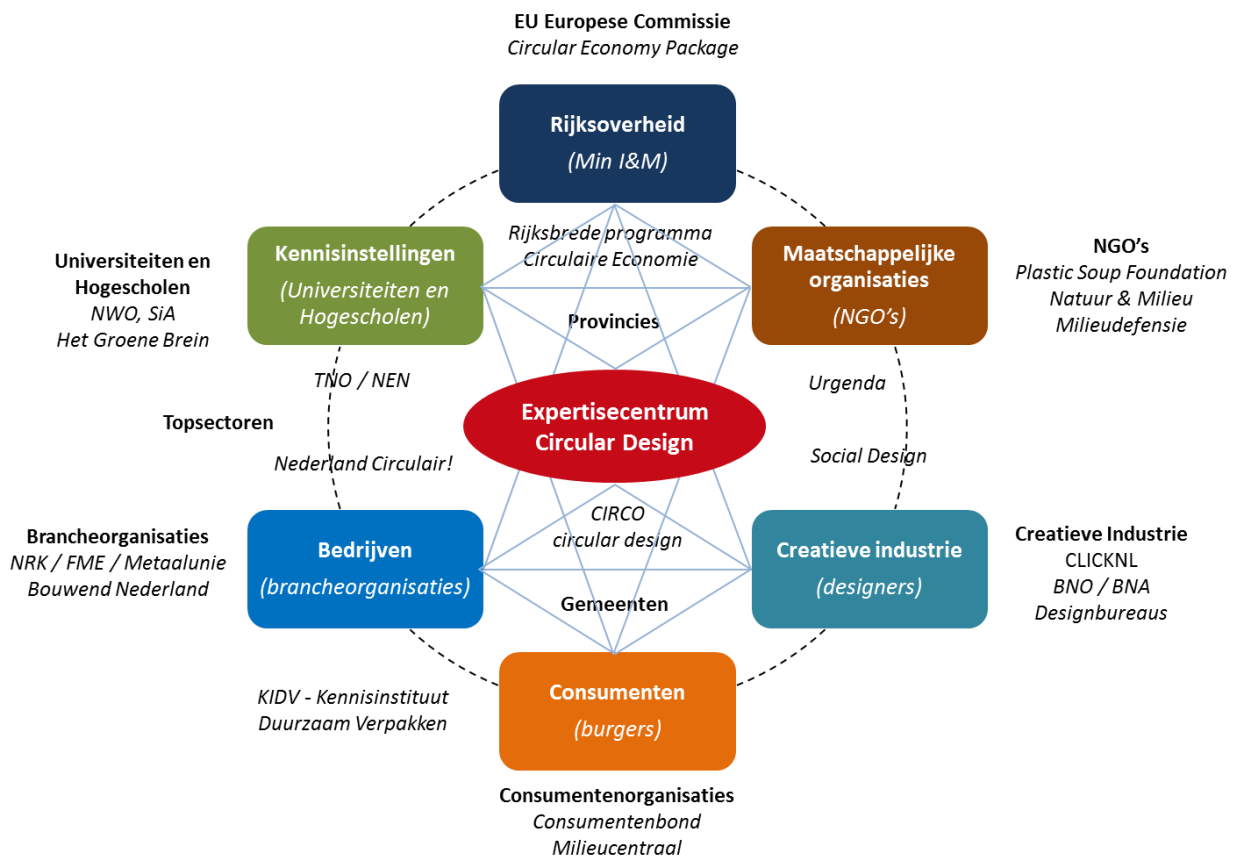

Figuur 9: Systeemniveau Expertisecentrum Circular Design

7.2 Netwerkfunctie

Een Expertisecentrum kan er toe bijdragen dat het huidige kennisaanbod van gefragmenteerd naar geconcentreerd kan worden omgezet. Dit bespaart tijd bij alle stakeholders en kan de kennisontwikkeling versnellen.

Er is in Nederland al veel aanbod van kennis op het gebied van de Circulaire Economie, Circular Design en Circulaire Business Modellen. Deze kennis is nog wel erg gefragmenteerd en voor bedrijven moeilijk toegankelijk. Naast de directe klantgroepen en kennisaanbieders zijn er ook andere belanghebbenden (stakeholders) die betrokken moeten worden of geïnformeerd over dit nieuwe Expertisecentrum. In onderstaand schema is aangegeven hoe het Expertisecentrum kan aansluiten en indien van toepassing, zich kan positioneren binnen bestaande initiatieven.

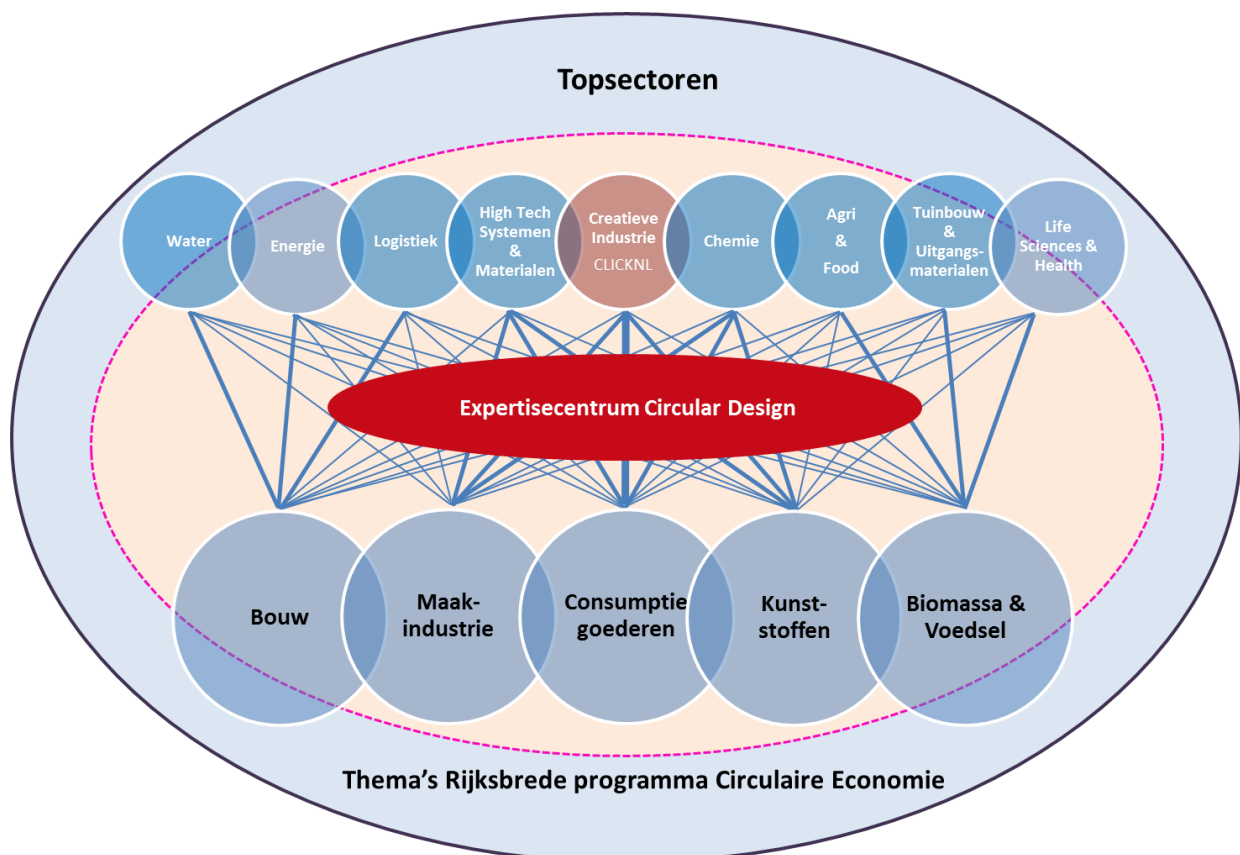
Figuur 10 Stakeholders Expertisecentrum Circular Design

Overzicht stakeholders, partners en klantgroepen	
Bedrijven en brancheorganisaties	Grote en MKB bedrijven, zelfstandig of vertegenwoordigd door NRK, FME, Metaalunie, BNO, BNA, FNLI, CBL, LTO, Bouwend Nederland, etc.

Kennis- en onderzoeksinstituten	Universiteiten, Hogescholen, Centres of Expertise, Kennisinstituten (TNO, NEN, ECN, Groene Brein, etc.)
Overheden	Rijksoverheid, Provincie, Rijkswaterstaat, waterschappen, gemeenten.
Creatieve industrie	CLICKNL, BNO, BNA, ontwerp- en adviesbureaus
Maatschappelijke organisaties	NGO's (Natuur&Milieu, Plastic Soup Foundation, Urgenda, Natuur&Milieu, KIDV, Circle Economy, MVO Nederland), Ziekenhuizen, Woningbouwverenigingen, Havenbedrijven.
Internationaal	Zie het overzicht in hoofdstuk 5

7.3 Cross-sectoraal

Een Expertisecentrum kan er toe bijdragen dat er meer kennisuitwisseling en afstemming tot stand komt tussen verschillende sectoren. Dit versnelt de kennisontwikkeling.

Figuur 11 Stakeholders Expertisecentrum Circular Design

Er zijn verschillende sectoren en branches die eigen, succesvolle, initiatieven hebben op het gebied van Circulaire Economie zoals de Circulaire Metaalketen, Kunststof ketenakkoord, etc. Deze sluiten goed aan bij de behoeften van de bedrijven in de sector.

Circular Design is echter sector-, branche- en prioriteitoverschrijdend. De ketenaanpak die kenmerkend is voor Circular Design sluit niet aan bij een puur sectorale benadering. Een Expertisecentrum kan een belangrijke rol spelen in het verbinden van sectoren, door te zorgen voor een gezamenlijk begrip van Circular Design, het zoeken naar de waarde voor andere sectoren in de bestaande initiatieven en het ontwikkelen van tools en methoden om door middel van Circular Design meerwaarde te creëren en die meerwaarde inzichtelijk te maken voor alle partijen in een keten.

Uit de eerdere hoofdstukken van deze verkenning blijkt dat er behoefte is aan een formeel samenwerkingsverband, echter de vorm van deze samenwerking zal afhangen van de tijdsduur en beschikbaarheid van financiering. De mogelijke taken en rollen van een Expertisecentrum kunnen in verschillende organisatievormen worden uitgevoerd. In dit stadium is het nog te vroeg om hier concrete invulling aan te geven. Wanneer besloten wordt tot oprichting van een expertisecentrum is het belangrijk dat er een duidelijke opdracht ligt die breed wordt gedragen door de stakeholders. En vervolgens dat het centrum over de juiste menskracht en middelen beschikt om die opdracht zo uit te voeren dat het Expertisecentrum ook daadwerkelijk de expertrol in dit veld kan invullen.

7.4 Conclusies organisatievorm

Het centrum Circular Design verbindt de ambities uit het Rijksbrede programma met branches, onderzoeksprogramma's en bedrijven. En koppelt vervolgens praktijkkennis terug aan beleidsmakers.

- Het Expertisecentrum Circular Design moet gebaseerd zijn op een 'partnermodel', waarin relevante stakeholders vanuit vraag- en aanbodkant kunnen deelnemen.
- Het Expertisecentrum moet zich vooral richten op het verbinden van strategisch en tactisch niveau en van tactisch en operationeel niveau. Het operationele werk moet het bij voorkeur overlaten aan marktpartijen, tenzij de marktpartijen dit zelf niet oppakken.
- Een Expertisecentrum zorgt voor meer kennisuitwisseling en afstemming tussen verschillende sectoren.
- Een Expertisecentrum bundelt het huidige, gefragmenteerde kennisaanbod. Dit bespaart tijd bij alle stakeholders en versnelt de kennisontwikkeling.

"We kijken nog steeds te veel naar benutten van 'afval' en veel te weinig naar ander design - waarmee grondstofbenutting en het eind van het gebruik is mee-ontworpen voor de hele serie levenscycli"

Marjolein Demmers, De Groene Zaak.

8. Financiering

Een Expertisecentrum Circular Design is alleen haalbaar als er een meerjarige financiële ondersteuning komt vanuit de overheid.

Uit hoofdstuk 3 blijkt dat andere organisaties in Europa op het gebied van Circular Design met name van overheidsfinanciering afhankelijk zijn voor hun structurele activiteiten. Er zijn wel neveninkomsten uit activiteiten met bedrijven, lidmaatschapsgelden of de verkoop van publicaties, echter dit is niet voldoende om de organisaties te laten voortbestaan. De eenzijdige afhankelijkheid van overheidsfinanciering maakt deze organisaties wel kwetsbaar in tijden waarin beleidsprioriteiten verschuiven.

Uit het onderzoek naar de vraag- en aanbodzijde komt een gemengd beeld naar voren. Enerzijds zijn de activiteiten van een Expertisecentrum bedrijfs- en sectoroverschrijdend en horen daarmee wellicht tot de taken van een overheid. Anderzijds zouden activiteiten alleen aangeboden moeten worden wanneer ze voldoende waarde hebben voor bedrijven. En dan zou een bedrijf er ook voor willen betalen. De vraag is of in dit geval een commerciële partij deze rol niet op zich zou moeten nemen. Financiering vanuit verschillende bronnen lijkt hierbij de meest aangewezen vorm. Waarbij het belangrijk is dat:

- Een initiatief langer dan 2 jaar actief is om een betrouwbare partner te worden en blijven
- Niet marktverstrend mag zijn
- Circular Design voorziet in een behoefte, maar er al wel veel netwerk en adviesorganisaties zijn op het gebied van Circulaire Economie. Er dreigt versnippering en verdringing op het thema en ook bij de beschikbare financiële middelen.

8.1 Zijn stakeholders bereid te betalen voor diensten?

Stakeholders zijn bereid te betalen voor diensten van een Expertisecentrum, mits het een meerwaarde oplevert. Deze zal eerst duidelijk moeten zijn voor er concrete bedragen of percentages genoemd kunnen worden.

Een onderdeel van de, samen met bedrijven en andere stakeholders opgestelde, waardepropositie was de vraag of partijen bereid zouden zijn te betalen voor diensten van het Expertisecentrum. Hier zijn geen eenduidige antwoorden op gegeven. Zo had de groep bedrijven bij elk van haar waardeproposities aangegeven waarom ze er wel én waarom ze er niet voor zouden willen betalen. De toegevoegde waarde van een Expertisecentrum verschilt per bedrijf, en hangt af van ervaring met Circular Design, de plek in de keten, omvang van het bedrijf en marktfocus – dit maakt het lastig om bedrijven als een homogene groep te categoriseren (zie bijlage 6).

De kennisinstellingen hebben op deze vraag geantwoord dat een model waarbij financiering voor 25% van de kennisinstellingen, voor 25% van de bedrijven en voor 50% van de overheid komt realistisch achten. Met als kanttekening dat het moeilijk is om financiering voor een netwerkfunctie van bedrijven en kennisinstellingen te krijgen.

8.2 Hoe worden andere organisaties nu gefinancierd?

Financiering	Doet	Expertise centrum Energie	Circle Economy	ARN	KIDV	Urgenda	Biobased Economy	PIANOO Expertise centrum aanbesteden
Basis financiering				X	X			X
Project / Programma Subsidie	X	X	X			X	X	
EU subsidie			X	X				
Lidmaatschap	X		X	X				
Verkoop diensten, publicaties			X	X				
Giften, Fondsen			X			X		
Bijdrage in natura		X				X		
Sponsoring								
Partners		X	X			X		

8.3 Welke financiering voor welke activiteit

In de onderstaande tabel hebben we de financieringsmogelijkheden die we zijn tegengekomen bij de Nederlandse als de Europese organisaties uit het onderzoek naar de aanbodzijde in een tabel samengebracht. Hierbij hebben we gekeken naar zowel financiering voor de organisatie zelf als voor de activiteiten (projecten) die een organisatie uitvoert. Zoals al is gebleken in hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4 hebben wij bijna geen vergelijkbare organisaties gezien die onafhankelijk zijn van overheidsfinanciering. De enkele organisatie die dit wel is kan gebruik maken van fondsen of een charitatieve stichting.

Financiering	Geschikt voor	Fase	Risico
Subsidie (EU/RVO)	Projecten wanneer centrum rechtspersoonlijkheid heeft	Vanaf enkele maanden na aanvang mogelijk	Hoog, onzeker of financiering wordt toegekend
Subsidie meerjarig	Organisatie opzetten, Ontwikkeling organisatie en opbouw team	Vanaf aanvang activiteiten	Laag, risico van afhankelijkheid van deze bron is hoog
Verkoop diensten,	Ontwikkeling nieuwe	Vanaf enkele maanden	Laag, verwachte

publicaties	publicaties, workshops of andere diensten.	na aanvang (behalve als bestaand pakket wordt overgenomen)	inkomstenbron zal waarschijnlijk ook relatief laag zijn. Is een extra.
Lening/krediet	Ontwikkeling en uitvoer nieuwe activiteiten, investeringen	Vanaf enkele maanden na aanvang	Laag, echter er moeten voldoende inkomsten gegenereerd kunnen worden om deze terug te betalen.
Partnerschap	Organisatie	Ontwikkeling organisatie en opbouw team	Medium, lange termijn commitment voor een nieuwe organisatie zal moeten groeien door bewijs toegevoegde waarde
Fondsen	Organisatie, vaak voorwaarde dat de nieuwe organisatie de status van goed doel heeft (of stichting zonder winstoogmerk)	Vanaf start	Medium
Lidmaatschap	Activiteiten: Netwerkevenementen, helpdeskfunctie	Vanaf enkele maanden na aanvang mogelijk	Medium, lange termijn commitment voor een nieuwe organisatie zal moeten groeien door bewijs toegevoegde waarde.
Crowdfunding	Projecten; concreet project dat dicht bij consumenten staat	Vanaf enkele maanden na aanvang mogelijk	Hoog, tijdsintensief en vooral geschikt voor kleine bedragen voor project dat heel direct aan behoefte of gevoel consument appelleert
Bijdrage in natura	Organisatie. (juridisch) advies, tijdelijke bemensing, locatie gebruik	Vanaf de start mogelijk wanneer partners hiertoe bereid zijn	Laag, vergroot wel risico op afhankelijkheid

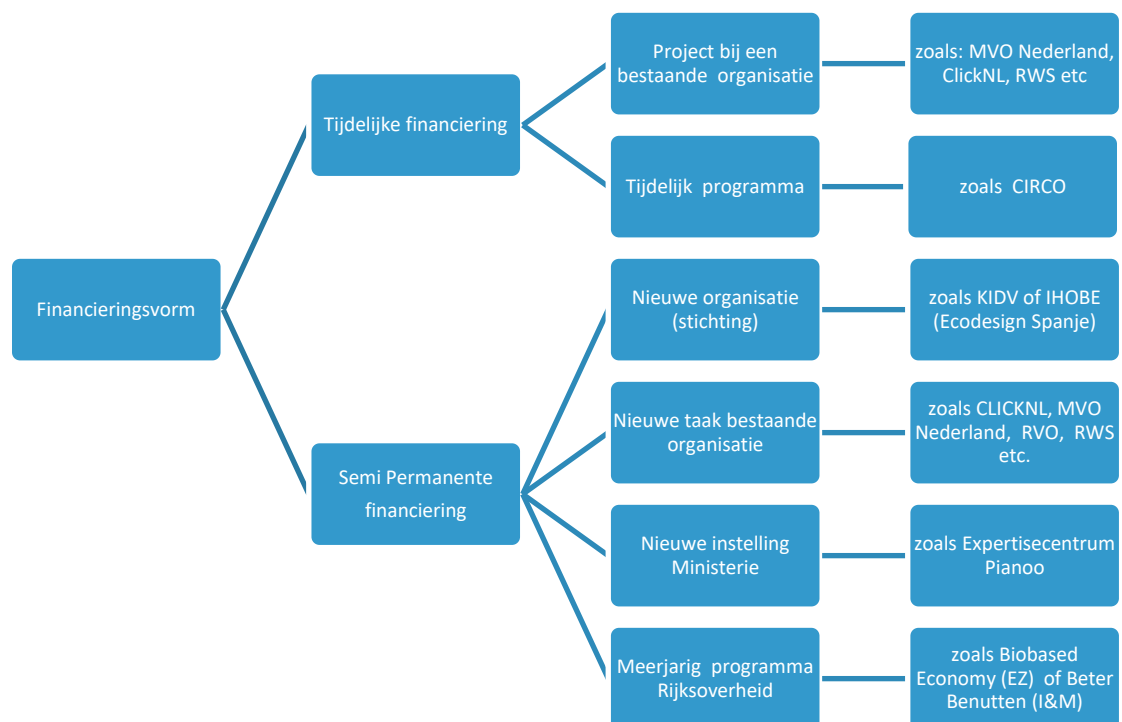
Omdat er veel interesse is voor internationale samenwerking vanuit Europa en omdat Nederland nu nog geen actieve vertegenwoordiging heeft op dit thema hebben we in hoofdstuk drie ook gekeken naar de mogelijkheid om EU financiering te verkrijgen voor het Expertisecenter en de activiteiten. Hieronder zijn deze regelingen ook gekoppeld aan activiteiten.

Subsidie	Geschikt voor	+	-
Interreg Europe	Internationale activiteiten	Inhoudelijke doelstelling sluit goed aan,	Alleen voor overheden, beoordelingstermijn relatief lang. Projectduur < 2jaar
Interreg NSR	Internationale activiteiten	Inhoudelijke doelstelling sluit goed aan	beoordelingstermijn relatief lang. Projectduur < 2jaar

Interreg NWE	internationale activiteiten	Inhoudelijke doelstelling programma sluit goed aan	beoordelingstermijn relatief lang. Projectduur < 2jaar
Horizon 2020	Onderzoek en ontwikkeling	Duidelijke, concrete doelstellingen. Financiert concrete activiteiten	Veel concurrentie daarmee lage slaagkans
EFRO	Breed, netwerk, onderzoek en investeringen	Bij aansluiting met regionale doelen, interessant programma	Regionale focus. Administratieve last relatief hoog
LIFE	Innovatie op gebied van milieu en grondstoffen	Grote budgetten per project	Slaagkans relatief laag, goede inventarisatie kans vooraf noodzakelijk.

In Annex 4 staat een uitgebreid overzicht van regelingen en voorbeelden van lopende projecten binnen die regelingen met een link naar Circular Design.

De beschikbare financiering heeft ook gevolgen voor de mogelijke organisatie(vorm). In onderstaand overzicht hebben wij dit schematisch weergegeven.

Figuur 12 Organisatievorm kan volgen uit mogelijkheden financiering

Er zijn verschillende mogelijkheden om financiering voor activiteiten van een Expertisecentrum te krijgen. Een mix van deze mogelijkheden lijkt het meest geschikt omdat niet alle activiteiten uit een zelfde middel gefinancierd kunnen worden en om afhankelijkheid van een financieringsbron te

voorkomen. De meeste financieringsmogelijkheden zijn echter vooral geschikt als bijdrage aan de kosten van activiteiten die een Expertisecentrum uitvoert. Voor het opzetten van een organisatie en om de activiteiten in gang te zetten is overheidsfinanciering onontbeerlijk omdat er weinig andere opties voorhanden zijn.

8.4 Conclusie financiering

Een centrum kan de gewenste taken alleen uitvoeren als er meerjarig financieel commitment is vanuit de overheid voor de organisatie. Partners zijn bereid om bij te dragen aan het overige deel van de organisatie.

- Commitment en lange termijn visie is belangrijk. Een Expertisecentrum Circular Design is volgens de stakeholders alleen haalbaar als er meerjarige financiële ondersteuning komt vanuit de overheid.
- Stakeholders zijn bereid te betalen voor diensten van een Expertisecentrum, mits het een meerwaarde oplevert. Deze zal eerst duidelijk moeten zijn voor er concrete bedragen of percentages genoemd kunnen worden.
- Er zijn meerdere Europese regelingen beschikbaar die geschikt zijn voor financiering van projecten en aanvullende taken van een centrum
- Een Expertisecentrum mag niet marktverstrend zijn of zorgen voor een versnippering van de (beperkte) financiële middelen voor Circular Design.

“Soms is sponsoring door bedrijven een optie. Bij aansprekende projecten met (internationale) uitstraling willen koplopers zich best als sponsor verbinden. Dat is soms makkelijker dan een vast partnerschap door de afbakening in tijd en daardoor in budget”.

Geanne van Arkel, Interface

9. Aanbevelingen

Nederland heeft een voorloperrol op het gebied van Circulaire Economie en Design, de combinatie is uniek en sterk. Het Ministerie van IenM kan een belangrijke rol spelen bij het verder ontwikkelen en versterken van Circular Design.

- Er zijn verschillende founding partners die een rol willen spelen in een Expertisecentrum en het centrum ondersteunen wanneer er langdurig commitment (>4 jaar) is.
- Het Expertisecentrum hoeft geen groot beslag op beschikbare middelen te leggen, het kan 'lean' worden ingericht, zeker wanneer er aanvullende financiering komt voor activiteiten op operationeel niveau, zoals CIRCO en NL Circulair.
- De activiteiten kunnen worden aangevuld met projectfinanciering, bijvoorbeeld uit Europese programma's.
- De focus zal vooral moeten liggen op activiteiten die nog niet voldoende worden opgepakt, op het gebied van kennisopbouw en –uitwisseling, zoals: het versterken van de wisselwerking tussen onderzoek en praktijk, de wisselwerking tussen beleid en praktijk en het opbouwen van een Europees netwerk.
- Het Expertisecentrum kan een belangrijke bijdrage leveren aan de transitieagenda's van de vijf prioritaire bedrijfssectoren uit het Rijksbrede Programma..
- Het Expertisecentrum kan Nederland in Europa en Internationaal op de kaart zetten.

"Een Expertisecentrum is hard nodig, en een gezamenlijk centrum zal de gemiddelde burger ook aan het denken gaan zetten. Bij voorkeur met een experimenteerruimte ernaast, waar men echt dingen kan doen".

Christiaan Kuipers, Urgenda

BIJLAGEN

Annex 1 - Literatuur en bronnen

Annex 2 – Overzicht geraadpleegde stakeholders

Annex 3 - Resultaten Enquête Aanbodzijde

Annex 4 – Resultaten Enquête Aanbodzijde EU

Annex 5 - Resultaten Enquête Vraagzijde

Annex 6 - Uitkomsten Business Model Canvas sessie

Annex 7 – CIRCO

Annex 8 – Colofon

Annex 1 - Literatuur en bronnen

1. Nederland circulair in 2050, Rijksbrede programma Circulaire Economie, september 2016. www.rijksoverheid.nl/circulaire-economie
2. Werken aan een Circulaire Economie, SER, 2016.
3. Circulaire economie: van wens naar uitvoering, RLI, 2015.
4. Kansen voor een circulaire economie in Nederland, TNO, 2013.
5. Nederland Circulair!
6. CIRCO Creating Business through Circular Design, CLICKNL,
7. [Economische Agenda](#) 2017-2022, Province Zeeland
8. Amsterdam Circulair, een visie en routekaart voor de stad en regio, Gemeente Amsterdam, Circle Economy, TNO, Fabric, oktober 2015.
9. Amsterdam Circulair: leren door te doen, 16 november 2016.
10. Circulair Innovatieprogramma 2016-2018 met een doorkijk naar 2015, Gemeente Amsterdam, 2016.
11. Kenniscoalitie Nationale Wetenschapsagenda: exemplarische route Circulaire economie en grondstoffenefficiëntie, NWO, 2015
12. TUDelft, www.io.tudelft.nl/nl/over-de-faculteit/afdelingen/design-engineering/research-areas/circular-product-design/
13. <http://www.regieorgaan-SiA.nl/content/SiA-themas/circulaire+economie>
14. Platform Circulaire Economie, Verkenning en ontwikkeling van een Platform Circulaire Economie voor lectoren van Hogescholen, SiA / Partners for Innovation, september, 2016.
15. Het Groende Brein, 2016, www.hetgroenebrein.nl
16. CLICKNL/Design, CIRCO, 2016
17. [EU Circular Economy Package](http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm), http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm

Annex 2 – Overzicht geraadpleegde stakeholders

De volgende personen en organisaties hebben waardevolle input geleverd voor deze studie. We zijn ze hiervoor, mede namens het Ministerie van IenM veel dank verschuldigd, omdat we zonder de inbreng van deze personen dit rapport niet hadden kunnen maken.

Begeleidingscommissie		
Ruud Balkenende	Hoogleraar	TU Delft, Industrieel Ontwerpen
Robert van Beek	Policy Adviser	FME
Helen Visser	Beleidsmedewerker	Bouwend Nederland
Bart Ahsmann	Managing Director	CLICKNL
Rolf Bossert	Programma Manager	Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek SIA
Pieter van den Herik	Programmamanager Circulaire Economie & Klimaat	MVO Nederland
Hans Spiegeler	Beleidsmedewerker	Ministerie van IenM

Brancheorganisaties (geïnterviewd)		
Gerard Wyfker	Manager environmental affairs	Metaalunie
Erik de Ruijter	Director Public Affairs	NRK (Nederlandse Rubber- en Kunststoffindustrie)
Robert van Beek	Policy Adviser	FME
Helen Visser	Beleidsmedewerker	Bouwend Nederland
Alexander Pastoors	Policy advisor building regulations	BNA
Sjoerd Looijs	Senior Manager Sustainability	VNCI
Hylke Brunt	Secretaris	FNLI
Harry Kager	Specialist bodem en water	ZLTO
Fred van Roosmalen	Director	HTSM (topsector High Tech Systemen & Materialen)
Bart Ahsmann	Managing Director	CLICKNL (topsector creatieve industrie)

Deelnemers aan de Business Model Canvas (BMC) sessie		
Kennisinstellingen		
Marie-Jose Smits	Onderzoeker	WUR
Conny Bakker	Associate Professor	TU Delft
Antoine Heideveld	Directeur	Groene Brein
Martijn van Rijn	Consultant Environment and Society	NEN
Bedrijven		
Saskia Cooman	Business Developer	Solidus Solutions
Tessa van der Meer	Operationeel directeur	Desko / We Beat the Mountain
Geanne van Arkel	Sustainable Development	Interface

Jan Wessemeius	Product manager Specialties	Oerlemans Plastics
Overig		
Stef Bots	Adviseur milieu en duurzaamheid	Meander Medisch Centrum
Gerard Taats	Beleidsmedewerker	Provincie Gelderland
Dirk Baarda	Directeur	Polymer Science Park

Enquête Aanbodzijde (zie bijlage 3)

De enquête voor de aanbodzijde is ingevuld door 52 personen.

Naam		Organisatie
Jan Jonker	Hoogleraar	Radboud Universiteit
Ellen Sillekens	Designer	Studio Sillekens
Rolf Bossert	Programma manager	Regieorgaan SIA NWO
Inge Oskam	Lector	Hogeschool van Amsterdam
Gerbrand Bas	Product designer	Designlink
Ruud Balkenende	Hoogleraar	TU Delft / IO/ Circulair Product Design
Jacqueline Cramer	Hoogleraar	AMSTERDAM ECONOMIC BOARD
Ronald Lewerissa	Partner	FLEX/design
Marjolein Demmers	Directeur	De Groene Zaak
Jan Henk Verburg	Account manager	Kamer van Koophandel
Freek van Eijk	Directeur	Acceleratio
Klaas van der Sterren	Adviseur	Rijkswaterstaat
Christien Dohmen	Adviseur	RVO
Antoine Heideveld	Directeur	Het Groene Brein
Diana de Graaf	Adviseur	EY/ De Groene Zaak
Juriaan Jansen	Projectleider	Natuur en Milieufederatie Noord-Holland
Pieter Meuwissen	Business developer	BOM
Ton Bastein	Programmamanager grondstoffen	TNO
Douwe Jan Joustra	Directeur/Eigenaar	ICE-Amsterdam
Ellen Hoog Antink	Adviseur	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Herman van der Vegt	Eigenaar	npk design bv
Dominique van Ratingen	Programma manager	Amsterdam Economic Board
Erick Wuestman	Eigenaar	Stichting Circulaire Economie
Stella van Himbergen	Directeur/Eigenaar	Dutch Design in Development
Cecile van Oppen	Adviseur/Oprichter	Copper8
Clarie Teurlings	Oprichter	Circular-IQ
Marien Korthorst	Designer	Cirkel design
Michael Kuiper	Directeur	Desko
Ivo Salters	Projectmanager	CLICKNL DESIGN
Pieter vd Herik	Projectmanager	MVO Nederland

Martin van Dordt	Branche coordinator	NRK
Eward Heijmans	Adviseur CE	Provincie Noord-Brabant
Adriaan van Engelen	Directeur	St. Stimular
Sina Salim	Manager business development	InnovatieLink
Jolein Baidenmann	Consultant	Nederland Circulair / MVO Nederland / ISDuurzaam
Cheyenne Schuit	CE Specialist	projecten bij o.a. innoboost & tudelft
Femke Glas	Projectmanager	CLICKNL DESIGN
Simone Houtman / Hanneke op den Brouw	Adviseur	Rijkswaterstaat
Pieter van Os	Adviseur	Reversed Concepts
Gerard Taat	Adviseur	Provincie gelderland
Pieter Beurskens	Onderzoeker	Universities Twente
Bas Luiting	Eigenaar	Redesign Factory BV
Paul Driessen	Onderzoeker	Radboud Universiteit
Jeroen Hinfelaar	Adviseur	Nuovalente
Jonas Martens	Captain	Better Future Factory
Stef Bots	Duurzaamheidsmanager	Meander Medisch Centrum
Arie Brouwer	Directeur	DPI Value Centre
Renee Wever	Docent/onderzoeker	Linköping universiteit, Zweden
Dirk Baarda	Projectleider	Polymer Science Park
Arnoud Passenier	Ketenregisseur	Ministerie IenM
Marleen Lodder	Onderzoeker	DRIFT, Erasmus Universiteit Rotterdam

Enquête Aanbodzijde EU (Resultaten: zie bijlage 4)

De enquête voor de aanbodzijde EU is ingevuld door 13 organisaties / personen.

Naam	Function	Organization
Katie Beverley	Senior Research Officer	Ecodesign Centre @ PDR
Bonnet Françoise	Secretary General	ACR+
Tony Greenham	Director of Economy, Enterprise and Manufacturing	RSA (Royal Society of Arts, Manufactures and Commerce)
Prof martin charter	Director	The centre for sustainable design at UCA
Evelyn Lafond	policy advisor Ecodesign	OVAM
Carl Karheiding	Deputy Director	Swedish Life Cycle Center
Henriette Melchorsen	Project Manager	Lifestyle & Design Cluster
Sarah Clayton	Head of Products & Services	WRAP
David Parker	Principal	Oakdene Hollins Ltd
Olivier Gaillot	Director Environment & Resource Management	RPS
Malin Nordin	Development leader	IKEA of Sweden AB - Inter IKEA group
Ernst-Jan Mul	Project Manager	EPEA
Nanette Weisdal	Development leader, sustainability range	IKEA of Sweden AB

Enquête Vraagzijde (Resultaten: zie bijlage 5)

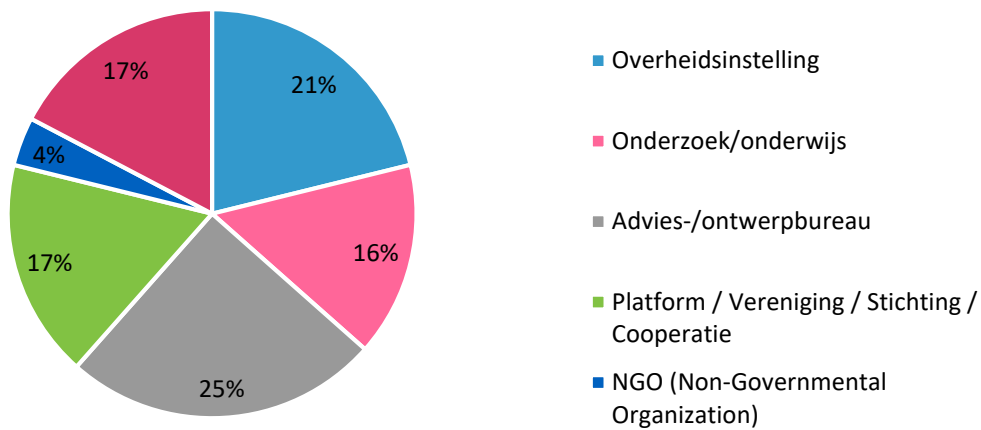
De enquête voor de vraagzijde is ingevuld door 53 personen uit het bedrijfsleven.

Naam	Functie	Organisatie
Paul Rotteveel	compliance manager	IKEA
Geert Doorlag	Test & Validation Engineer	Koninklijke Auping
Andre van Oostenbrugge	Manager T&I	Timmerije B.V.
Michael Kuiper	Directeur	Desko
Niels Juffermans	Product Ontwikkelaar	EromesMarko
Dosanne Augustinus	Commercieel manager	BAM Bouw en Techniek
Erik van der Hout	CSR manager	Accell Group
Gé Moonen	ceo	Moonen Packaging
Ton van der Giessen	Managing director	Van Werven
Michel. H.M.	product designer / mech engineer	MEPPP BV
Marco Kruyt	Plancoördinator	Heembouw
Robert van Beek	Beleidsadviseur	FME
Ruud de Block	Chief Technology Officer	SABA Dinxperlo BV
Niels Govers	Manager R&D	Gamko BV
Michiel Westerhoff	Manager strategie en Ontwikkeling	Circulus-Berkel BV
Mark Ruesink	Production & Innovation Director (r)PET	Morssinkhof Plastics
Helen Visser	Adviseur	Bouwend Nederland
Tijn van Elderen	CEO	Brabantia
Julius Reijs	Innovatie / R&D Manager	AXA Home Security
Arno Rutten	Senior Engineer	Inalfa Roof Systems
R. Daelmans	Manager CSR	desso
E.J.Schipper	manager compliance services & Public affairs	Intergamma
Eduard Lebbink	Directeur / eigenaar	ACE Re use Technology
E.A. Bus	Directeur	Zuiderplastics
Erik de Ruijter	directeur beleid en advies	NRK
Paul Kompier	constructeur R&D	Mokveld valves b.v.
Gert Jan van der Have	Projectleider	ARN
Laurens Smal	Innovatie Manager	Dura Vermeer
Hans Zigmans	Project Manager Packaging & Dispense Systems	Heineken
Eelco Smit	Director Sustainability	Philips
Jan Wessemius	Product manager Specialties	Oerlemans Plastics BV
Michel ten Bok	R&D and manufacturing engineer new projects	Curtec
Kees Meijnen	Commercieel Directeur	Stiels B.V.
Geanne van Arkel	Manager Sustainable Development	Interface
Ruud Hopmans	Director Quality, Compliance & Sustainability	Den Braven Holding BV
Danielle Kok	Account manager	Midwaste
Marcel van Enckevort	Account & Application Development Manager	QCP BV

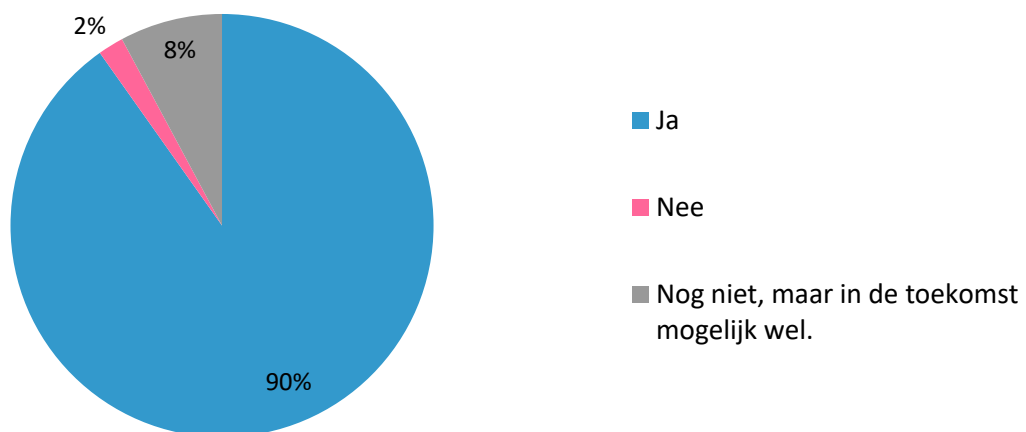
Mark Geerts	CEO	PaperFoam bv
Remko de Jong	senior Engineer	Ingenieursbureau PostenDekker
Aafko Schanssema	Director	NRK
Peter Heijink	Product manager Specialties	RPC Promens
Bas Gehlen	Directeur	Van Houtum
Charles Poncin	Groupleader mechanics R&D	Grass Valley, a Belden brand
Iwan van Bochove	senior manager product development	Lely Industries N.V.
Eric Roosen	eigenaar	Star Sock
Leo Dekker	Manager Technology & Sustainability	Mebin BV
Saskia Cooman	Business Developer	Solidus Solutions
Stan Uyland	Directie	Beton Ballon Technology
Rudy van der Aar	Social Impact manager	GRO- Green recycled organics
Laurens Groen	CEO	Milgro
Sylvain Mignot	Value Chain team project officer	Fairphone
Alexander Pastoors	Beleidsmedewerker	BNA
Remko Berkhout	Marketing & Communications Manager	DS Smith

Annex 3 - Resultaten Enquête Aanbodzijde

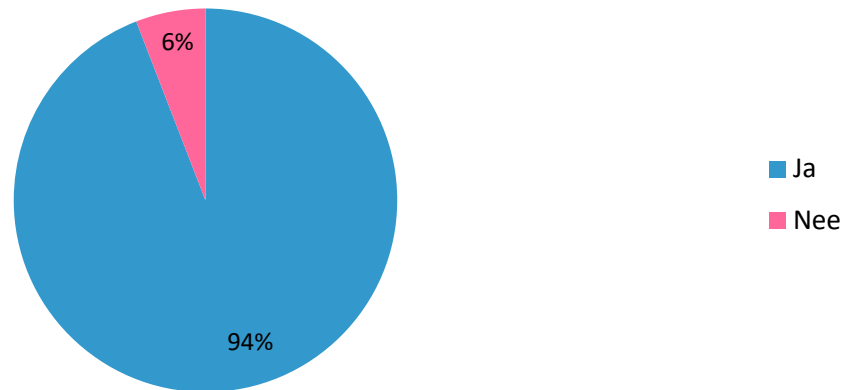
De enquête voor de aanbodzijde is ingevuld door 52 personen van kennisleveranciers op het gebied van Circular Design en Circulaire Economie.

Bent u als persoon of organisatie actief op het gebied van 'circular design' of 'design for circular business'?

Ziet u toegevoegde waarde voor een Expertisecentrum Circular Design?

Motivatie JA (49/52):

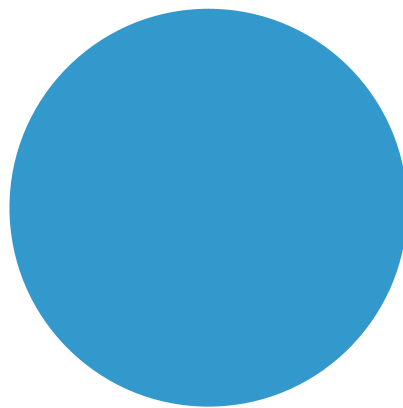
- *De doelstellingen zijn zeker relevant, maar worden ook al door verschillende andere initiatieven en organisaties aangepakt (adviesbureaus, kennisinstellingen, etc.). Een Expertisecentrum zou daar m.i. aanvullend en niet concurrerend mee moeten zijn, maar een verbindende, aanjagende en dissimilerende rol in kunnen spelen.*
- *Ja, met de nodige aarzeling. Voor toegevoegde waarde is uitwerking van het Expertisecentrum cruciaal. In principe gebeurt er al veel op dit gebied en is nog meer in opbouw.*
- *We kijken nog steeds te veel naar benutten van 'afval' en veel te weinig naar ander design - waarmee grondstof-benutting en het eind van het gebruik is mee-ontworpen voor de hele serie levenscycli.*
- *Het doel, namelijk kennis verspreiden en ondersteuning bieden bij circulair ontwerp, is waardevol. Of een Expertisecentrum als middel het meest voordehandliggend is weet ik niet. Voordeel van de twijfel.*
- *Zonder circular design geen circulaire economie - een Expertisecentrum is daarom geen overbodige luxe.*
- *Het is goed dat er een centrale plek komt met een duidelijk gezicht (lieft ook fysiek) waar kennis wordt geconcentreerd en voor langere tijd behouden.*
- *Design is een belangrijke sleutel in de realisatie van CE op bedrijfsniveau en in ketens (van toeleveranciers tot eindgebruikers). De creativiteit van product-, service- en businessdesign is noodzaak en wordt gewenst.*
- *Ik vraag me wel af of er weer een apart centrum moet worden ingericht en of het niet beter is het te integreren in bestaande structuren.*
- *Ik denk dat er naast bovengenoemde punten tevens een actieve rol zou moeten of mogen komen voor de vraagstukken die (nog) niet door de markt en samenleving komen. Tevens kan een adviserende rol naar overheid met het oog op wet en regelgeving een onderdeel moeten zijn (zit er misschien al in maar is niet expliciet).*
- *Ik geloof wel in een coördinatie van de bovenstaande uitgangspunten aangezien het belangrijk is om de verschillende partijen bij elkaar te brengen. Daarnaast zo een Expertisecentrum de transitie naar een circulaire economie kunnen versnellen en een goede basis vormen om deze lange termijn visie te kunnen realiseren.*

- *Ik zou het ook zonde vinden van eerdere inspanningen en investeringen, om de bestaande initiatieven te laten doodbloeden bij gebrek aan financiering, en weer een nieuw initiatief te starten. Maar de ondersteuning van bestaande initiatieven op dit gebied, en de financiering om de initiatieven die er al zijn robuust te maken en te combineren, lijkt mij een zinvolle inspanning. Voor de buitenwereld zou het ook goed zijn om 1 plek te hebben waar alles bij elkaar komt, al is het maar in de vorm van 1 overkoepelende naam/logo en plek waar alle kennis en mensen te vinden zijn. Dat kan ook een soort netwerk worden.*
- *Misschien: Circular Innovation Center? Of Circulaire Innovatie Expertise Centrum. Zal het denk ik in het engels doen, omdat er ook start-ups zijn in Nederland met internationale mensen en het interessant is als we ook vanuit het buitenland kennis gaan delen.*
- *Er zijn veel organisaties met dit onderwerp bezig en bundeling van kennis en expertise is wenselijk om de beschikbare kennis, gelden en menskracht op een goede wijze in te zetten.*
- *Ervaring leert dat circulair en design verschillende werelden zijn die elkaar niet van nature vinden. Ook niet in de keten denken. Terwijl dit allemaal wel meerwaarde heeft. Maar ook lastige hobbels kent. Alleen actief koppelen, actief drempels slechten en blijvende aandacht zal helpen. Iemand of iets moet dat organiseren.*
- *Circular Design' betreft een nieuw, nog te ontwikkelen kennisdomein; het kan veel toegevoegde waarde hebben voor verschillende stakeholders als er een centrale plek komt in het netwerk van kennishebbers en -zoekers, zodat a) reeds ontwikkelde kennis op een efficiënte manier toegankelijk is, en b) nieuwe kennis gericht (o.a. vraaggestuurd) en sneller kan cumuleren.*
- *Mits daar de juiste bedrijven en personen aanwezig zijn, de juiste ambtenaren en andere beslissers.*
- *We hebben duidelijk behoefte aan een aanjaagmotor op dit gebied. Als we de economie niet verduurzamen dan eindigen we als huidige economie nr. 11 op de wereldranglijst uiteindelijk op de 36e plek die we nu innemen op de ranglijst van duurzaamheid indien alle andere economieën rondom ons zijn verduurzaamd.*
- *Vanwege gebrek aan kennis, kennisen en marktfalen komen veel initiatieven niet van de grond.*
- *Nieuw concept leidt tot vragen bij bedrijven én tot onterechte claims van circulair (circularwashing so to speak). Een Expertisecentrum kan helpen.*
- *Ik weet uit eigen ervaring dat het voor het ontwerpers al lastig genoeg is om rekening te houden met wensen vanuit bv de productieafdelingen (design for assembly). Niet zelden kiest men voor een oplossing voor de eigen technische uitdaging en gaat men voorbij aan de wensen die verderop in het proces spelen.*
- *Met Circular Design zal voor ontwerpers die uitdaging alleen nog maar groter worden. Er is dan ook een grote behoefte aan kennis op dit gebied.*
- *Veel bedrijven hebben geen idee. Pas als ontwerpers het ervaren, worden zij - en hun CEO's enthousiast. Cruciaal voor duurzame innovatie, maar ook als exportproduct wereldwijd (bv nu met samenwerking Indonesië).*
- *Belangrijke toevoegingen: 1) ruimte creëren om te experimenteren met radicale innovatie op het gebied van circulair design; 2) naast kennisinstellingen, bedrijven en overheden ook kijken naar social enterprices, burgerinitiatieven, etc.; 3) verder onderzoek naar de niche-regime dynamiek om de transitie te versnellen.*

Motivatie NEE (3/52):

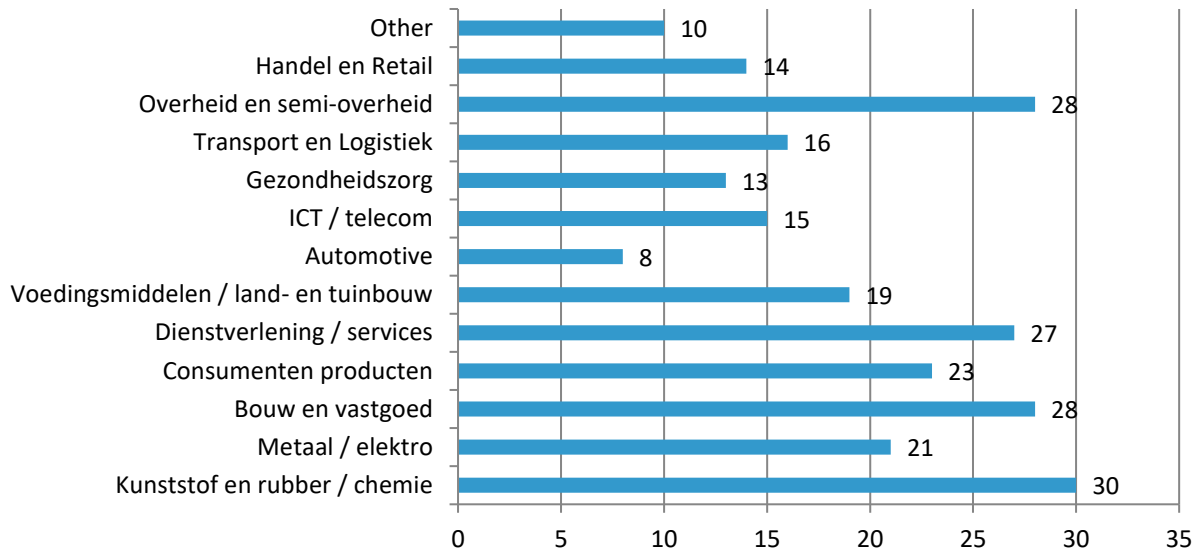
- *Ik zie niet wat de toegevoegde waarde is naast wat andere organisaties op dit gebied reeds leveren.*
- *Niet zo zwart-wit, maar ik zie niet gelijk welke lacune wordt ingevuld. Bovendien zijn design-vragen zeer markt- en product specifiek, terwijl veel design-beslissingen (ver) buiten Nederland genomen worden.*
- *Weer een Expertisecentrum, pas op voor meer van hetzelfde, vanuit het ministerie gefinancierd zal de lopende marktinitiatieven vervangen, financiering vanuit het rijk kan beter naar lopende partijen gaan. Heel klein centrum (2 personen) met veel geld voor de markt is interessant.*

**Ziet u mogelijkheden voor samenwerking met een Expertisecentrum
Circular Design?**

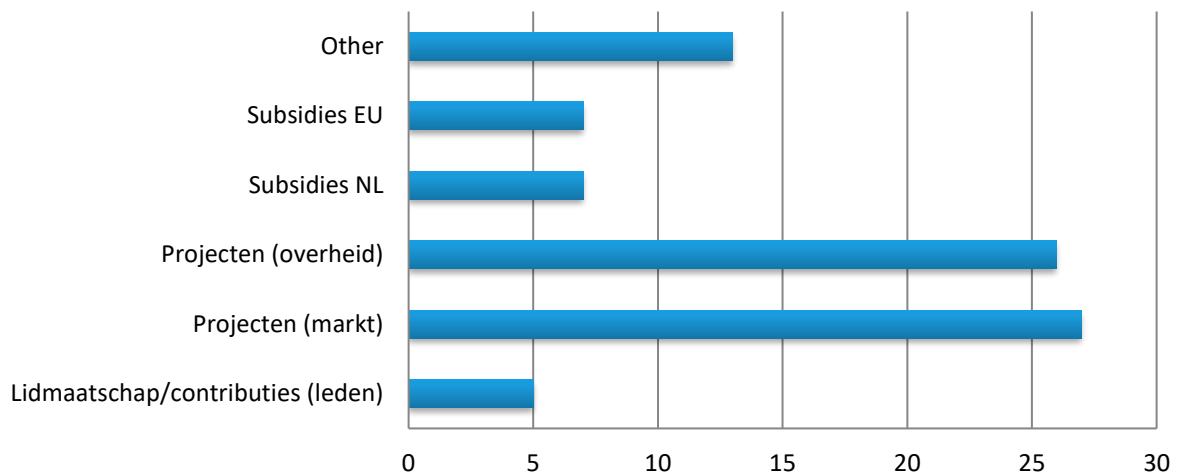

■ Ja
■ Nee

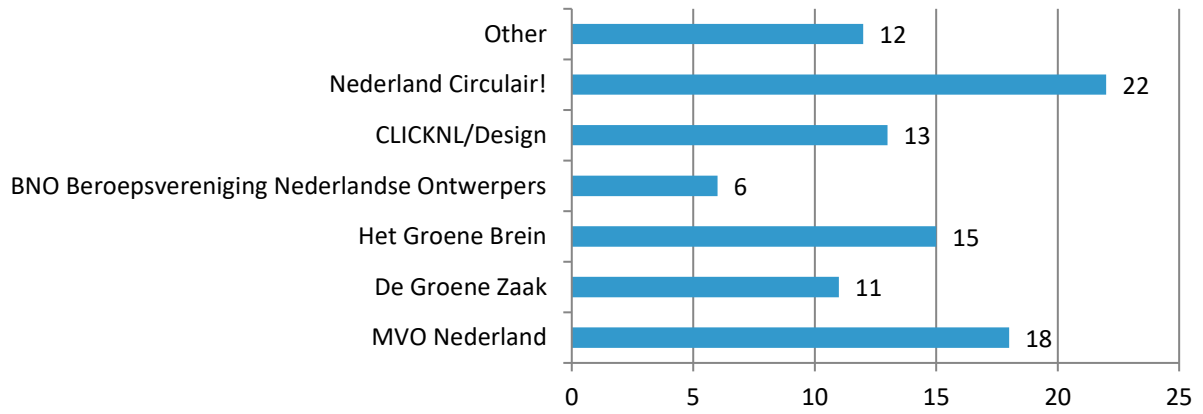
Doelgroep: voor welke sectoren bent u werkzaam?

Wat zijn uw belangrijkste inkomstenbronnen?

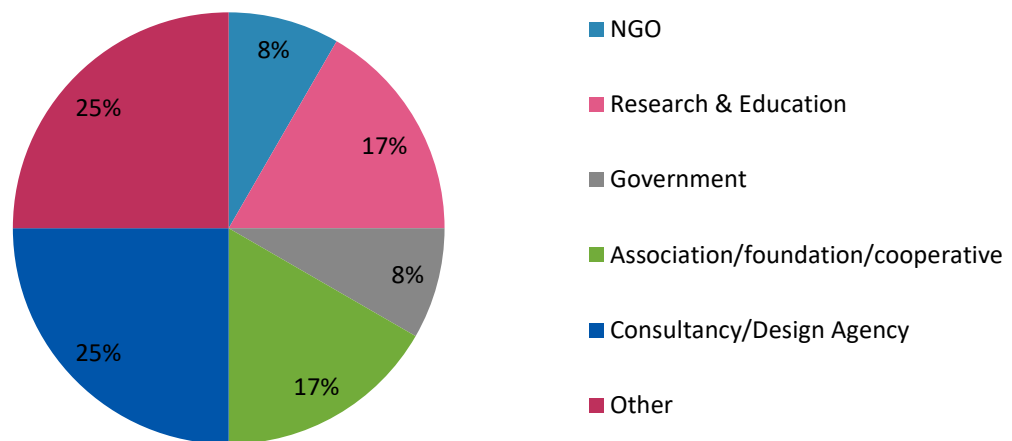
Van welke samenwerkingsverbanden, platforms, koepels, verenigingen, organisaties maakt u deel uit?

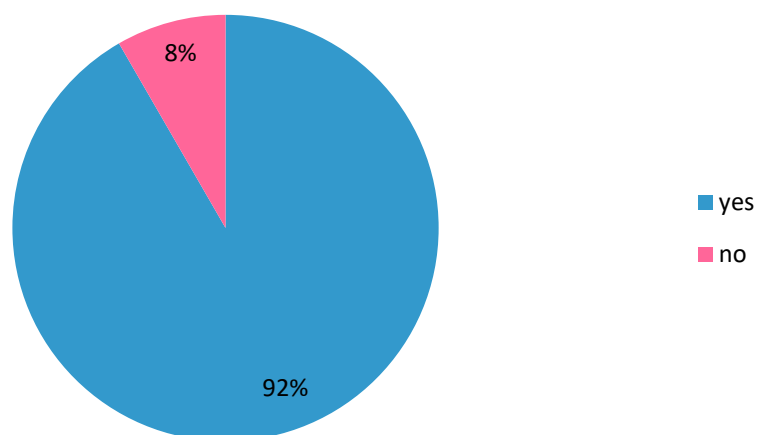
Annex 4 – Resultaten Enquête Aanbodzijde EU

De enquête voor de aanbodzijde EU is ingevuld door 13 organisaties / personen.

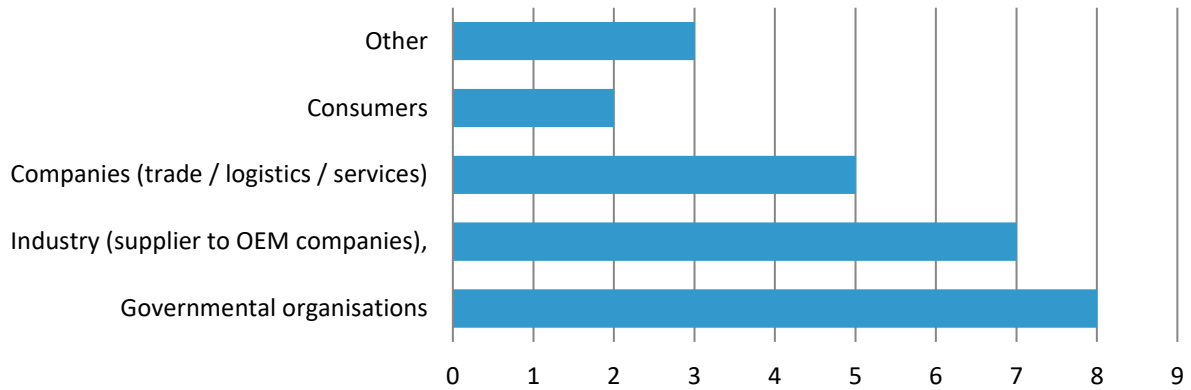
Type of organisation

Is your organisation active in 'circular design' or 'design for circular business'?

Target group: who are your primary customers / clients?

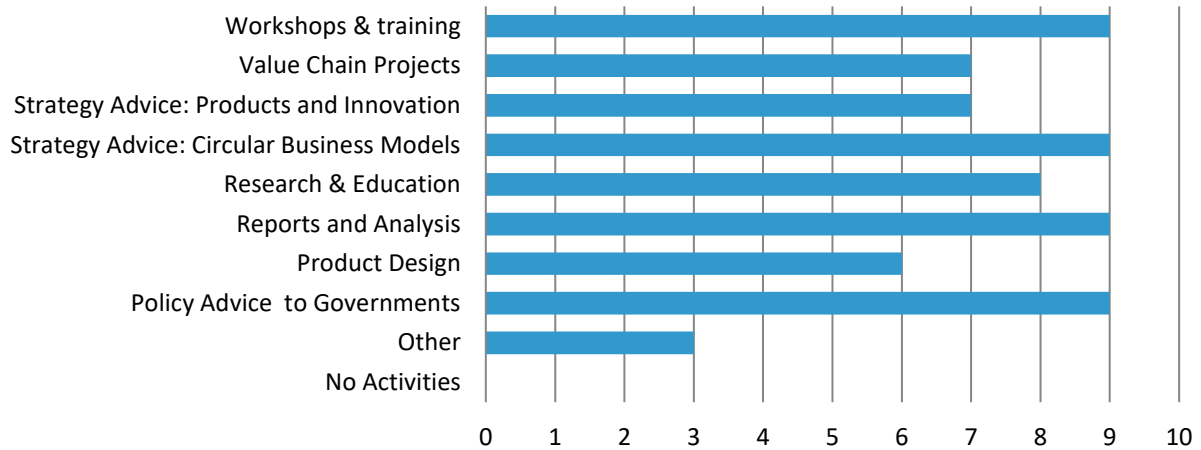

We consider the following starting points for the Expert Centre Circular Design and would like to know your opinion.

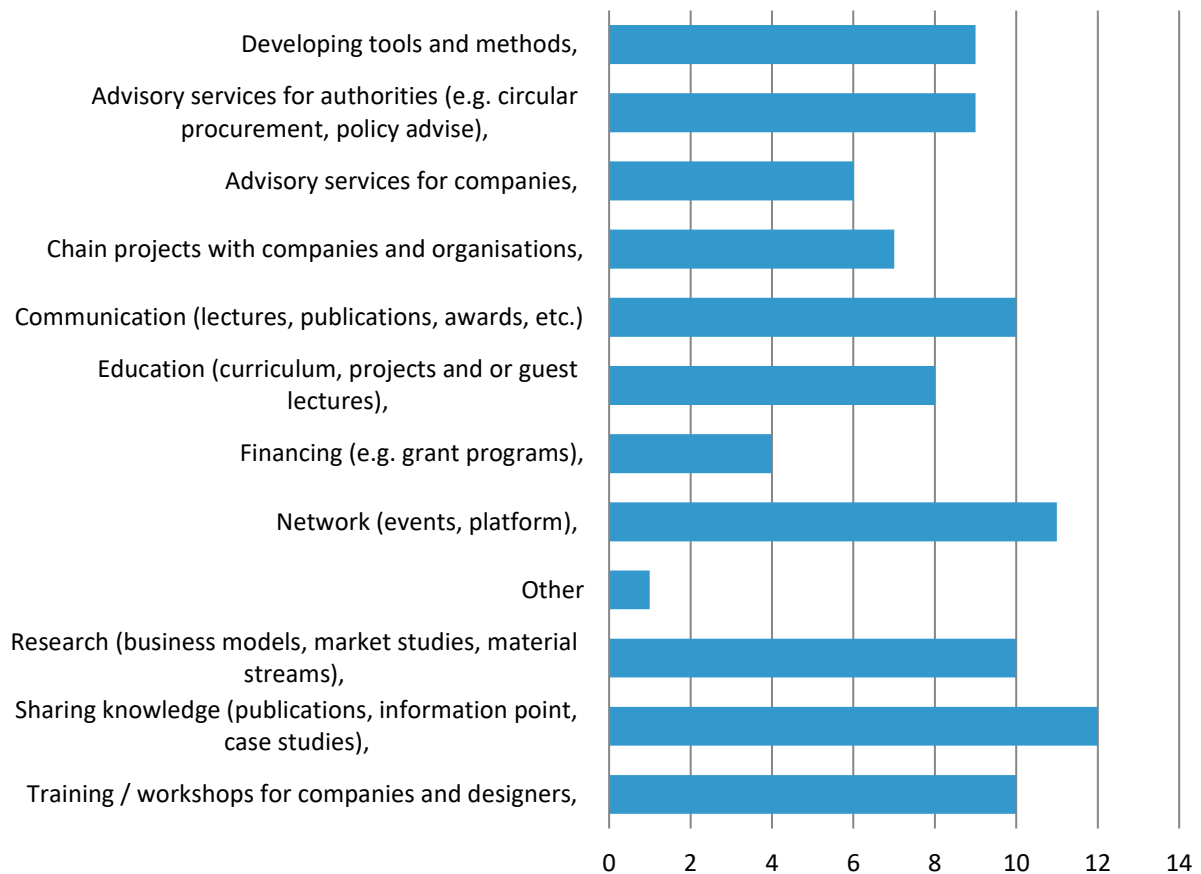
- *Multi-disciplinary: 'Circular Design' as a broad area: from business model and product innovation to social innovation.*
- *Stakeholders; government, companies and research institutes are the stakeholders;*
- *Chain cooperation; the Centre focusses on working together, not on assignments for individual companies.*
- *Demand driven: the Centre works on solving issues posed by society or companies.*
- *Societal relevance: The Centre focusses on innovations that help the transition to a Circular Economy.*

What points should be changed or added to the in your opinion and why?	
The role of SME's and Hybrid Organizations that combine aspects of nonprofits and for-profits.	ACR+
The list is good, but important to ensure that University courses also reflect circular design principles and thinking.	RSA
SME Support	UCA
Developing of tools for measuring sustainability	Lifestyle& Design Cluster
Material Health	EPEA
It is important to work and support practical solutions and ideas, not only share theories	IKEA

What are your most IMPORTANT ACTIVITIES in the field of Circular Economy or Circular Design?

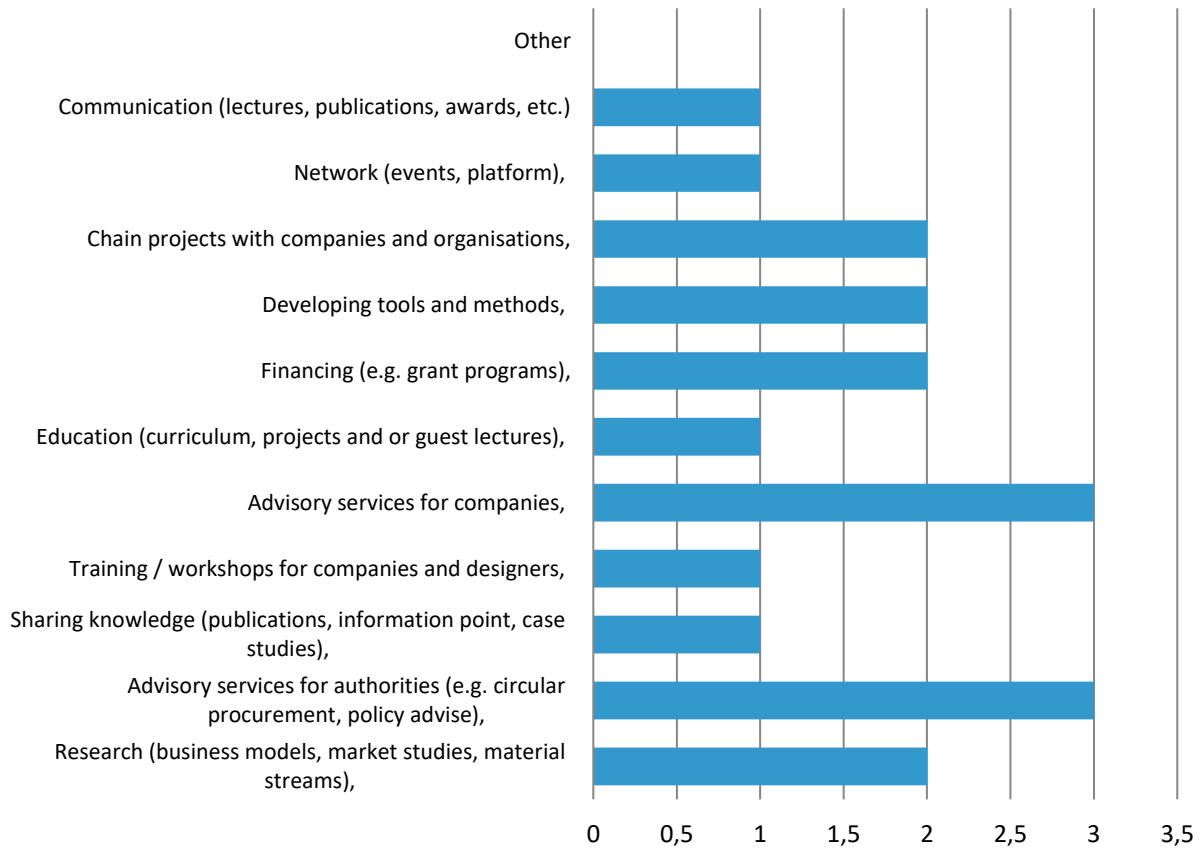
Which SERVICES should an expert centre Circular Design offer in your opinion?

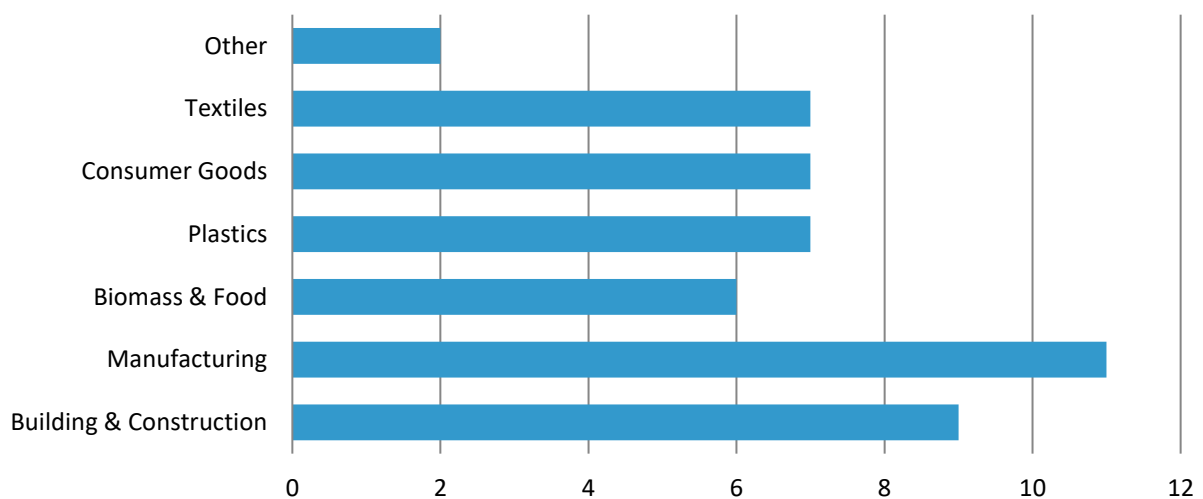
Could you name some of your own projects in the field of Circular Design?

Innovate UK funded project on 'Desk Chair for Life', an office chair with associated service system. Innovate UK funded feasibility study 'Developing a circular value network' with HFCEV company Riversimple; Welsh Government Policy document: "Ecodesign Baseline for Wales Waste Prevention Plan"; Zero Waste Scotland funded 'Design action plan for a circular economy'; Welsh Government-funded 'Sustainable Design in Welsh Higher Education' (plus others).	Ecodesign Centre @PRD
Circular Europe Network	ACR+
The Great Recovery, Student Design Awards	RSA
Farnham repair cafe, circular ocean, si2016 - see CfSD.org.uk/events	The centre for sustainable design at UCA
Rethink Business 1.0 + 2.0: (Design for Disassembly) + Rethink Business 3.0: Focused Value chain + Rethink Resources + Green Entrepreneur House, Genvind, Textile Mill, Kids & Sustainability 1+2	Lifestyle& Design Cluster
REBus, esap, SCAP, ECAP, Love Your Clothes	WRAP
H2020 European Remanufacturing Network	Oakdene Hollins
RX3	RPS
Stadhuis Venlo, Auping, BMA, Schiphol Area, Prysmian etc.	EPEA
Design for circularity, Material and innovation, Circular supply chain. We are working with our product development org in order for them to learn and improve design for circularity	IKEA

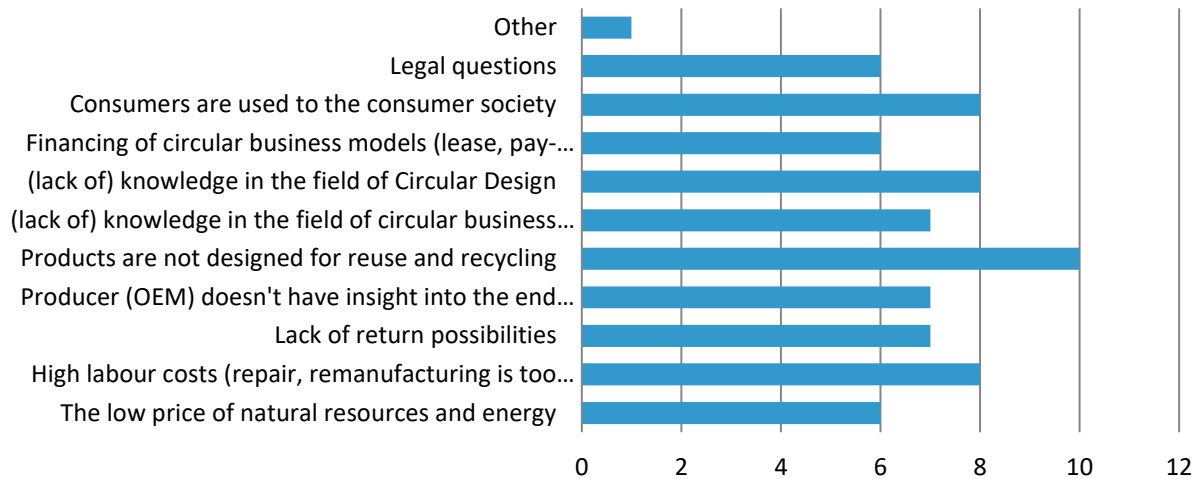
Which SERVICES should an expert centre Circular Design NOT offer in your opinion?

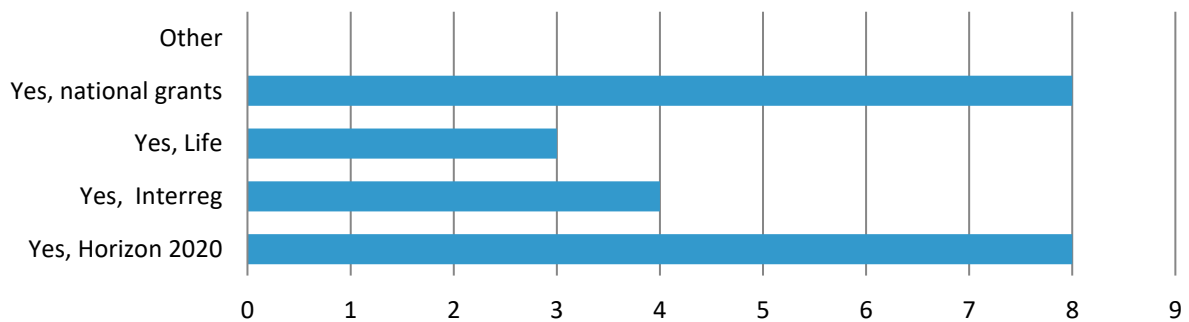
Which SECTORS MATTER MOST for the transition to a Circular Economy?

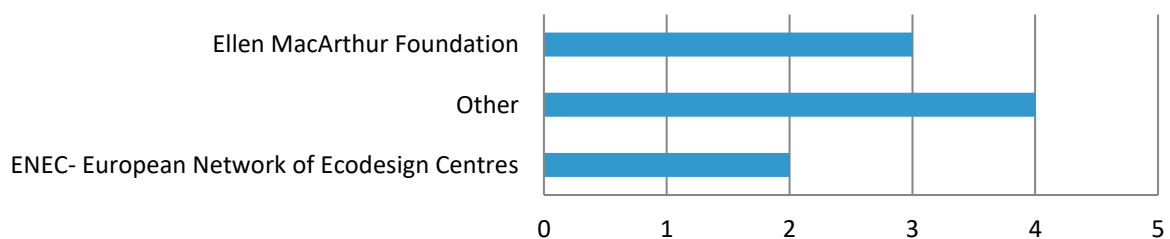
Which THREATS do you see that could hold the transition to a Circular Economy back

Do you use (European) GRANTS or other INCENTIVES for your activities or projects?

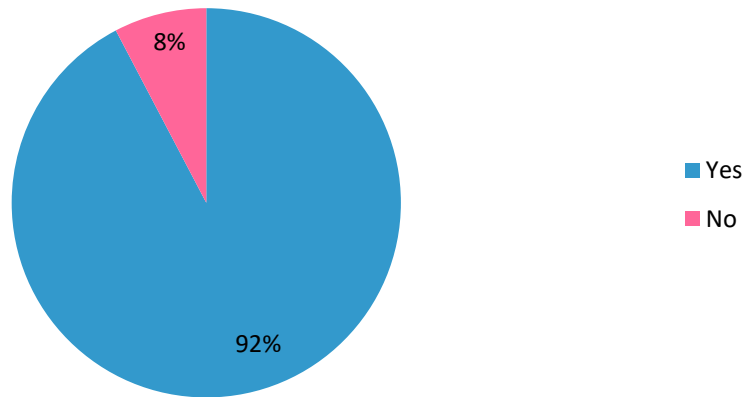

Of which international sustainable platforms, umbrella organisations, societies are you part?

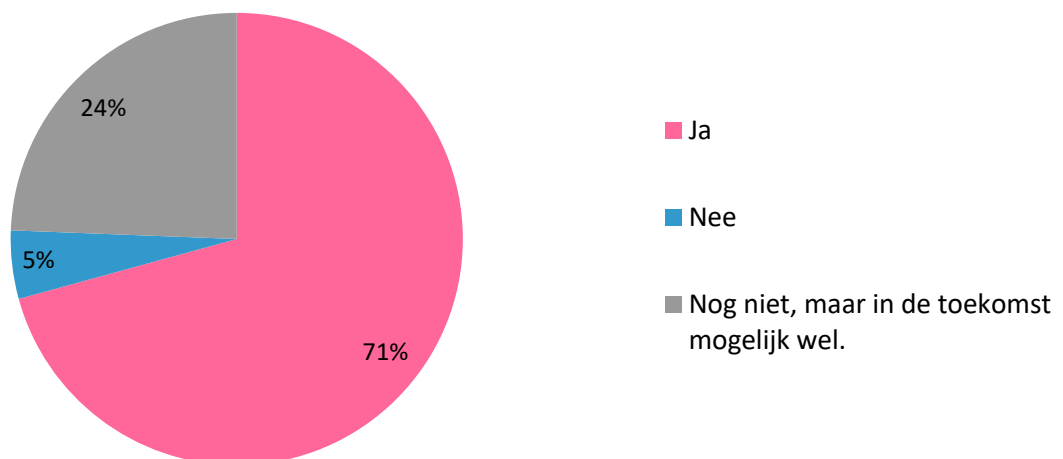
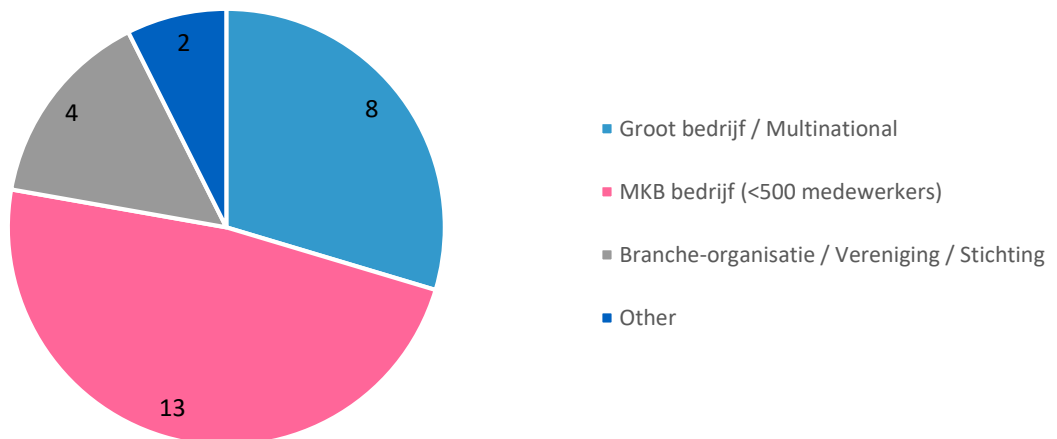
Andere netwerken die hier genoemd zijn o.a.: Circle Economy (NL), Nordic Launch.

**Do you see possibilities for working together with an Expert Centre
Circular Design ?**

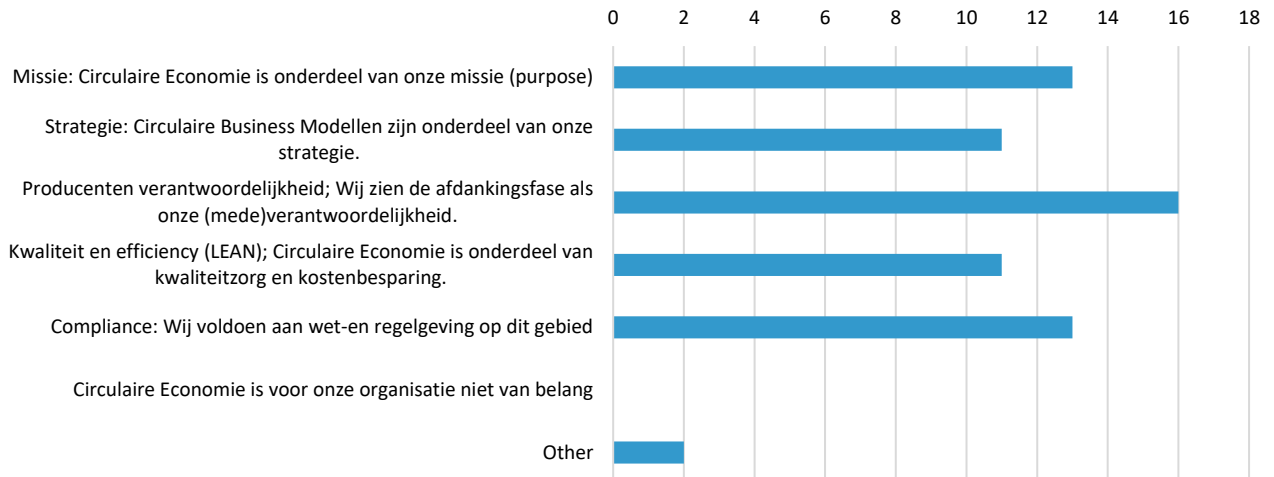

Annex 5 - Resultaten Enquête Vraagzijde

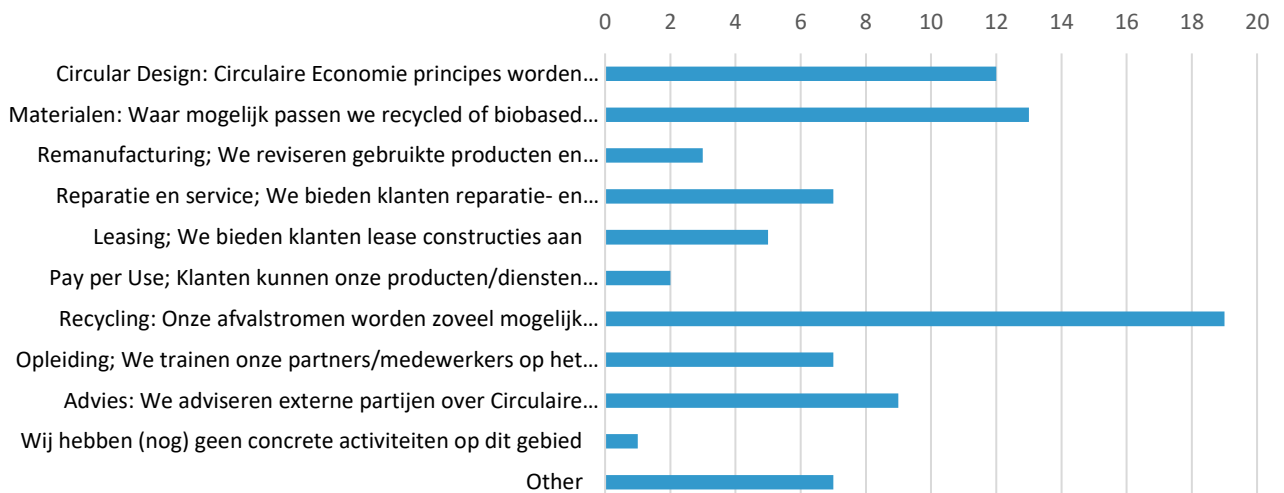
De enquête voor de vraagzijde is ingevuld door 53 personen uit het bedrijfsleven.

Beleid en Strategie: Wat is van toepassing op uw bedrijf / organisatie?

Wat zijn uw belangrijkste activiteiten op het gebied van Circulaire Economie en Circular Design?

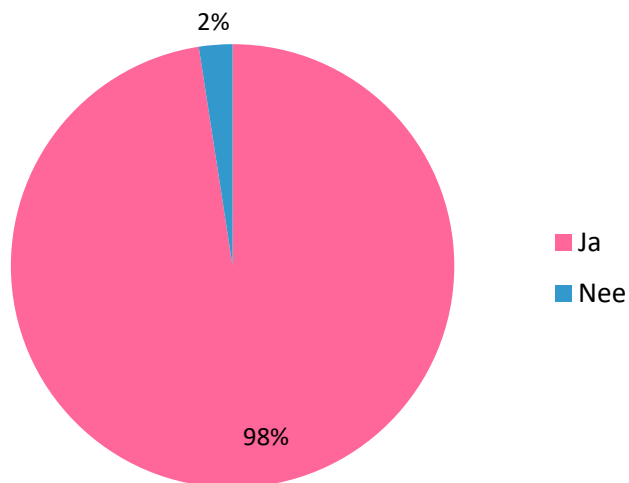

Expertisecentrum Circular Design

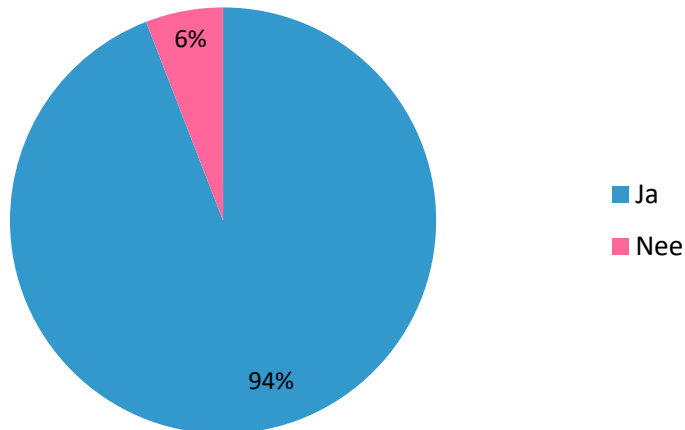
Er wordt gedacht aan het opzetten van een Expertisecentrum Circular Design met de volgende uitgangspunten:

- Multi-disciplinair: 'Circular Design' wordt breed ingevuld: van business model en productinnovatie tot aan sociale innovatie.
- Stakeholders; Het centrum richt zich op bedrijven, kennisinstellingen en overheden.
- Ketensamenwerking; Het centrum richt zich op samenwerking in waardeketens, niet op individuele bedrijven.
- Vraaggestuurd: Het centrum richt zich op actuele vraagstukken uit de markt en samenleving.
- Maatschappelijke relevantie: Het centrum richt zich op innovaties die bijdragen aan de transitie naar een circulaire economie.

Kunt u zich vinden in bovenstaande uitgangspunten?

Ziet u toegevoegde waarde voor een Expertisecentrum Circular Design?

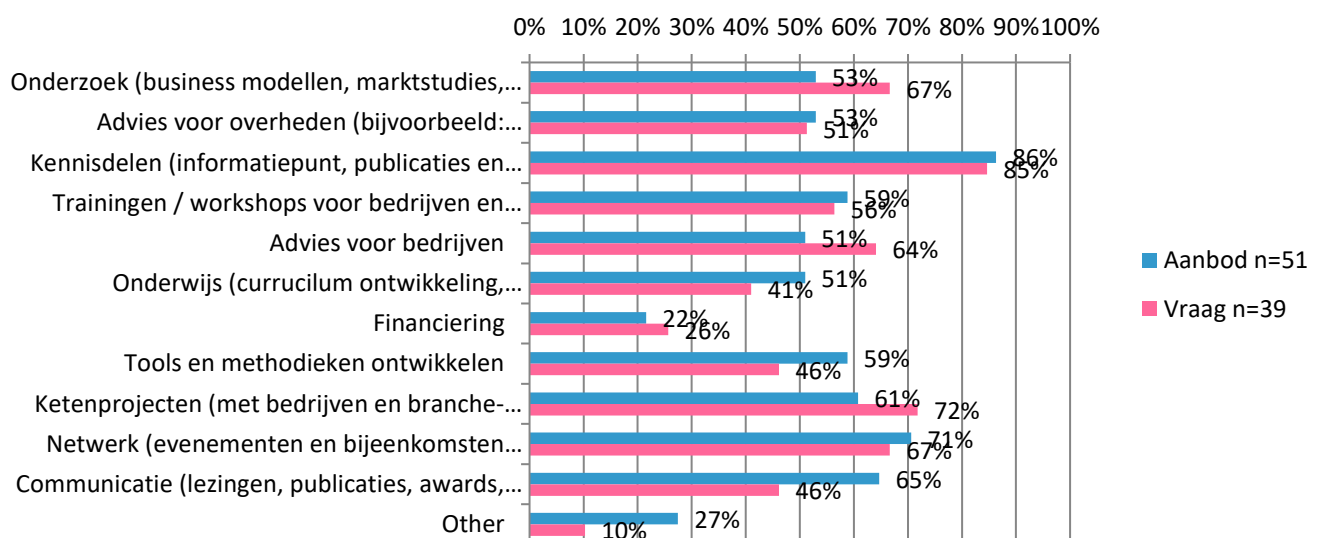
Toelichting van bedrijven op de toegevoegde waarde van een Expertisecentrum (gegroepeerd)

Een Expertisecentrum kan zaken bundelen en verbinden	
Het Expertisecentrum kan ontwikkelingen aanjagen door het verbinden en uitwisseling informatie; mogelijk worden dubbelingen vermeden en dienen nieuwe kansen zich aan.	Laurens Smal, Dura Vermeer
<ul style="list-style-type: none"> Het is goed om juist ook individuele bedrijven die welwillend zijn maar de weg niet kunnen vinden op weg te helpen. Er wordt veel georganiseerd rondom CE. Erg veel. Het initiatief zou moeten zorgen voor meer vindbaarheid, voorkomen versnipperde innovaties (overal het wiel opnieuw uitvinden). Dus toegevoegde waarde vraag is ja.. MITS...professioneel opgezet voor langere periode en andere randvoorwaarden die besproken moeten worden 	Helen Visser, Bouwend Nederland
Een Expertisecentrum kan bijdragen in de overkoepeling van deze vraagstukken vanuit diverse standpunten	Niels Juffermans, EromesMarko
'Circulaire economie' is nu een vergaarbak van allerlei historische en actuele ideeën en aannames. Het concept vergt, en verdient, betere toespitsing, uitwerking en onderbouwing. Iedere product, heeft zijn eigen ketenspecifieke kenmerken; verplichting dient hierom vermeden te worden. Productieketens (incl OEMs) dienen samen te werken met recyclingketens. We hebben het over een wereldwijd speelveld (zowel productie als recycling).	Gert Jan van der Have, ARN
Om de keten te sluiten is vaak een push van de wetgever nodig of een overkoepelende organisatie	Mark Ruesink, Morssinkhof Plastics
De kennis over circulair design moet op een centrale, neutrale en geloofwaardige plek ontsloten worden en van daaruit onder zoveel als mogelijk stakeholders worden verspreid.	Alexander Pastoor, BNA
TW is er alleen als het centrum zich als netwerkpartner opstelt naar partijen die op CE actief zijn. tevens dient de focus op C-design te liggen dus de hele waardekring beschouwd te worden. De ontwikkelde kennis moet vrij beschikbaar zijn voor andere partijen. coördineert de creatie, ontwikkeling, vastleggen en ontsluiten ism partijen	Erik de Ruijter, NRK
Er is behoefte aan meer ketensamenwerking, dit kan een Expertisecentrum faciliteren	
Zou ook juist de cross sectorale benadering centraal zetten.	Geanne van Arkel, Interface

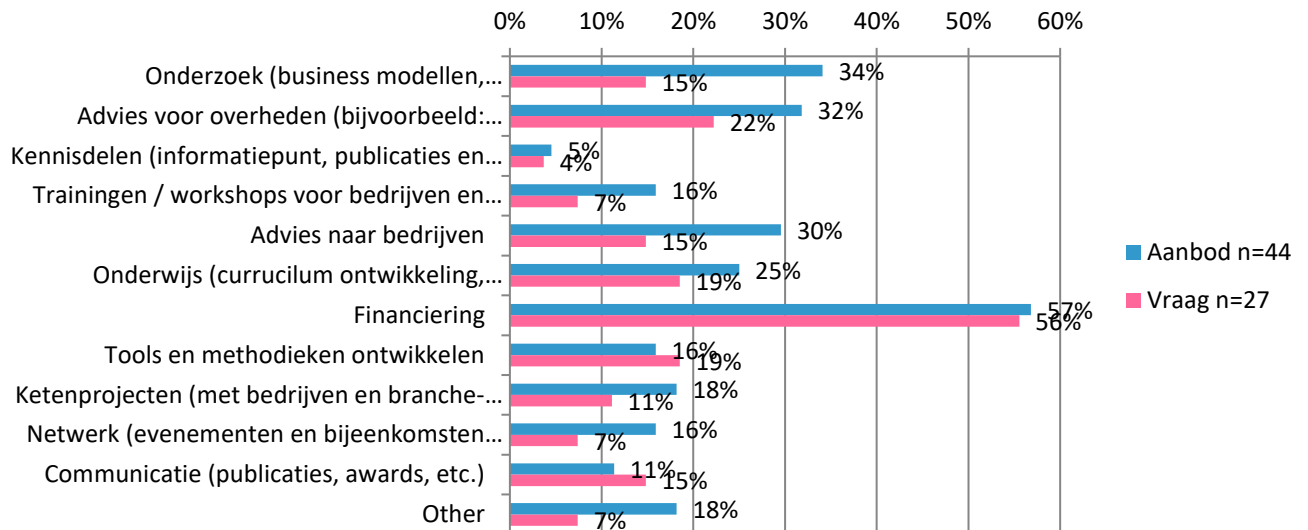
Je kunt het als bedrijf vaak niet alleen en hebt de keten nodig om tot een goed totaalresultaat te komen. Initiatieven om die keten bij elkaar te brengen zijn meer dan welkom. Bottleneck is vooral de overheid zelf m.i.	Kees Meijnen, Stiels BV
Vraag gestuurd samenbrengen van de partners in een product keten heb ik als zeer waardevol ervaren. Men leert van elkaar, creëert wederzijds begrip en voorkomt sub optimalisatie.	Ruud Hopmans, Den Braven Holding
Bij circulair design staan we in mijn beleving pas aan het begin. Bovendien ontbreekt het bij ontwerpers aan een goed beeld binnen de mogelijkheden van het materiaal dat ik vertegenwoordig	Aafko Schanssema, NRK
sluiten van ketens is samenwerking nodig. Platforms die samenwerken stimuleren kunnen daarbij van groot belang zijn	Gé Moonen, Moonen Packaging
Onderwerp moet per definitie ketenbreed worden opgepakt. Wij nemen deel aan de onderhandelingen over het betonakkoord omdat wij ervan overtuigd zijn dat een ketenbrede aanpak de enige kans is om het te doen slagen.	Leo Dekker, Mebin BV
Het is wordt als een erg top down principe beschreven. Ik is denk ik ook goed dat er iets consument aanpak in zou komen. De consument weet vaak niet waarom.	A. van Oostbrugge, Timmerije BV
een centraal punt om kennis te delen en advies te vragen lijkt me een goed startpunt voor deze relatief nieuwe stroming.	Erik van der Hout, Accell Group
Een Expertisecentrum kan praktische hulp bieden bij Circular Design	
verpakkingsproblematiek is lastig 'circulair' te krijgen, hulp daarbij zou waardevol zijn	Hans Zigmans, Heineken
Ik denk dat er nog veel bedrijven, waaronder de onze, zoekend zijn naar mogelijkheden hoe hun bedrijf om kan gaan met circulaire economie. Een extra kennis instituut op dat vlak kan uitkomst bieden.	Paul Kompier, Mokveld Valves BV
Deze week stond in de Volkskrant dat NL in 2050 100% grondstof hergebruik wil realiseren. En in 2030 ver op weg wil zijn. Onderzoek en Design is hierbij het uitgangspunt, maar ook samenwerking en financiering. Hulp bij deze vraagstukken is daarom niet alleen wenselijk maar ook noodzakelijk.	Arno Rutten, Inalfa Roof systems
Buiten het samenbrengen van belanghebbende is de toegevoegde waarde vooral in het (laten)ontwikkelen van meet methodes die breed gedragen worden, het verstrekken van data voor berekeningen zodat vooruitgang te meten is.	Charles Poncin, Grass Valley, a Belden brand
Acceptatie en vervolgens implementatie van de circulaire economie lukt alleen door praktische invulling en de daarbij horende successen. Dus liever dingen doen dan ze alleen maar te bespreken..... is voor mij een voorwaarde als het Expertisecentrum toegevoegde waarde wil hebben	Eduard Lebbink, ACE Re use technology
Ik vind dat Circulaire Economie / Design geen doel op zich moet zijn. Wel denk ik dat business modellen en strategieën die samengaan met Circulaire Economie / Design prima een prima eenheid kunnen vormen en zelfs elkaar kunnen versterken. Ik denk dat een Expertisecentrum hierin een positieve bijdrage kan leveren door de mogelijkheden inzichtelijk te maken. Ofwel bedrijven te triggeren hiermee aan de gang te gaan. Persoonlijk vind ik dat dit kenniscentrum een praktische insteek moet hebben gericht op bedrijven. Dus niet een abstract filosofisch karakter .	Julius Reijs, AXA Home Security
wat ontbreekt in de beschrijving is wat wij als noodzakelijk zien, namelijk het bieden van zo concreet mogelijke invullingen voor deze ambities.	Iwan van Bochove, Lely Industries
Een groep overig met diverse redenen voor toegevoegde waarde	
De belangrijkste taak van een dergelijk centrum is denk ik het creëren van draagvlak in de maatschappij. Mijn ervaring is het dat burgers en bedrijven willen bijdragen. Alleen er is zo veel (non)informatie beschikbaar die zo verwarrend is Naar overheid / burgers: "in Amsterdam kun je afvalscheiden wat je wilt, het wordt toch weer bij elkaar gegooid en verbrand, dat zal dan hier in Eindhoven ook wel zo zijn...". Het wordt burgers niet makkelijk gemaakt. Als er bijvoorbeeld vanuit de overheid een duidelijke eenduidige richtlijn mbt recycleren zou zijn zou dat enorm bijdragen aan duidelijkheid. Naar bedrijven toe denk ik dat circulariteit meer en beter gestimuleerd mag worden. Er	Tijn van Elderen, Brabantia

bestaat volgens mij de indruk bij veel bedrijven dat circulair gelijk staat aan duur. Terwijl wij bij Brabantia juist het tegenover gestelde hebben geconstateerd!	
Ik mis nog wel de rol van de consument	Geert Doorlag, Koninklijke Auping
Een circulaire economie begint met design for recyclability	Marcel van Enckevort, QCP
dit is denk ik vooral nuttig voor MKB, ik weet niet of Philips hier gebruik van zou maken	Eelco Smit, Philips
Voor ons is de maatschappelijke relevantie helemaal duidelijk. Het is duidelijk, dat we uiteindelijk naar een circulaire economie toe moeten. De weg er naar toe is de uitdaging en daar moet nog veel gebeuren. Economische haalbaarheid en nog steeds blijven voldoen aan de eisen aan het product bepalen hoe snel deze ontwikkelingen vooruit zullen gaan. Het centrum zou wat mij betreft vooral moeten werken aan bewustwording en moeten laten zien wat intussen al mogelijk is.	E.A. Bus, Zuiderplastics
Wij werken hoofdzakelijk voor Nederlandse OEM-ers. TCO is al een lastig begrip voor velen. Voor een nieuw soort eigenaarschap is nog veel uitleg en onderbouwing nodig. 'wij verkopen machines', is veel gehoord.	Remko de Jong, Ingenieursbureau PostenDekker
Bij DS Smith ontwerpen wij al onze verpakkingen vanuit de gedachte om de milieupact op de totale supply chain zo laag mogelijk te houden en tegelijkertijd de financiële impact voor het bedrijf te maximaliseren. Om samen met de klant deze vraagstukken te begeleiden hebben wij hiervoor hebben wij onlangs in Nederland ons PackRight centre in Eerbeek geopend. Vraagstukken als deze vergen diep inzicht in design mogelijkheden in karton, iets wat waarschijnlijk niet zo snel in een algemeen expertise centrum kan ontstaan.	Remko Berkhout, DS Smith
Nee (ik zie geen toegevoegde waarde)	
De uitgangspunten zijn helder maar hiervoor is vandaag al voldoende gelegenheid; een expertise centrum is voor mij niet nodig.	Peter Heijink, RPC Promens
Het moet uit de bedrijven en eigenlijk nog meer uit haar klanten komen, niet uit een of ander centrum met mensen die nooit is die bedrijfskolom actief zijn geweest, zich daar meestal maar slecht een voorstelling van kunnen maken (maar er helaas van overtuigd zijn dat wel te kunnen).	Ruud de Block, SABA Dinxperlo BV
Er zijn al zoveel symposia / leerstoelen / consultants /	Bas Gehlen, Van Houtum

Welke diensten zou een Expertisecentrum Circular Design volgens u moeten aanbieden?

Welke diensten zou een Expertisecentrum Circular Design volgens u NIET moeten aanbieden?

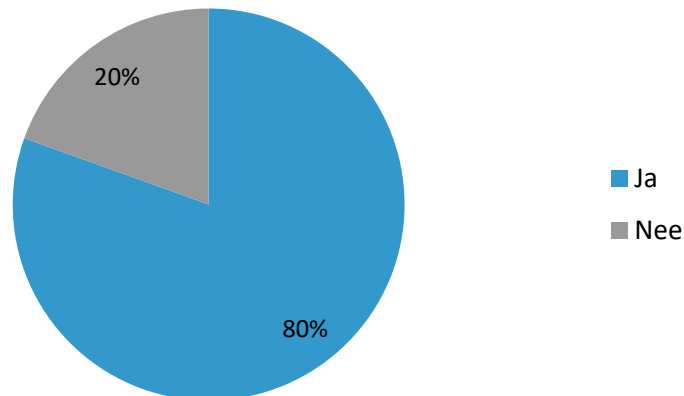
Zaken die volgens de vraagkant NIET door een Expertisecentrum zouden moeten worden opgepakt zijn:
Awards, het delen van kennis is juist van belang. Wanneer bedrijven zich willen gaan onderscheiden met awards kan dit in het gedrang komen.
De overheid moet zelf een circulair beleid maken en om dit te kunnen behalen ook de middelen ter beschikking moeten stellen. (binnen de EU wet-®elgeving tov. staten leden)
In ieder geval geen subsidies, die werken perverserend.
Netwerk clubjes zijn er al genoeg
Geen advies orgaan voor overheden of onderwijs (subsidie moet niet de drijfveer zijn).
Geen concurrentie creëren met andere partijen
De financiering hoort van de bedrijven zelf te komen. men moet zelf ook de financiële voordelen ervan zien, anders gaat het echt niet lukken.
Ik vind dat financiering vanuit de markt moet komen.
Centrum dient vooral de ketenpartners in te schakelen in onderzoek en advisering. Uiteraard de noodzakelijke netwerkvorming, maar geen uitvoerend werk.

Ziet u verder nog een rol voor een Expertisecentrum?	
Met name rol van de overheid, aanpassen aanbestedings- en inkooptrajecten	Kees Meijen, Stiels
Op dit moment wordt plastic verbrand omdat dit meer oplevert als hergebruik (als gevolg van extra gebouwde capaciteit verbrandings ovens) Markt regulering lijkt daarom een voorwaarde om zaken van de grond te krijgen. Te denken is aan informatie over subsidies, die nog ontwikkeld moeten worden waarschijnlijk.	Arno Rutten, Inalfa Roof Systems
Focus op cross-sectorale samenwerking en systeemdenken op basis van biomimicry	Geanne van Arkel, Interface

Europese samenwerking bevorderen!	Ruud Hopmans, den Braven
Internationale samenwerking. (deel-) producten en grondstoffen komen niet uit Nederland.	Gert Jan van der Have, ARN
Zorgen dat ECD leidend wordt binnen Nederland.	Danielle Kok, Midwaste
Verzamelen van goede referenties, zodat kat-uit-de-boom kijken ook echt mogelijk is en de overtuiging geeft dat er meer mogelijk is dan dingen verzinnen	Mark Geerts, Paperfoam BV
Evaluatie methodiek en indicatoren ontwikkelen voor circulariteit, zowel nationaal als regionaal.	Michiel Westerhof, Circulus Berkel
het samenbrengen van kennis benodigd voor een milieutechnisch verantwoord design. ik denk aan RoHS, reach, Carbon footprint, verpakings regelgeving, rare earth materials, etc	Charles Poncin, Grass Valley
Het meenemen van de consument in de circulaire transitie	Geert Doorlag, Auping
Circulariteit gaat verder dan alleen het ontwerp. Hoe gaat een bedrijf om met circulariteit in het algemeen? ontwerp is daar slechts een onderdeel van... marketing	Eduard Lebbink, ACE Re Use Technology
Commercieel - financieel. Bestaande bedrijven en processen worden pas aangepast / gecorrigeerd als er commercieel voordeel is (ROI 2 jaar) grote bedrijven praten erover, maar maken hiervoor geen lange termijn investeringen. Circulaire economie / circulaire producten verlangen ook een lange adem. (lange termijn visie) Overheid zou daarin kunnen helpen met lange termijn en "lange termijn visie op "" vervuiler betaald"" duidelijk te maken. Ook de vervuiler (- bijdrage) zou moeten worden geïnvesteerd in nieuwe projecten. Tevens zijn er voldoende kleine projecten (technische Universiteit en start-ups) maar die komen	Michel H.M., MEPPP
CE is erg breed en per sector zeer verschillend. Zou er ook een soort sectorale indeling in maken... zo praktisch mogelijk	Helen Visser, Bouwend Nederland
met name het concretiseren van de business case laten zien wat de bijdrage tot continuïteit op lange termijn is	Iwan van Bochove, Lely Industries
Inzicht en bewustwording creëren.	Erik van der Hout, Accell Group
innovatieontwikkeling	Gé Moonen, Moonen Packaging
Het organiseren van de terugreis van grondstoffen en producten.	Laurens Groen, Milgro
feiten van mythes onderscheiden	Alexander Pastoor, BNA
Dit is voorlopig al uitdagend genoeg.	Ton van der Giessen, Van Werven Group

Ziet u mogelijkheden voor samenwerking met een Expertisecentrum Circular Design?

Vraagzijde (n=41)

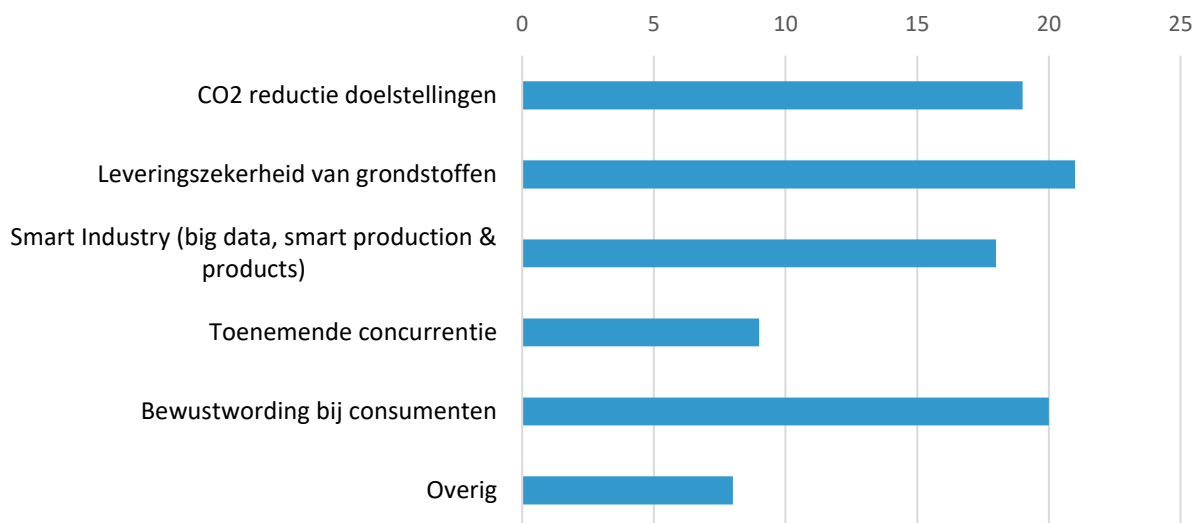

Zo ja, wat zouden uw concrete vragen zijn voor een Expertisecentrum Circular Design?	
Kennis delen op het vlak van materiaalstromen. Kennis verdiepen op het vlak business modellen en relatie met de consument.	Geert Doorlag, Auping
Kennis en advies in eerste instantie er is best veel info maar vaak niet makkelijk te vinden. Ook met betrekking tot de wet en regelgeving wat mag wel en wat niet in b.v. de voedsel industrie. Ondersteuning in communicatie	A.v.Oostenbrugge, Timmerije
Laten onderzoeken waar nog meer mogelijkheden liggen / workshops.	Erik van der Hout, Accell Group
Wij zitten met onze activiteit verderop in de keten. Stimulering moet aan de voorkant van de keten plaatsvinden. Als recycler lossen we de problemen van een "verkeerd" design technisch wel op, maar door een verbeterd design zullen de kosten voor recycling afnemen.	Ton van der Giessen, Van Werven
Scheiding maken van Industrieën; 1. energie . 2. bouw . 3. scheepvaart . 4. milieu - etc. Om bij mijn eigen industrie te blijven - kunststof verwerking - met kunststof broeders samen te werken. Als het te groot wordt komt er mijn inziens te weinig uit!	Michel. H.M., MEPP B.V.
De bouwkolom overtuigen dat er een verdienmodel is dat werkt! dan komt de rest van zelf.	Marco Kruyt, Heembouw
Verzamelen van goede referenties, zodat kat-uit-de-boom kijken ook echt mogelijk is en de overtuiging geeft dat er meer mogelijk is dan dingen verzinnen	Mark Geerts, Paperfoam BV
Evaluatie methodiek en indicatoren ontwikkelen voor circulariteit, zowel nationaal als regionaal.	Michiel Westerhof, Circulus Berkel
het samenbrengen van kennis benodigd voor een milieutechnisch verantwoord design. ik denk aan RoHS, reach, Carbon footprint, verpakkingen regelgeving, rare earth materials, etc	Charles Poncin, Grass Valley
Het meenemen van de consument in de circulaire transitie	Geert, Auping
deze zouden voor ons liggen in het leggen van contacten voor het opzetten van goede remanufacturingprojecten. in 2e instantie wanneer producten zodanig zijn ontworpen dat ze goed demontabel (design voor	Eduard Lebbink, ACE Re Use Technology

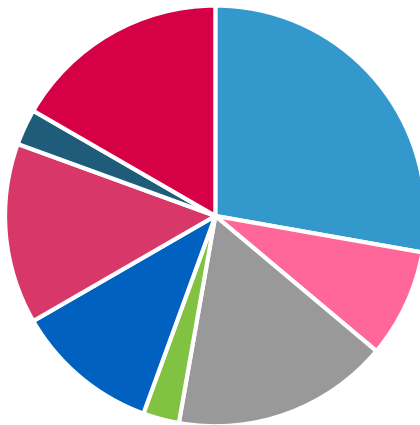
remanufacturing) zijn dan maakt dat de kosten van remanufacturing lager.	
Hoe lossen we knelpunten in het scheidingsgedrag van burgers op door betere ketensamenwerking en design/herontwerp e.d.	Michiel Westerhoff, Circulus Berkel
Een overall overzicht van de actuele stand van zaken rondom mogelijkheden CE per sector per materiaalstroom. Eenduidige objectieve milieudata en definities (wat is CE? wat is het niet) Lobby voor wegnemen knelpunten CE.	Helen Visser, Bouwend Nederland
In het verleden hebben we al eens een keten project gedaan via coördinatie door Partners for Innovation, gefinancierd uit overheidsinitiatieven. Dit was zeer positief. Daarnaast hebben wij vraag naar kennis en training.	Arno Rutten, Inalfa Roof Systems
Deze zouden voor ons liggen in het leggen van contacten voor het opzetten van goede remanufacturing projecten. in 2e instantie wanneer producten zodanig zijn ontworpen dat ze goed demontabel (design voor remanufacturing) zijn dan maakt dat de kosten van remanufacturing lager.	Eduard Lebbink, ACE Re-use Technology
hoe kan een bedrijf met producten als de onze invulling geven aan circulair design?	Paul Kompier Mokveld Valves
Ja, maar hoe precies weet ik nog niet. We verwachten binnenkort meer gebruik te gaan maken van recyclede kunststof als grondstof. Afhankelijk van test resultaten gaan we hier mee verder. Waar je tijdens het ontwerpproces al rekening mee moet houden om het product ook uiteindelijk weer te herbruiken of recyclen wordt nu nauwelijks besproken met de klant.	E.A. Bus, Zuiderplastics
Concrete vragen zijn voor ARN de verbeterde inzet van gemengde recyclingstromen (mixed plastics, etc) en zuivering van beperkende stoffen (PCB's, POP's, vlamvertragers). Maar ik weet niet of we al op het juiste startpunt zitten. Zolang CE een vrij vaag concept is, en het nog geen grote navolging heeft internationaal (politiek en bedrijfsleven), denk ik dat dit centrum te snel is.	Gert Jan van der Have, ARN
Business/verdien modellen waarbij ik de consument/burger als stakeholder mis in de opzet	Bas Gehlen, van Houtum
Vooraf meet methoden: waar staan we, is een verandering een verbetering, wat kost het, wat levert een positieve pr tgv Circular design op?	Charles Poncin, Grass Valley
Praktische richtlijnen die concreet toe te passen zijn in het ontwerpproces	Iwan van Bochove, Lely Industries
Graag de bestaande mogelijkheden beter communiceren. Op het gebied van beton is al zoveel mogelijk.	Leo Dekker, Mebin BV
Wanneer starten jullie, krijgen jullie voldoende financiële middelen om het verschil te gaan en krijgen jullie voldoende bestuurlijke daadkracht?	Uyland, Beton Ballon Technology
Wat zouden wij ervoor terug kunnen krijgen?	Rudy, GRO
Het onderzoeken van de barrières voor een circulaire economie.	Laurens Groen, Milgro
Aandragen vraagstukken en projecten vanuit Heineken op packaging gebied	Hans Zigmans, Heineken
Kennis vanuit de markt en de productie-mogelijkheden	Jan Wessemius, Oerlemans Plastics
Bestaande ervaring inbrengen - wat vooral NIET te doen - adviseren dat start van circulaire economie en circulair design altijd een risico meebrengen. Eerst uitzoeken of de 'betreffende markt' wel bereid is voor circulaire 'design' producten te betalen. Ook moet het Circulair design 'uitstralen' circulair te zijn. Deze vraag - branden circulair design is belangrijk. Nog een commerciële organisatie als Cradle2Cradle, is niet gewenst voor een snelle ontsluiting van de markt!	Michel ten Bok, Curtec

Kennisdelen op basis van praktijkervaring en een holistische benadering	Geanne van Arkel, Interface
Deelname ketenproject, voorbeeld cases.	Ruud Hopmans, Den Braven
Adviserende rol m.b.t. grondstoffen en invloed gebruikte grondstoffen op recycleerbaarheid	Marcel van Enckevort, QCP
Een belangrijke trend die het circulaire model dichterbij brengt, is die van het modulair bouwen. Om op een efficiënte (gestandaardiseerde) manier toch klantspecifiek en flexibel te kunnen produceren, zijn kapitaalgoederen steeds meer opgebouwd uit modules (bron; onderzoek ING). Wij zijn een ingenieursbureau die van modulaire bouwen onze specialiteit gemaakt hebben. Wij merken een grote toename van de vraag om producten slim modulair op te bouwen waardoor meer gebruik gemaakt wordt van hergebruik van kennis, ontwerp, materialen en productietechniek	Remko de Jong, Ingenieursbureau PostenDekker
Vanuit de optiek van materiaalverduurzaming zijn er vele aanknopingspunten	Aafko Schanssema, NRK

Welke MARKTONTWIKKELINGEN op het gebied van Circulaire Economie zijn voor uw organisatie van belang?

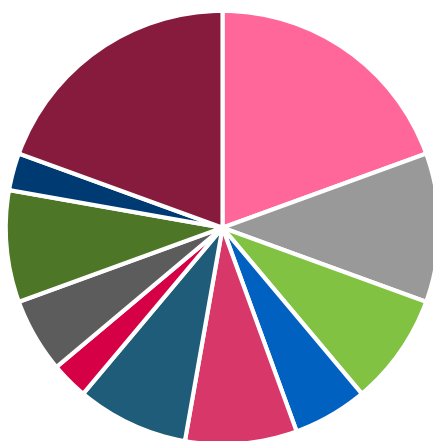

Welke **SUCCESSFACTOREN** ziet u als bepalend voor de transitie naar een Circulaire Economie?

- Samenwerking met ketenpartners (supply chain en afnemers)
- Circulaire Business Modellen zorgen voor verbeteren van de klantrelatie
- Regelgeving vanuit de overheid / EU
- Fiscale stimuleringsregelingen / subsidies
- Marktvraag naar circulaire producten/diensten
- MVO (Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen) wordt standaard bij bedrijven
- Duurzaam / Circulair Inkopen

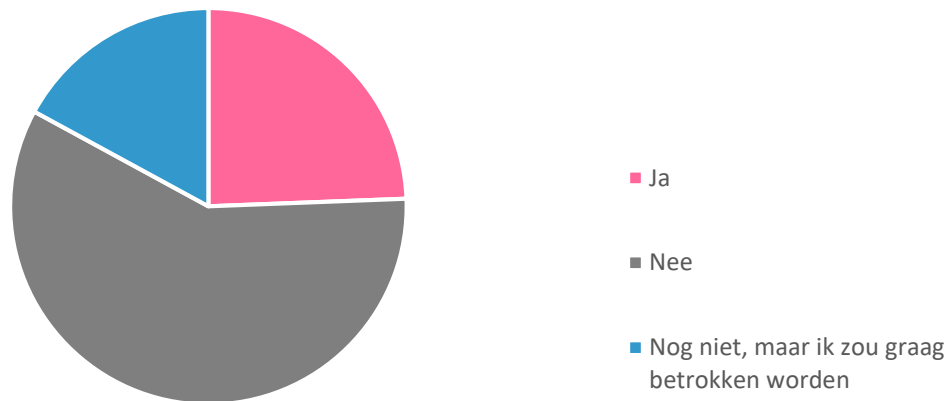
Welke **BELEMMERINGEN** ziet u die de transitie naar een Circulaire Economie tegenhouden?

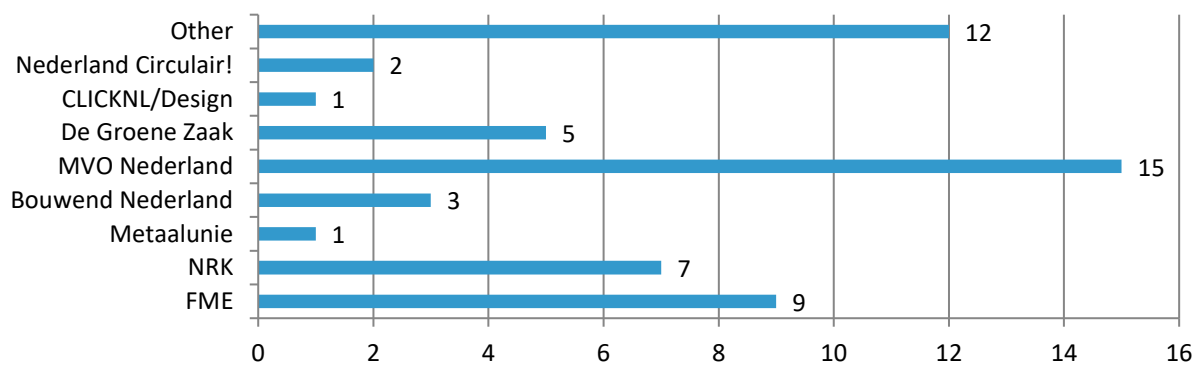
- Lage prijs van grondstoffen en energie
- Hoge kosten van arbeid (reparatie, remanufacturing is te duur)
- Ontbreken van retoursystemen
- Producent (OEM) heeft geen zicht op eindgebruiker
- Producten zijn niet ontworpen voor hergebruik en recycling
- Kennis op het gebied van Circulaire Businessmodellen
- Kennis op het gebied van Circular Design

Bent u betrokken bij het CIRCO programma?

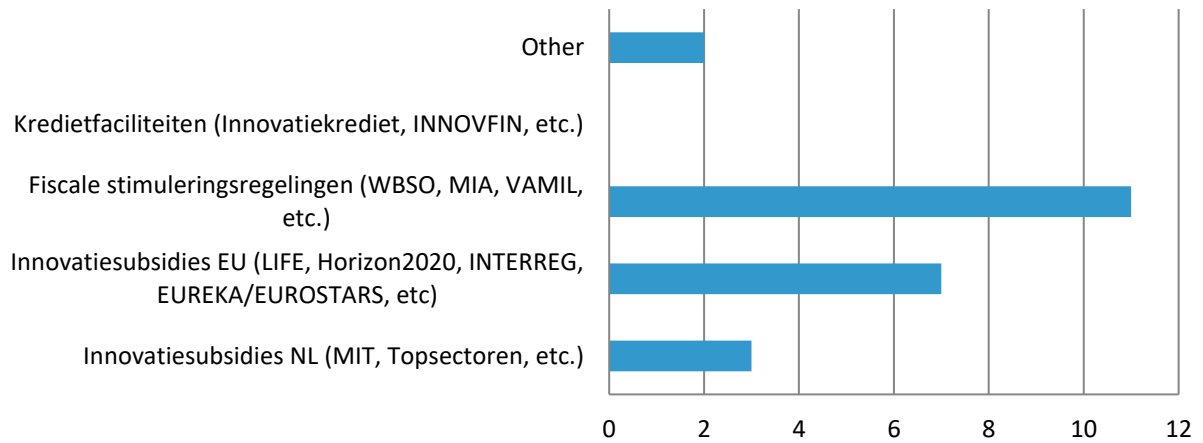
Vraagzijde (n=41)

Van welke brancheorganisaties, platforms, koepels, verenigingen maakt u deel uit?

Maakt u gebruik van subsidies of stimuleringsregelingen?

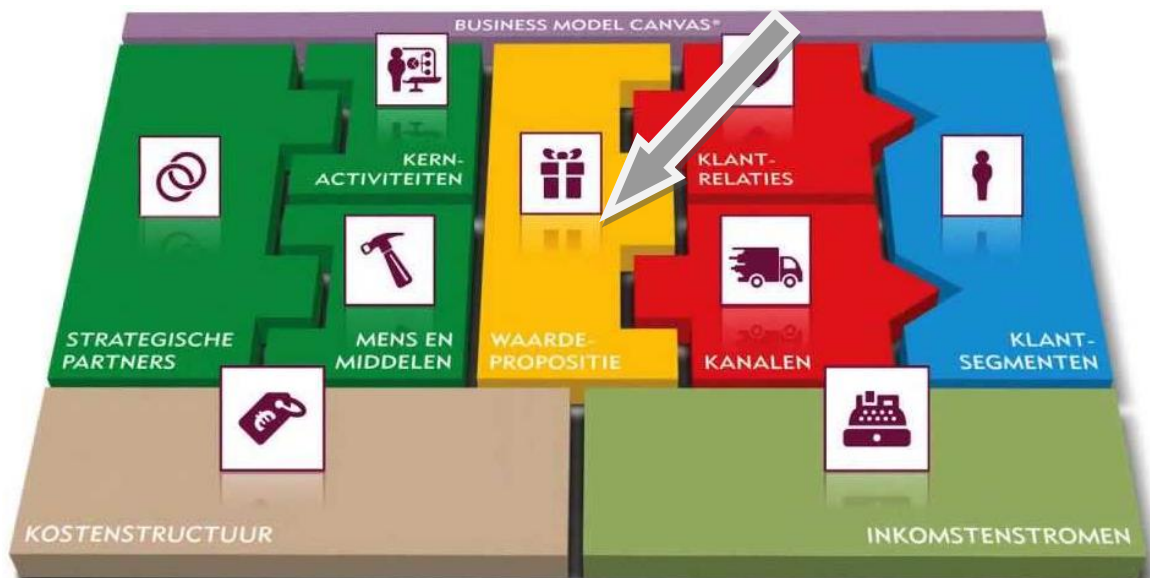

Annex 6 - Uitkomsten Business Model Canvas sessie

Op 19 november is er een sessie georganiseerd waarin partijen die een vraag kunnen hebben voor het Expertisecentrum samen zijn gekomen om na te denken over welke behoeften zij op dit moment hebben en hoe zij elkaar zouden kunnen helpen bij het invullen van die behoefte.

Wij hebben hiervoor gebruik gemaakt van de waardepropositie uit het Business Model Canvas van Alexander Osterwalder en Yves Pigneur.

De deelnemers van deze sessie waren afkomstig uit de groep die deel heeft genomen aan de enquête en daarbij heeft aangegeven actief betrokken te willen zijn bij het Centrum. Deze groep vertegenwoordigde de verschillende klantgroepen van een Expertisecentrum.

De deelnemers zijn in drie groepen ingedeeld en aan de slag gegaan met de vraag hoe een Expertisecentrum waarde zou kunnen toevoegen.

- Kennisinstellingen
- Bedrijven/Designers
- Overig (gemeente, ziekenhuis, innovatiecluster)

Dit heeft geleid tot de volgende waardeproposities per klantgroep

	Vraag/behoefte	Waarde ExpertiseCentrum
Klantgroep	Bedrijven	
Waarde	Reststromen	
	Geen overzicht van / inzicht in beschikbare stromen en producten	Inzicht in beschikbaarheid en gebruiksmogelijkheid reststromen
Waarde	Regioclusters	

	Geen idee wie in de regio de expertise of ervaring heeft op dit gebied	Vormen van/en of inzicht geven in bestaande regionale of lokale clusters
Waarde	Inzicht in duurzaamheid	
	Welke impact heeft een designkeuze op duurzaamheid? En hoe kan ik een keuze vervolgens intern goed verdedigen.	Geeft inzicht in impact designkeuzes op duurzaamheid product.
Klantgroep	Overig	
Waarde	Kennisbank	
	Wetgeving en beleid sluiten niet aan bij de ontwikkeling naar een Circulaire Economie	Groot netwerk, ook internationaal (EU). Kan vragen en behoeften bundelen en bij de juiste partijen beleggen.
Waarde	Een Doeclub	
	Er is heel veel informatie (over CE) beschikbaar, maar een organisatie heeft geen capaciteit om te onderzoeken welke data/ netwerken/aanbieders nu het meest geschikt zijn als er een actuele vraag ligt. En welke echt waarde toevoegt.	<ul style="list-style-type: none"> • Geen nieuwe informatie toevoegen, maar bestaande informatie filteren; • Onderwerpen oppakken die blijven liggen; • Tussen sectoren/branches opereren met een focus op het begin van de keten.
Klantgroep	Kennisinstellingen	
Waarde	Definities	
	Er is onduidelijkheid over de inhoud van circulair design (zelfs stammenstrijd), dit creëert verwarring bij consumenten en bedrijven, maakt een goede positionering van het onderwerp en onderzoek doen lastiger.	Een gezamenlijke, algemene en ook praktisch bruikbare definitie van Circulair Design formuleren (eventueel met certificeringen/ normen/standaarden)
Waarde	Case studies: Praktijs versus Theorie	
	Behoeftte aan concrete projecten en concrete resultaten om continuïteit en ontwikkeling vakgebied te waarborgen	Design Case studies
Waarde	Spreekbuis en Lobby	
	Er is een versnippering in het vakgebied/thema waardoor de behoeften niet goed gehoord worden	Zorgen voor een duidelijk en herkenbaar geluid op meerdere niveaus: EU, nationaal, regionaal.

In de sessie zijn we vervolgens met deze resultaten verder gegaan door aan de groepen te vragen hoe zij zouden kunnen bijdragen aan elkaars behoefte via kruislingse verrijking. Dit is een voorbeeld van de rol die een Expertisecentrum, tussen partijen in, kan hebben. Het Expertisecentrum neemt hierbij geen taken over van bedrijven maar verbindt de kennis.

Kruislingse verrijking, hoe kunnen we aan elkaars behoefte bijdragen?

Groep Kennisinstellingen

- Wij kunnen reststromen in kaart brengen en mappen, ook op Europees niveau
- Wij kunnen niet verkochte producten/voorraad in kaart brengen
- Wij kunnen projecten initiëren
- Wij hebben kennis over toepassing van reststromen
- Wij hebben kennis over zuiverheid, kwaliteit en toepasbaarheid reststromen
- Wij hebben kennis over certificering (NEN)
- Wij kunnen nieuwe toepassingen ontwerpen

Groep Overig

- Wij hebben al veel ervaring met het organiseren van regionale processen
- Wij verbinden op en tussen bedrijventerreinen,
- Wij kennen al veel bestaande regionale netwerken
- Wij kunnen onze eigen inkoop verduurzamen
- Wij kunnen sturen op prestatie bij inzameling afval
- Wij kunnen Circulair aanbesteden
- Wij kunnen in onze uitvraag Leveranciers uitdagen/creativiteit bevorderen
- Wij kunnen onze ervaringen met ketenprojecten delen

Groep Bedrijven

- Wij kunnen onze kennis delen
- Wij hebben kennis van creatief publiceren om elkaar beter te vinden, bijvoorbeeld met lessen uit inbound marketing
- Wij kunnen meepraten in discussie over definities
- Wij kunnen onze eigen cases inbrengen, op product én op grondstofniveau.
- Wij kunnen onze behoeftes duidelijk maken: ons belang ligt ook op intern proces, hoe krijg je de rest van het bedrijf of ketenpartners mee.
- Wij kunnen Issues inzake regelgeving aandragen

De vraag naar de bereidheid om te betalen voor de benoemde waardeproposities leverde wisselende reacties op. Hieronder zijn deze samengevat voor de waardeproposities vanuit de bedrijven.

Wilt u voor deze waardeproposities betalen?

Reststromen

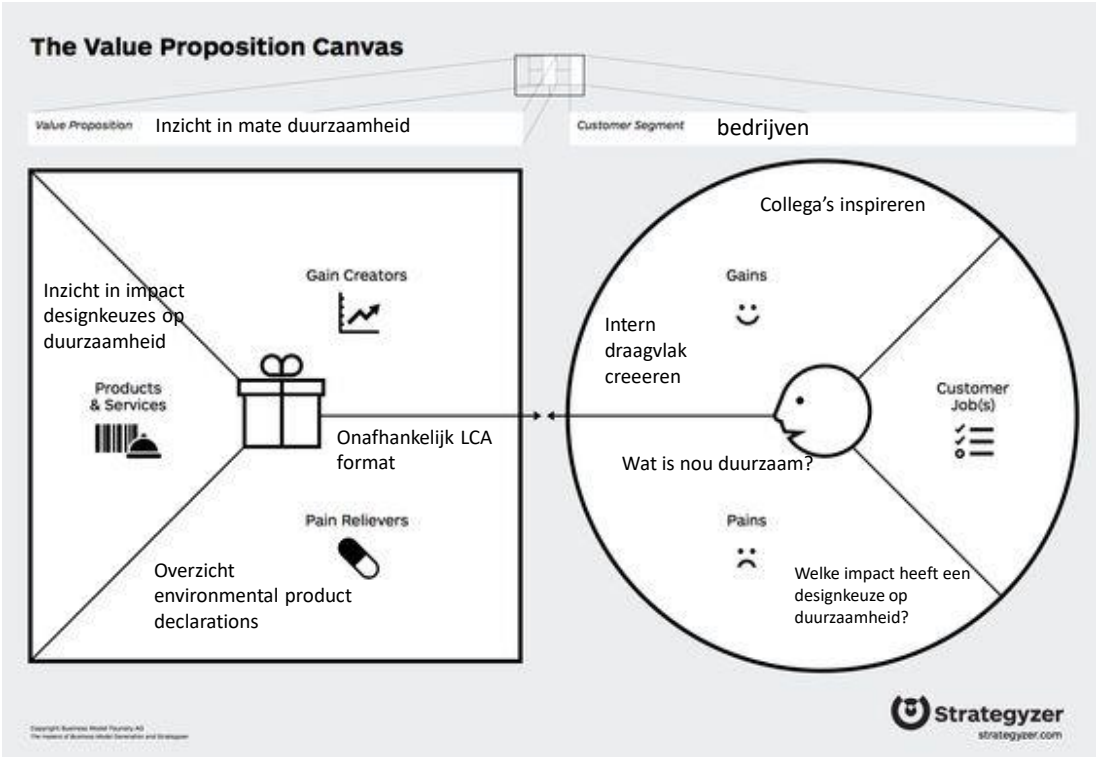
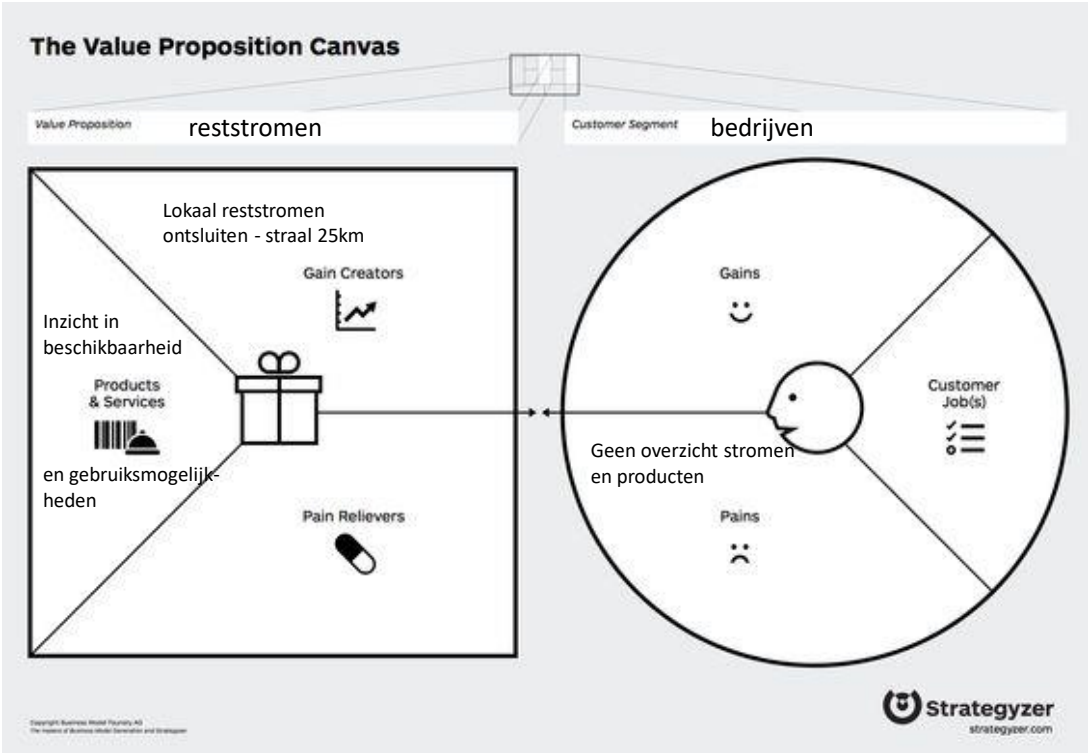
Ja, vanuit de aanbodkant wel want dit creëert hogere waarde voor de aangeboden stromen	Nee, wij werken al met gerecyclede materialen we gaan daar niet extra voor betalen.

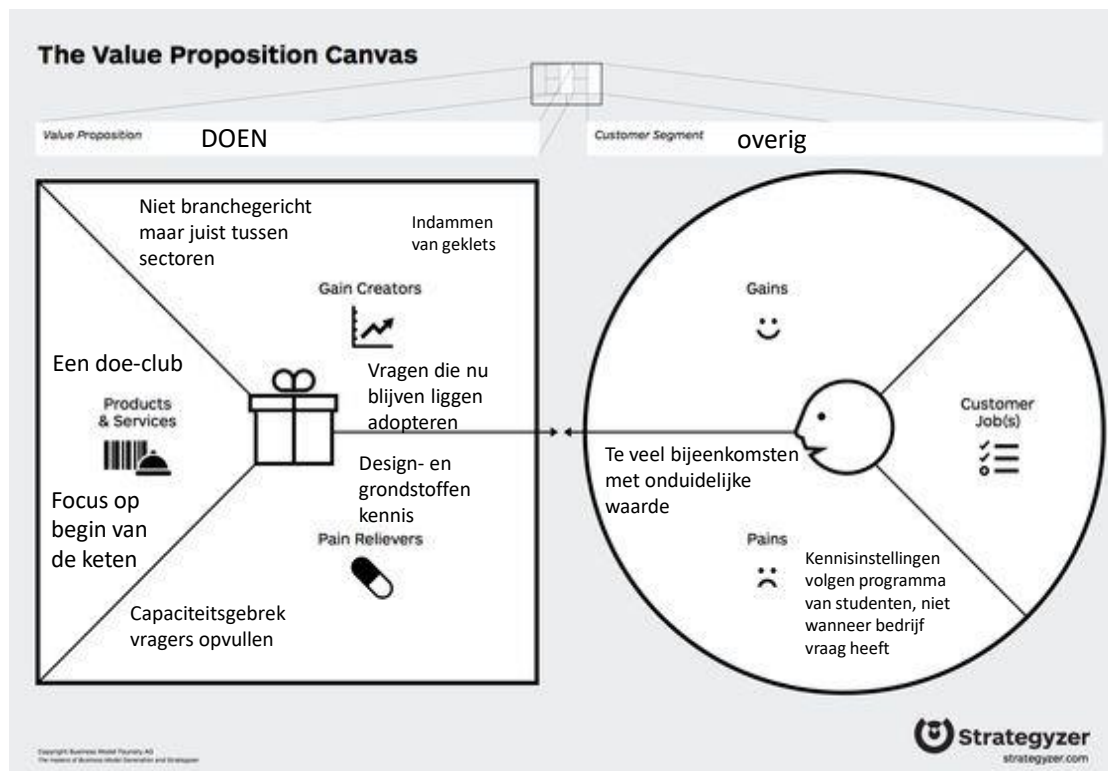
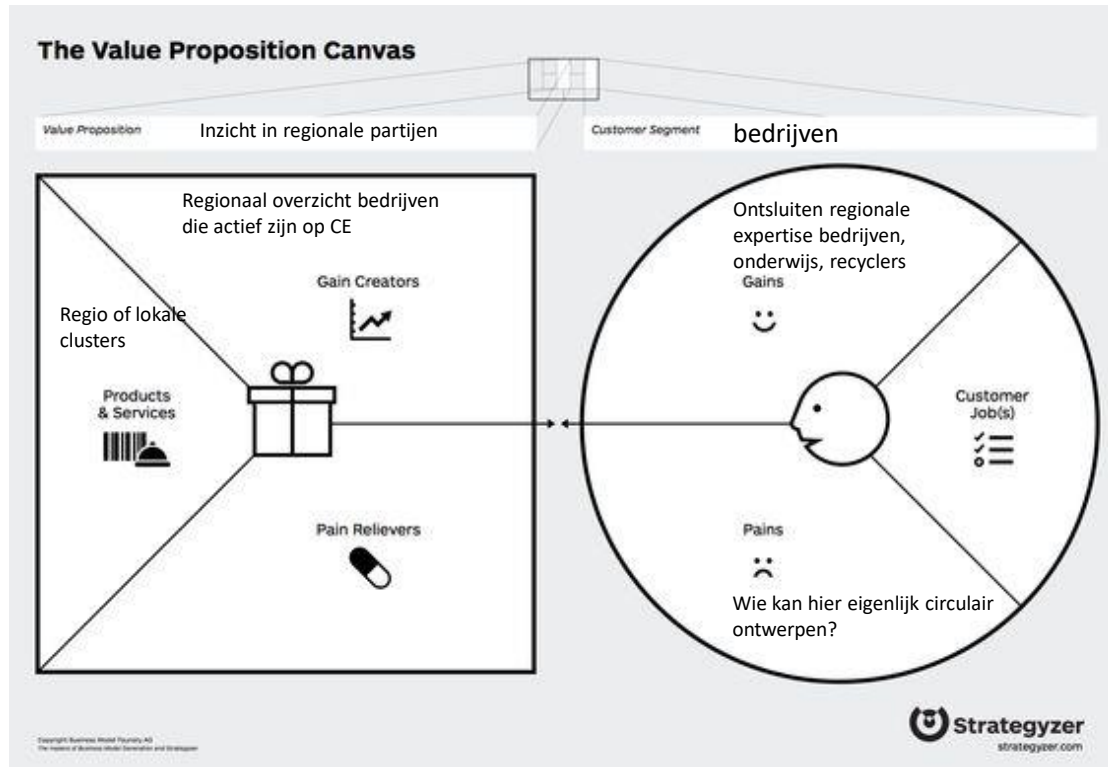
Regioclusters

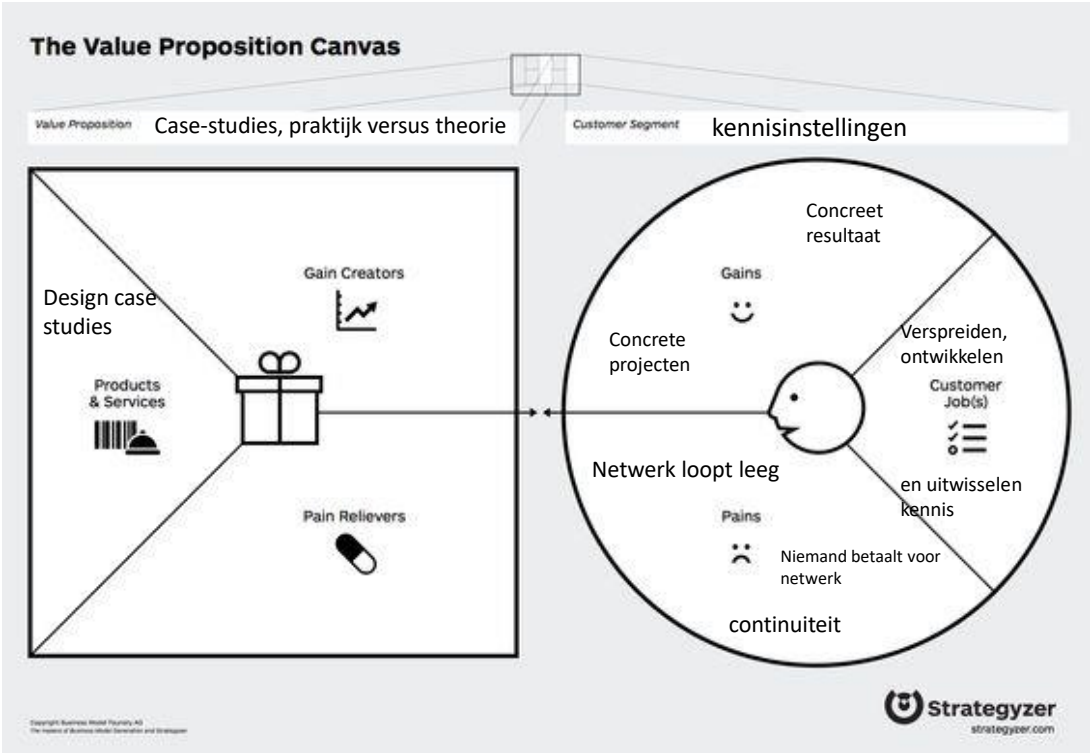
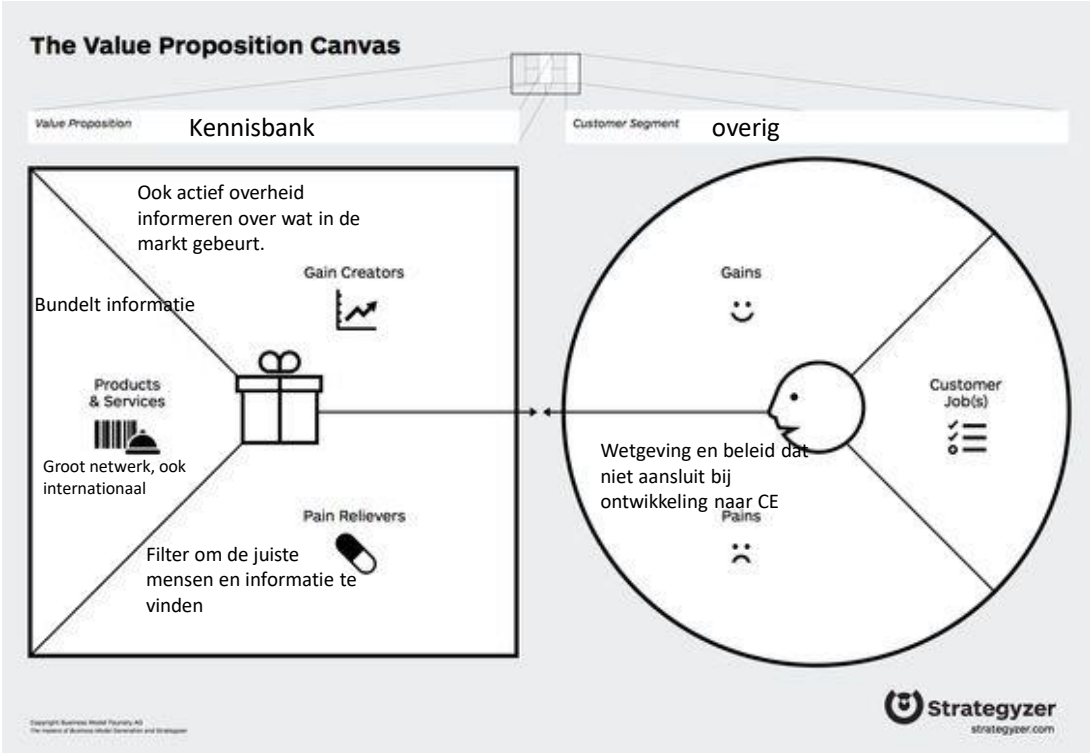
Ja, want dit leidt tot lokale oplossingen die vaak voordeliger zijn, dus direct concreet en meetbaar resultaat opleveren	Nee, onze klanten en stromen zitten niet lokaal.

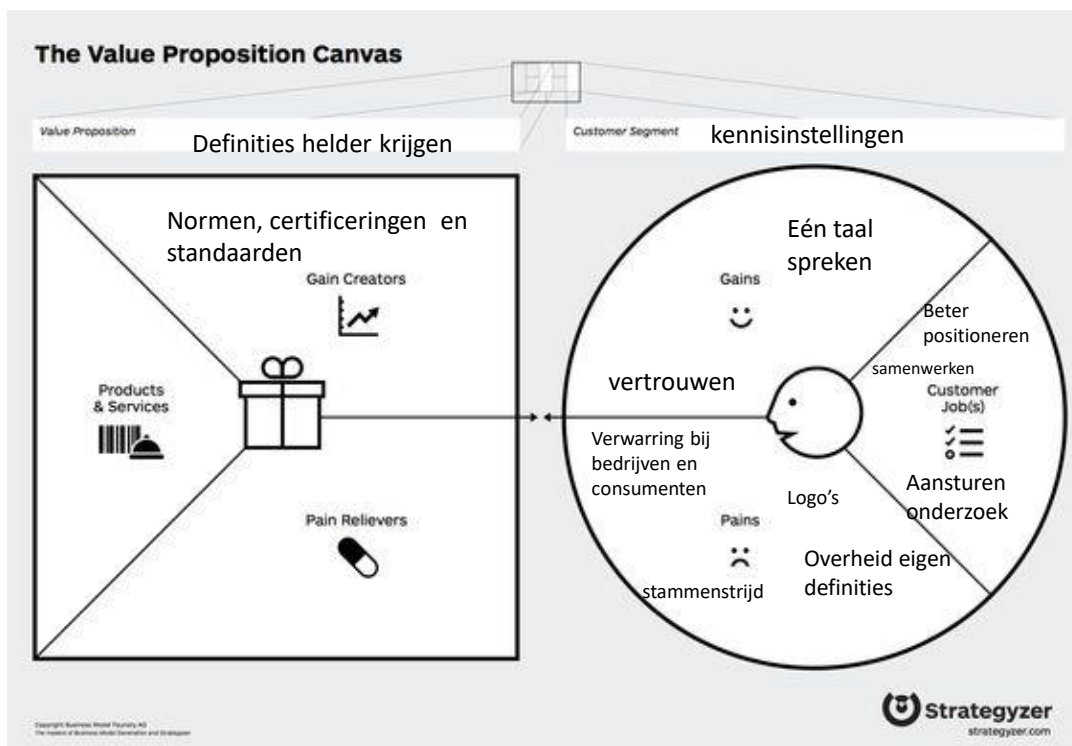
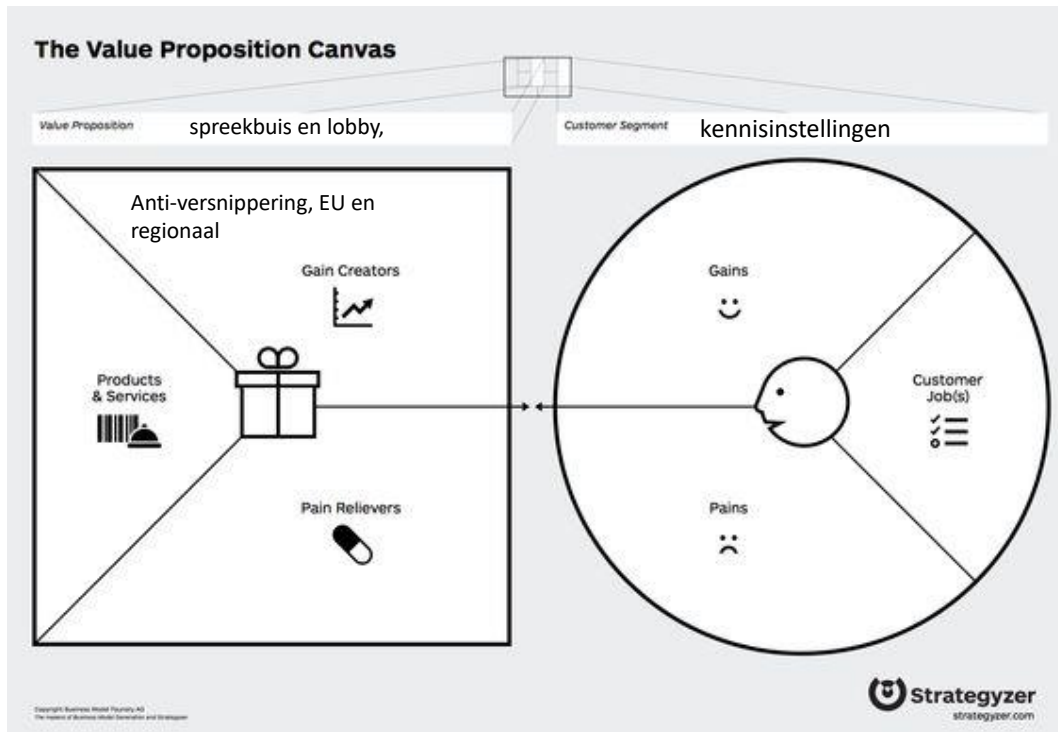
Inzicht in duurzaamheid

Ja, wanneer het helpt om onze proposities beter te onderbouwen.	Nee, we vinden het juist een taak van de overheid om bedrijven hierbij te ondersteunen

Opmerkingen over financiering tijdens BMC Sessie

Bij elke dienst is wel een reden te bedenken waarom bedrijven hier wel of niet voor zouden willen betalen, alles hangt af van de toegevoegde waarde die het uiteindelijk echt heeft.

Als het Expertisecentrum zich met lobby bezig gaat houden of een internationale rol heeft is een langere termijn financiering nodig.

Soms is sponsoring door bedrijven een optie. Bij aansprekende projecten met (internationale) uitstraling willen koplopers zich best als sponsor verbinden. Dat is soms makkelijker dan een vast partnerschap door de afbakening in tijd en daardoor in budget.

Je kunt ook de start van een project financieren en dan in het vervolgtraject om een bijdrage vragen aan bedrijven. Nadeel hiervan is wel dat er dan snel oneerlijke concurrentie met adviesbureaus optreedt.

Annex 7 - CIRCO

Het programma CIRCO 'Creating Business through Circular Design' is in 2015 gestart als resultaat van het nationale VANG programma. CIRCO is de concrete vormgeving en uitvoering van de VANG prioriteit 'Verduurzamen aan de voorkant van de keten'. Het circulair ontwerpen van producten in Nederland is daarbij één van de speerpunten.

Het programma CIRCO maakt onderdeel uit van Nederland Circulair! (voorheen de RACE coalitie) dat beoogt een transitie naar een circulaire economie te bevorderen. Circulair design is een belangrijke schakel in het realiseren van duurzaamheid en circulariteit.

CIRCO staat onder de leiding van het platform CLICKNL|DESIGN, met een projectleiding vanuit de TUDelft. Via het netwerk van CLICKNL|DESIGN wordt een directe connectie met belangrijke nationale actoren voor design gemaakt en levert TUDelft de connectie met de technische wetenschap en opleidingen.

Partners van het CIRCO programma zijn:

- CLICKNL/DESIGN
- TUDelft
- Circle Economy
- Nuovalente
- Reversed Concepts
- Partners for Innovation
- ICE Implement Circular Economy

In 2015 is CIRCO gestart volgens de hoofdlijnen:

- Kennis over Design for Circular Economy versneld naar de industrie brengen en het MKB breed bewust maken van nieuwe businessmodellen en nieuwe producten en diensten in een circulaire economie.
- MKB activeren bij verduurzaming van producten en diensten door bedrijven via fysieke bijeenkomsten met ontwerpexperts verder te brengen in hun ambities met betrekking tot circulaire economie.

De ambitie van CIRCO is dat in 2020 alle Nederlandse maakbedrijven de principes van "ontwerpen voor een circulaire economie" structureel overweegt bij de ontwikkeling van nieuwe propositities (producten, diensten en/of businessmodellen).

Om deze ambitie te realiseren hanteert CIRCO in 2016 een aanpak van parallelle activiteiten gericht op de Nederlandse maakindustrie, de ontwerpers en consultants ('*change agents*') die daarin opereren en ontwerpstudenten. Daarbij wordt voortgebouwd op de aanpak die in 2015 succesvol is ontwikkeld en ingezet. Daarnaast worden daar activiteiten aan toegevoegd die opschaling en grotere impact mogelijk maken in 2017.

De concrete lijnen van CIRCO in 2016 omvatten:

1. **Circular Business Design Tracks:** een serie van workshops waarin bedrijven samen met ontwerpers de mogelijkheden verkennen van nieuwe, circulaire proposities. Doel is om bedrijven in de maakindustrie rechtstreeks aan te zetten tot duurzame innovatie, met circulaire producten, diensten en/of een circulair businessmodel.
2. **De Circular Design Classes:** een aantal ontwerpers, consultants en intermediairs hebben een rol als 'change agent' om de transitie van de bedrijven naar een circulair gedachtegoed te entameren. In de classes zullen deze change agents de principes van circular design worden bijgebracht en wordt daarmee ook een bredere impact gerealiseerd in Nederland.
3. **Circular Design Challenge:** studenten aan verschillende (TU en HBO) ontwerpopleidingen in Nederland krijgen een kennisimpuls middels gastcolleges over circular design, waarna een selecte groep studenten bestaande producten herontwerpt tot een circulair product met bijbehorende dienst(en) en businessmodel. Dit zal resulteren in 20-30 circular design cases die ter inspiratie dienen voor de brede community rond CIRCO/Nederland Circulair. Deze aanpak leidt daarnaast tot een aanwas van gemotiveerde ontwerpers op de arbeidsmarkt en geeft mogelijk impulsen voor startups.

Het beoogde effect van de CIRCO aanpak is dat bedrijven en designers concrete eerste stappen nemen in de ontwikkeling van circulaire producten, diensten en businessmodellen. De deelnemers aan het CIRCO programma geven aan dat zij aan de slag gaan met hetgeen geleerd is in de workshops en classes. Gezien de toenemende belangstelling voor- en deelname aan CIRCO mag worden geconcludeerd dat de aanpak voorziet in de behoefte van dit moment.

Opschaling

In de tweede helft van 2016 zijn er middels een 'Train the Trainer' programma 10 ontwerpers en adviseurs opgeleid die vanaf 2017 zelfstandig in 'teams van twee trainers' de CIRCO Track kunnen uitvoeren met 10 bedrijven. Het doel is dat deze CIRCO trainers, in teams van 2, elk vier tracks uitvoeren met 10 bedrijven. Dit betekent dat er in 2017 ca. 200 bedrijven bereikt kunnen worden met het CIRCO programma.

Om de opschaling van CIRCO mogelijk te maken, zou een organisatorische inbedding in, en ondersteuning vanuit het Expertisecentrum Circular Design een goede mogelijkheid kunnen zijn.

Annex 8 - Overzicht partijen in Europa met link naar Circular Design

Stakeholders Europe

Naam: <u>ACR +</u>	Land: EU
Stad: Brussel	Contactpersoon: Marion Courtois
Categorie: Overheid	Actief sinds:
Website: http://www.acrplus.org/	Tel: +32 (0)2 234 65 00
Activiteiten: stimuleren van duurzaam grondstoffengebruik, preventie van verspilling, hergebruik en recycling. Onderzoek naar Extended Producer Responsibility, lobby	
Subsidieprojecten: o.a. <u>Urban Rec</u> (H2020), <u>Regions 4 Recycling</u> (Interreg) <u>FISSAC</u> (H2020), <u>LIFE Future</u> , <u>LIFE Smart Waste</u> .	
Diensten + prijs: bewustwording, tool ontwikkeling, beïnvloeden wet- en regelgeving, <u>Circular Europe Network</u>	
Financiering: Overheid, lidmaatschap (tussen de €3150 en €250), EuropAid (Europese Commissie)	
Doelgroep/klanten: Overheden, Bedrijven, NGO's, onderzoeksinstituten	
Samenwerking/lid van: <u>Circular Europe Network</u> , <u>EPR Club</u> ,	
Overig: ACR+ is Association of Cities and Regions for Recycling and sustainable Resource management. Nederlandse leden zijn de gemeente Maastricht en de NVRD.	

Naam: <u>European Network of Ecodesign Centres (ENEC)</u>	Land: EU
Stad: nvt	Contactpersoon: Geen eigen staf
Categorie: Onbekend	Actief sinds: 2012
Website: http://www.ecodesign-centres.org/	Tel:
Activiteiten: Ontwikkelen van multi-sectorale ecodesign projecten, best-practices tussen landen uitwisselen op gebied van ecodesign opleiding en beleid, synergie tussen ecodesign centra identificeren en benutten, inventariseren behoeftes uit de markt en voorstellen doen voor nieuwe marktgestuurde beleidsinstrumenten om ecodesign implementatie bij SMEs te bevorderen.	
Overig: Lijkt niet heel actief buiten de (gezamenlijke) activiteiten van individuele leden.	

Stakeholders United Kingdom

Naam: Ecodesign Centre	Land: Wales (UK)
Stad: Cardiff	Contactpersoon: Katie Beverley
Categorie: Onderzoek	Actief sinds: 2008
Website: pdronline.co.uk/ecodesign	Tel:
<p>Activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ecodesign programma's gericht op MKB • zorgen dat ecodesign in het curriculum van opleidingen komt • zorgen dat het een onderdeel wordt van inkopen door de overheid • organiseren van evenementen gericht op het bedrijfsleven • Mapping studies op onderwerpen als critical resources en afvalmanagement voor regionale overheden. • Adviseur voor overheden en lid van verschillende stuurgroepen binnen de overheid 	
Subsidieprojecten: Horizon 2020 en Interreg	
Diensten + prijs: LCA's, workshops, ecodesign tools, product ontwikkeling, Carbon footprint, sector verslagen	
Financiering: Research Council, Innovate UK/Technology Strategy Board, Europese projecten en goede doelen.	
Doelgroep/klanten: Overheid, MKB, Designers, opleidingen	
Samenwerking/lid van: Waste & Resources Action Programme (WRAP Cymru), Constructing Excellence in Wales (gericht op de bouw)	
Overig: Werd eerder gefinancierd door de Welshe overheid, echter sinds 2016 niet meer, worden nu als adviseur ingehuurd.	

Naam: WRAP	Land: UK
Stad: Banbury	Contactpersoon: Sarah Clayton
Categorie: NGO	Actief sinds:
Website: www.wrap.org.uk	Tel: : 01295 819900
Activiteiten : focus op design van Voedsel, Kleding en Textiel, Electronica	
<p>Subsidieprojecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • EU LIFE Developing Resource Efficient Business Models (REBUS). • EU LIFE European Clothing Action Plan (ECAP) • EU LIFE Critical Raw Material Closed Loop Recovery ('CRM Recovery') 	
Diensten + prijs: Opzetten van sectorovereenkomsten, data analyse, consumenten/bewustwordingscampagnes. Geven zelf subsidies uit aan bedrijven	
Financiering: Hebben een donatie pagina op hun site en zijn geregistreerd als goed doel.	
Doelgroep/klanten: brancheorganisaties, overheden (nationaal en internationaal)	
Samenwerking/lid van:	
Overig: focus areas zijn kleding en textiel, food & drinks en elektronica	

Naam: <u>The Centre for Sustainable Design</u>	Land: UK
Stad: Farnham	Contactpersoon: Martin Charter
Categorie: Overheid	Actief sinds: 1995
Website: http://cfsd.org.uk/	Tel:
Activiteiten: Evenementen, Netwerken, Informatie, Trainingen en Consultancy	
Subsidieprojecten: <u>Circular Ocean</u> en EFRO, Interreg, FP7	
Diensten + prijs: <ul style="list-style-type: none"> • <u>Training</u> bijvoorbeeld 3 daags eco-design training of workshops Greenthink. Prijzen afhankelijk van locatie en omvang bedrijf. • <u>Onderzoek</u>. consultancy rapporten in opdracht van ondermeer: Gemeenten, de EU, Ministeries. Daarnaast ook organisatie van internationale factfinding missions. 	
Financiering: Onderzoeksgelden	
Doelgroep/klanten: Overheid en kennisinstututen	
Samenwerking/lid van:	
Overig: Betrokken bij nieuwe standaard (british standard institute) BS 8001 Framework for implementing the principles of the circular economy in organizations. Zit fysiek bij University for the Creative Arts	

Naam: <u>Great Recovery</u>	Land: UK
Stad: Londen	Contactpersoon: Sophie Thomas
Categorie: Overheid (programma)	Actief sinds: september 2014
Website: www.greatrecovery.org.uk	Tel:
Activiteiten: capaciteitsontwikkeling en beter begrip van circulair design in de materialen supply chain.	
Subsidieprojecten:	
Diensten + prijs: <ul style="list-style-type: none"> • teardown/design up workshop (tot max 40 deelnemers), hele dag of halve dag • netwerk evenement of panel debat • introductie design for a circular economy (praatje van 1 uur met gelegenheid tot vragen) • Op maat gemaakte training 	
Financiering: via de <u>RSA</u> die weer wordt gefinancierd via <u>Innovate UK</u> .	
Doelgroep/klanten:	
Samenwerking/lid van: universiteiten in de UK en TU Delft, bedrijven zoals fairphone, Interface, Desso, Philips (NL) en ikea, ontwerpers als <u>Refinity</u> (NL), <u>Superuse Studios</u> (NL), organisaties zoals <u>Ellen MacArthur Foundation</u> , <u>Circular Economy Task Force</u> , <u>WRAP</u>	
Overig: zitten fysiek bij <u>FabLab Londen</u>	

Naam: <u>the Design Council</u>	Land: UK
Stad: Londen	Contactpersoon: Peichin Tay
Categorie: Royal charter charity (?)	Actief sinds: 1944
Website: http://www.designcouncil.org.uk/	Tel: +44 (0)20 7420 5200
Activiteiten: Werken in projecten (lijken gesubsidieerd) die duurzaamheid en levenskwaliteit van	

mensen verbeteren dmv design. Zoals beheer van een innovation funds “Spark”, awareness project “Europe Design Innovation Platform”, verbeteren van oude mensen hun levenskwaliteit (gefinancierd door Big Lottery Fund). <u>Uitzetten van strategie en inventariseren</u> stakeholders voor circular design. etc.
Subsidieprojecten: projectleider Design for Europe (3,8M €) verder zie activiteiten
Diensten + prijs: Breed netwerk en werken daarom in verschillende (subsidie)projecten waar design een rol speelt (awareness). Brengen stakeholders bij elkaar. Design coaching.
Financiering: Subsidie (van department of business, innovation and skills), partnerships en betaalde dienstenverlening (design coaching, advies etc.)
Doelgroep/klanten: Bedrijven/overheden
Samenwerking/lid van: Werkt samen met verschillende overheidsafdelingen.
Overig:

Naam: <u>CIEMAP</u> .	Land: UK
Stad: Leeds	Contactpersoon:
Categorie: Onderzoek	Actief sinds:
Website:	Tel: <u>ciemap@leeds.ac.uk</u>
Activiteiten: alle mogelijkheden voor vermindering van industrieel energieverbruik in een product supply chain te vinden. Materiaal gebruik en efficiency verbetering vallen hier ook onder.	
Subsidieprojecten:	
Diensten + prijs:	
Financiering: o.a.. <u>RCUK/EPSC</u> , £200,243	
Doelgroep/klanten: overheid en industrie	
Samenwerking/lid van:	
Overig: Hebben nu (2016) nog budget voor 2 jaar	

Naam: Scottish Institute for remanufacture	Land: UK
Stad: Glasgow	Contactpersoon: Winifred Ijomah
Categorie: Overheid	Actief sinds:
Website: http://www.scot-reman.ac.uk/	Tel:
Activiteiten: hebben eigen subsidie met call for proposals Circular Economy. Dit is een matching faciliteit waarmee onderzoekers van een Schotse universiteit aan een bedrijf gekoppeld worden.	
Subsidieprojecten:	
Diensten + prijs: advies, onderzoek, subsidie(verstrekker)	
Financiering: partners: onderzoeksinstituten, bedrijven en overheden	
Doelgroep/klanten: Bedrijven en universiteiten	
Samenwerking/lid van:	
Overig: Zitten fysiek bij University of Strathclyde	

Naam: Zerowaste Scotland	Land: UK
Stad: Stirling	Contactpersoon: Louise McGregor
Categorie: semi-Overheid	Actief sinds:
Website: http://www.scot-reman.ac.uk/	Tel:
Activiteiten: Tussen 2016 and 2018 heeft Zero Waste Scotland fondsen en ondersteuning beschikbaar openstellingen. Focus op bio economie (food&drinks),de bouw en energie infrastructuur. Budget hiervoor is afkomstig EFRO gelden en geld van de Schotse overheid.	
Subsidieprojecten:	
Diensten + prijs:	
Financiering: via Schotse overheid, EFRO en daarnaast via opdrachten voor Scottish Enterprise en Scottish Environment Protection Agency.	
Doelgroep/klanten: Bedrijven en universiteiten	
Samenwerking/lid van: CE100, werken samen met RSA om circular economy in DNA van designers te krijgen. WRAP (Engeland en Wales)	
Overig:	

Naam: Oakdene Hollins	Land: UK
Stad: Aylesbury	Contactpersoon: David Parker
Categorie: Commercieel/ Research	Actief sinds: 2007
Website: www.oakdenehollins.co.uk	
Activiteiten: Research en consultancy voor circulaire economie en Sustainable producten. Relatief veel opdrachten bij overheid zoals <u>Europees Parlement</u> . Nu eigenaar van <u>The Centre for Remanufacturing and Reuse</u> . Dat centrum is in 2007 met overheidsfinanciering tot stand gekomen. Nadat dit gestopt is, is het onderdeel geworden van Oakdene Hollins.	
Subsidieprojecten: Horizon 2020 en nationale subsidies	
Diensten+prijs: commercieel adviesbureau	
Doelgroep/Klanten: bedrijven en overheden	
Samenwerking/lid van: TU-Delft, Circle Economy, Fraunhofer, Grenoble (Uni), Linkoping University, Scottish Remanufacturing Institute, Knowledge Transfer Networks (UK)	

Naam: <u>Ellen MacArthur Foundation</u>	Land: UK
Stad: Londen	Contactpersoon: Ken Webster
Categorie: geregistreerd als charity in de UK	Actief sinds: 2010
Website: www.ellenmacarthurfoundation.com	Tel:
Activiteiten: rapporten, fellowships, boeken, bijeenkomsten, onderwijsprogramma's	
Subsidieprojecten: Subsidie en fondsen voor onderzoek en onderwijs. Ze hebben budgetten ontvangen vanuit de EU (7e kaderprogramma, H2020, Life (Circularity Indicators Project) en de <u>MAVA foundation</u>	
Diensten + prijs: Eigen webshop, rapporten zijn gratis boeken kosten circa €30	
Financiering: verkoop publicaties, lidmaatschap: Een jaar lidmaatschap kost circa 35.000 pond (afhankelijk van omvang organisatie etc. dit is lidmaatschapsprijs van de Greater London Authority)	
Doelgroep/klanten: Bedrijven/overheden, de 'global partners' en de CE 100 leden betalen voor een	

3 jarig programma rondom Circulaire Economie.
Samenwerking/lid van: Club van Rome
Overig:

Stakeholders Germany

Naam: <u>VDI Zentrum Ressourceneffizienz</u>	Land: DE
Stad: Dusseldorf	Contactpersoon: Dagmar Dirzus
Categorie: Overheid	Actief sinds: 2009
Website: www.vdi.de	Tel:
Activiteiten: Resource checks, technisch advies, informatie	
Subsidieprojecten:	
Diensten + prijs:	
Financiering: overheid, Federal Ministry for Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety	
Doelgroep/klanten: MKB helpen bij grondstoffenefficiency.	
Samenwerking/lid van: Werkt samen met de branche organisaties	
Overig: Het centrum is opgericht in samenwerking met de Duitse vereniging voor ingenieurs (VDI). Deze samenwerking zorgt ervoor dat de kennis ook in de praktijk bruikbaar is.	

Naam: <u>Effizienz-Agentur NRW (EFA)</u>	Land: DE
Stad: Duisburg (en regionale branche kantoren)	Contactpersoon:
Categorie: Overheid	Actief sinds: 1998
Website: http://www.ressourceneffizienz.de	Tel: +49 203 37879-30
Activiteiten: grondstoffen efficiëntie advies, financiering, organiseren van evenementen	
Subsidieprojecten: <u>Innovatives (life)</u> , <u>European Resource Efficiency Excellence Centre</u>	
Diensten + prijs: CO2 balansen, advies over product en productontwikkeling, advies aan bedrijven over financiering bij onderzoek- en ontwikkelingsprojecten via hun programma PIUS financiering, workshops en cursussen.	
Financiering: Ministerie voor klimaat, milieu, Noord Rijn Westfalen	
Doelgroep/klanten: MKB helpen bij grondstoffenefficiency en schoner produceren, daarnaast informatiepunt voor wetenschap, politiek, media en het grote publiek.	
Samenwerking/lid van: ENEC	
Overig: meer dan 31 FTE in dienst	

Naam: <u>Econcept</u>	Land: DE
Stad: Keulen	Contactpersoon: Ursula Tischner
Categorie: Commercieel	Actief sinds: 2007
Website: http://www.econcept.org/	Tel:
Activiteiten: Design for Sustainability, Ecodesign, Eco-Innovation, Sustainable Production Consumption Systems and Sustainable Product Service Systems.	

Subsidieprojecten: <ul style="list-style-type: none"> • Sustainabilitymaker • MEPSS, methodology for design and evaluation of sustainable product service systems, • SusProNet, the network on sustainable product service system development • SCORE, sustainable consumption research exchange.
Diensten + prijs:
Financiering:
Doelgroep/klanten:
Samenwerking/lid van: O2
Overig:

Naam: Bayern Innovativ	Land: DE
Stad: Beieren	Contactpersoon:
Categorie: PPS	Actief sinds: 1995
Website: http://www.bayern-innovativ.de/	Tel:
Activiteiten: gericht op energie, materialen en mobiliteit, opzetten van netwerken en samenwerkingsprojecten en gezamenlijke stands op internationale beurzen	
Subsidieprojecten Europees: <ul style="list-style-type: none"> • <u>ENEVATE</u> European Network on Electric Vehicles and Transferring Expertise • <u>EcoCluP</u> Eco-innovative Cluster Partnership for Growth and Internationalisation • <u>IntraMED-C2C</u> Innovation Transfer in the medical sector from clinics to companies • <u>NEURO-RESCUE</u> NEUROsciences RESearch Clusters of Excellence • <u>S-Life</u> European Synergies and Cooperation for sustainable vehicle along the lifecycle • <u>PUSH-ON</u> Enhancing sustainable transport policy-making by addressing both technical and non-technical barriers 	
Diensten + prijs:	
Financiering: omzet € 15,9 mio. basis financiering vanuit Beieren €5 mio (2012)	
Doelgroep/klanten: overheid en bedrijfsleven	
Samenwerking/lid van:	
Overig:	

Stakeholders Belgium

Naam: <u>Ovam</u>	Land: BE (Vlaanderen)
Stad: Mechelen	Contactpersoon: Evelyn Lafond
Categorie: Overheid	Actief sinds:
Website: www.ovam.be	Tel: 015 284 284
<p>Activiteiten binnen het programma Materiaalbewust ontwerpen, produceren en aankopen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>een Materialenscan</u> voor bedrijven om inzicht te krijgen in hun materiaalgebruik, • <u>Ecodesign</u>: een award voor studenten en voor ontwerpers. • <u>toolkits</u> voor bedrijven, studenten en ontwerpers zoals de <u>ecolizer</u>. • <u>inspiratiedatabank</u>: delen van internationale cases/voorbeelden waarbij ze ook meteen aangeven welk ecodesign strategieën zijn toegepast. <p>En verder is de OVAM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Steunpunt “Duurzaam Materialenbeheer in een circulaire economie”. (€510.000 per jaar voor 4 jaar vanuit Vlaamse overheid) • Beleidspartner voor Vlaamse Kringloopcentra (advies, lobby, financiering, rapportages) • Adviseur bij certificeringsschema's zoals <u>long life repair</u> 	
Subsidieprojecten: <u>Urban Rec</u> (H2020) (10 mio€), <u>CityChlor</u> (Interreg), <u>Regions for Recycling</u> (Interreg) en het <u>Cradle to cradle-netwerk</u> (interreg)	
<p>Diensten + prijs: Diensten zijn voor gebruikers veelal gratis. De kosten kunnen voor bedrijven worden voldaan door een Vlaamse subsidie aan te vragen in het kader van strategisch advies voor MKB bedrijven.</p> <p>De OVAM subsidieert jaarlijks (inter)gemeentelijke projecten die op een innovatieve manier aan de slag gaan met duurzaam materialenbeheer in de praktijk</p> <p>Geven subsidie voor sanering van historische bodemverontreiniging</p>	
Financiering: Overheid	
Doelgroep/klanten: Bedrijven	
Samenwerking/lid van: ENEC	
Overig: Naast Bodem en Milieu houdt dit agentschap zich bezig met Afval en Materiaal.	

Naam: <u>Gewestelijk programma voor circulaire economie</u>	Land: BE
Stad: Brussel	Contactpersoon: Barbara DeWulf
Categorie: Overheid (programma)	Actief sinds: 10 maart 2016
Website:	Tel:
<p>Activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een gunstig regelgevend kader maken • Economische steunmaatregelen • Overheidsopdrachten voor CE • Nieuwe opleidingen • banenmarkten voor digitale productie • Duurzame wijken ontwikkelen 	
Subsidieprojecten:	

Diensten + prijs:
Financiering: Overheid, het Brussels hoofdsteljk gewest
Doelgroep/klanten: De focus licht op de bouwsector, de grond- en afvalstoffen, de logistiek, handel en voeding.
Samenwerking/lid van:
Overig: <u>Leefmilieu Brussel</u> stuurt dit programma aan, samen met Impulse, Innoviris en Net Brussel.

Naam: <u>Plan C</u>	Land: BE
Stad: Mechelen	Contactpersoon: Veerle Spaepen
Categorie: Vereniging zonder winstoogmerk	Actief sinds:
Website: http://www.plan-c.eu/en/	Tel: 084 50884 47
Activiteiten: Masterclasses, coördineren of meedoen in projecten. Verbindt ondernemers en organisaties rondom circulaire Economie. Veel partners zijn overheidsinstanties.	
Subsidieprojecten: onbekend	
Diensten + prijs: <u>Additive design challenge</u> , <u>fashion flows</u> , <u>Masterclasses CE</u> (voor de volledige Masterclass: 950€ excl. BTW, 295€ excl. BTW per dag, subsidie aanvragen mogelijk voor MKB), Beeldmateriaal en rapporten, vrij te gebruiken mits bronvermelding.	
Financiering: en hadden ze € 410.000 omzet: <ul style="list-style-type: none"> • 5% eigen middelen (events en workshops, lezingen en sponsoring) • 65% structurele financiering • 25% uit projectsubsidies • 5% winst van 2013. 	
Doelgroep/klanten: bedrijven	
Samenwerking/lid van: Agentschap ondernemen, OVAM, Vlaanderen is duurzaam, Departement economie, wetenschap & innovatie, indaver, NNOF, De makers	
Overig: In 2014 werkten er 6 FTE	

Stakeholders France

Naam: <u>Pôle Eco-conception</u>	Land: FR
Stad: Saint-Etienne	Contactpersoon: Diarra Kare
Categorie: Overheid	Actief sinds: 2004
Website: poleecodesign.com	Tel: 4 77 43 04 85
Activiteiten: markstudies, onderzoek (LCA), kennistransfer, training (ECOACH (maatwerk workshops voor bedrijven)), en publicaties (tijdschrift, serious gaming). Kenniscentrum voor de regionale KvK's in Frankrijk op eco-design gebied.	
Subsidieprojecten:	
Diensten + prijs: <ul style="list-style-type: none"> • Eco design training (€250 per dag/per persoon) • Strategische training ((€250 per dag/per persoon, €400 voor niet leden) • Eco design diagnose: laat je bedrijf checken en krijg een strategisch voorstel voor een product aan de hand van design criteria (Duur 3 a 4 dagen) 	
Financiering: <ul style="list-style-type: none"> • Lidmaatschap MKB (€350), school (€300), onderwijsinstelling (€1000), bedrijf (€1100), Regionaal centrum €700, sponsor (vanaf €5000) • Subsidie geld voor projecten vanuit regionale overheid • Structurele subsidie vanuit landelijke overheid via <u>ADEME</u> 	
Doelgroep/klanten: MKB, grote bedrijven, onderwijsinstellingen	
Samenwerking/lid van: ENEC, samenwerking met Canada en Columbia, nauwe samenwerking met CCI (kvk Frankrijk)	
Overig: Relay (regionale centra) kunnen lid worden en vervolgens zelf eco-design trainingen geven passend binnen dit concept.	

Naam: Association pour l'ecodesign et l'économie circulaire	Land: FR
Stad: Parijs	Contactpersoon: Mickael Leblanc
Categorie: PPS/Onderzoek/Overheid/Commercieel/Stichting	Actief sinds: 2001
Website: www.apedec.org	Tel: 09 81 29 17 31
Activiteiten: Evenementen organiseren, onderzoek, kennisverspreiding, fablabs	

Naam: Innovatheque	Land: FR
Stad: Champs sur Marne	Contactpersoon: Brice Tual
Categorie: PPS/Onderzoek/Overheid/Commercieel/Stichting	Actief sinds: 2000
Website: http://innovatheque.fr/	Tel: 01 72 84 98 46
Activiteiten: advies en technische oplossingen voor ontwerp van materialen, processen, systemen, gebruik, milieu etc.	
Diensten + prijs: Ecodesign training of materialen training €522 incl.tax / day / person, materialen advies €280 voor 2 uur, LCA's, Carbon Footprint, verder consultancy op gebied van materialen,	

ecodesign, creativiteit en technologie.
Overig: opgericht door het technische instituut voor Forest – Cellulose – Wood - Furniture

Stakeholders Spain

Naam: <u>ihobe</u> (Baskisch agentschap voor Milieu)	Land: ES (Baskenland)
Stad: Bilbao	Contactpersoon: Ander Elgorriaga
Categorie: Overheid (onderdeel van overheid)	Actief sinds: 2011
Website: www.ihobe.net	Tel: 94 423 07 43
Activiteiten: Ondersteunen van de Baskische overheid bij het ontwikkelen van milieubeleid en dit helpen te implementeren in Baskenland. Ecodesign is hier een onderdeel van, circa 6% van de projecten.	
Subsidieprojecten: life projecten : <u>LCiP</u> (Life Cycle in Practice), <u>GISWASTE</u> , <u>Restoration of habitats of community interest in estuaries in the Basque Country</u>	
Diensten + prijs: lidmaatschap grote bedrijven EUR 10.000 per jaar, daarnaast kan het MKB via een subsidie gebruik maken van de diensten van Ihobe.	
Financiering: Jaarbudget tussen de 200.000 en 270.000 EUR. Overheid via basis financiering, dat goedgekeurd wordt door het Baskische parlement. subsidies die regionale overheid aan bedrijven geeft die met ecodesign aan de slag gaan. bedrijven via lidmaatschap	
Doelgroep/klanten: bedrijven en inwoners Baskenland	
Samenwerking/lid van: ENEC, werkt samen met WRAP (UK), RIVM (NL), DEFRA (UK), OVAM (BE) etc..	
Overig: Onderdeel hiervan is het <u>basque ecodesign center</u> (zie verder PPS) en de <u>Basque ecodesign hub</u> . Er zitten bedrijven in het "Basque Ecodesign Center Steering Committee". Werken al sinds 1997 samen met IenM en voorgangers (Syntens) op gebied van Ecodesign.	

Naam: <u>Basque Ecodesign Center</u> (onderdeel van IHOBE)	Land: ES
Stad:	Contactpersoon:
Categorie: PPS/Onderzoek/Overheid/ Commercieel/Stichting	Actief sinds:
Website:	Tel:
Activiteiten: <ul style="list-style-type: none"> • Subsidie jonge onderzoekers op het gebied van ecodesign • Ontwikkeling van een LCC tool (cost component integreren in LCA) • Ontwikkeling technische monitoring methodologie • ideeën centrum • sector analyses • Supply chain training 	
Subsidieprojecten: <ul style="list-style-type: none"> • partner in LIFE project <u>LCIP</u> 	

Stakeholders Sweden

Naam: <u>Swedish Life Cycle Centre</u>	Land: SE
Stad: Goteborg	Contactpersoon: Carl Karheiding
Categorie: Onderzoek	Actief sinds: 1996
Website: http://lifecyclecenter.se/about/	Tel:
Activiteiten: Onderzoek (LCA), werkgroepen, communicatie, informatie database. De missie is het verbeteren (verminderen) van de milieu impact van producten en diensten.	
Subsidieprojecten: Energy efficiency throughout the value chain (Swedish Energy Agency), Externalities in product development (Vinnova), Supply chains – TOSCA (LIFE), <u>Dantes</u> (LIFE)	
Diensten + prijs: LCA research, events	
Financiering: Bedrijven die lid worden betalen een jaarlijks lidmaatschap en verbinden zich voor minimaal 3 jaar.	
Doelgroep/klanten: Bedrijven	
Samenwerking/lid van: Chalmers University of Technology (host of the center), KTH Royal Institute of Technology, Swedish University of Agricultural Sciences - Dept. of Energy and Technology, Swedish Environmental Protection Agency, AkzoNobel, NCC Construction, SCA, SKF, Vattenfall, Volvo Car Group, Volvo Group, IVL Swedish Environmental Research Institute and SP Technical Research Institute of Sweden. Het center maakt gebruik van de faciliteiten van Chalmers Universiteit.	
Overig: SE <u>Swedish Life Cycle Center</u> De missie is het verbeteren (verminderen) van de milieu impact van producten en diensten. Het center maakt gebruik van de faciliteiten van Chalmers Universiteit	

Naam: Swerea IVF	Land: SE
Stad: Mölndal	Contactpersoon: Eva Hagstrom
Categorie: PPS/Onderzoek/Overheid/ Commercieel/Stichting	Actief sinds: onbekend
Website: http://www.swerea.se/en/ivf	Tel: +46 (0)31-706 60 00
Activiteiten: Onderzoek op gebied van materialen en productie processen.	
Financiering: Swerea AB wordt gefinancierd door de Zweedse overheid en een aantal branche verenigingen. De Zweedse overheid bezit 42,8% aandeel in Swerea ,	
Doelgroep/klanten: Bedrijven die werken met keramische materialen, textiel en polymeren	

Stakeholders Switzerland

Naam: <u>Shaping EA</u> (Environmental Action)	Land: CH
Stad: Geneve	Contactpersoon: Damien Friot
Categorie: Commercieel	Actief sinds: 2013
Website: www.shaping-ea.com	Tel:
Activiteiten: Consultancy, outsourcing, Eco-design, Gamification, sustainable business models	
Subsidieprojecten:	
Diensten + prijs: workshops, CSR Reporting, LCA, scenario modelling, Onderzoek en training, advies over ISO standaarden water footprint (ISO 14046) en ecodesign (ISO 14006).	
Financiering: kunnen diensten o.a. aanbieden via financiering van Reffnet, het Zwitserse Resource Efficiency Network dat weer gefinancierd wordt door de <u>Swiss Federal Office for the Environment</u> .	
Doelgroep/klanten: MKB en milieumanagers van (grote)bedrijven, maar doen ook opdrachten voor UNEP	
Samenwerking/lid van: ENEC sinds 2015	
Overig: Bedrijf is een spin-off van het Swiss Federal Institute of Technology (EPFL). Het bedrijf richt zich op een eigen aanpak: (a) integreren van informatie uit environmental management systemen in de core business en, (b) gericht op actoren in plaats van op problemen. Hiervoor ontwikkelen ze tools (gamified workflows) en methoden waardoor actoren zelf de juiste informatie krijgen om 'groenere' keuzes te maken.	

Stakeholders Austria

Naam: the Ecodesign platform	Land: AT
Stad: Wenen	Contactpersoon: Rainer Pamminer
Categorie: Onderzoek en commercieel	Actief sinds: 1996
Website: http://www.ecodesign.at/	Tel:
Activiteiten: Collect all information about ecodesign and make it accessible to a broad audience	
Subsidieprojecten: LCA to go (FP7), SinnDesign (Lifelong Learning Programme)	
Diensten + prijs (Platform): Courses on product development, innovation and ecodesign. Postgraduate university course.	
(Company): LCA, product development, workshop and training, Environmental Product Declarations (EPDs), subsidievoorstellen schrijven, abonnement op LCA tool	
Financiering: European social fund and the BM:BWK	
Bedrijven: abonnement op LCA tool, consultancy fee	
Doelgroep/klanten:	
Samenwerking/lid van: ABATEC, Ecodesign Company, Engel, Profactor, KERP, IOW, Seri, Philips, Siemens, Steelcase.	
Overig: Spin-off van universiteit van Wenen	

Stakeholders Denmark

Naam: Copenhagen Resource Institute	Land: DK
Stad: Kopenhagen	Contactpersoon: Niels Juul Busch
Categorie: PPS/Onderzoek/Overheid/ Commercieel/Stichting	Actief sinds: 1997
Website: http://www.cri.dk/about-cri	Tel: +45 20 80 60 90
Activiteiten: Onderzoek gerelateerd aan resource efficiency	
Subsidieprojecten: Cases of implementing resource efficient policies by the EU industry (onbekend welk EU regeling), Nowcasting of and target setting for resource efficiency indicators (onbekend welke EU regeling)	
Diensten + prijs: consultancy opdrachten	
Financiering: Private consultancy (groot deel van de projecten is wel vanuit opdracht van overheidsinstanties)	
Doelgroep/klanten: national governments, international organisations and private companies in Denmark and Europe	
Samenwerking/lid van: Heeft een link met Deense ministerie van milieu	
Overig:	

Naam: Force Technology	Land: DK
Stad: Kopenhagen	Contactpersoon: Trine Erdal
Categorie: Bedrijf	Actief sinds:
Website: www.force.dk	Tel:
Activiteiten: consultancy diensten in energie, olie en gas, sensoren, maritiem, materialen en chemie	
Subsidieprojecten:	
Diensten + prijs: advies, rapportages	
Financiering: commerciële tarieven voor dienstverlening	
Doelgroep/klanten: bedrijven en overheden	
Overig: Hebben interesse in de Nederlandse aanpak van afval en circular design.	

Naam: The Danish Business Authority	Land: DK
Stad: Kopenhagen	Contactpersoon: Dorte Vigsø
Categorie: Overheid	Actief sinds:
Website: www.erhvervsstyrelsen.dk	Tel:
Activiteiten: Deens bedrijfsleven stimuleren en Denemarken internationaal promoten	
Subsidieprojecten: Advies over Europese fondsen, hebben zelf een Green Transition Fund	
Diensten + prijs:	
Financiering: financiering vanuit nationale overheid	
Doelgroep/klanten: bedrijven in Denemarken en bedrijven die zich hier willen vestigen	
Samenwerking/lid van:	
Overig: Hebben interesse in nederlandse aanpak van afval en circular design	

Naam: Lifestyle & Design Cluster	Land: DK
Stad: Kopenhagen	Contactpersoon: Svend-Erik Nissen
Categorie: netwerk/stichting	Actief sinds:
Website: http://ldcluster.com/en/home/	Tel: +45 9616 6200
Activiteiten: Innovation network, congressen, seminars, trainingen gericht op innovatie en duurzaamheid	
Subsidieprojecten: Baltse@nior, een Interreg Baltic Sea Region project,	
Diensten + prijs:	
Financiering: Overheid (Ministerie Onderwijs en Onderzoek) en 2 steden	
Doelgroep/klanten: MKB in textiel, kleding en interieur en de creatieve industrie	
Samenwerking/lid van: o.a. Circle Economy (Amsterdam), EllenMacArthur Foundation, c2cexpolab (Venlo), Design Academy Eindhoven	
Overig:	

Naam: <u>Design Skolen Kolding</u>	Land: DK
Stad: Kolding	Contactpersoon: Lykke Bloch Kjær
Categorie: Onderwijs/onderzoek	Actief sinds:
Website: designskolenkolding.dk	Tel: +45 91333014.
Activiteiten: Onderwijs en onderzoek o.a. naar New business concepts for sustainability and sharing economy, eigen Sustainability lab	
Subsidieprojecten: projecten via Green Transition Fund van de Danish Business Authority, Interreg (InnoCan)	
Diensten + prijs: onderwijs	
Financiering: via overheid	
Doelgroep/klanten: studenten en bedrijven (voor het lab)	
Samenwerking/lid van:	
Overig: Contact aangeraden via Danish business Authority	

Stakeholders Italy

Naam: <u>politecnico di milano</u>	Land: IT
Stad:	Contactpersoon: Carlo Vezzoli
Categorie: PPS/Onderzoek/Overheid/ Commercieel/Stichting	Actief sinds:
Website:	Tel:
Activiteiten: Prof. Carlo Vezzoli, coordinator of Polimi team, is responsible for the Design and System Innovation for Sustainability (DIS) research unit, inside the Design department, and Professor of 'Design for environmental sustainability' and 'System design for sustainability' of the School of Design of the same institution.	
Subsidieprojecten: <ul style="list-style-type: none"> • Tango 	

<ul style="list-style-type: none"> • LeNS • SusHouse • MEPSS • SCORE! • Sustainabilitymaker
Diensten + prijs:
Financiering:
Doelgroep/klanten:
Samenwerking/lid van:
Overig:

Stakeholders Ierland

Naam:RX3 (onderdeel van RPS)	Land: Ierland
Stad:	Contactpersoon: Olivier Gaillot
Categorie: Overheid	Actief sinds:
Website: www.rx3.ie	Tel:
Activiteiten: Rethink, recycle, remake stimuleren via technische, economische en communicatie ondersteuning en initiatieven	
Subsidieprojecten: H2020	
Diensten + prijs: materiaalstandaarden ontwikkelen, co creatie projecten opzetten, innovation seminars (gratis)	
Financiering: overheid via EPA, onderdeel van Department of Environment Community en door lokale overheden	
Doelgroep/klanten: bedrijven	

Annex 9 – Overzicht subsidieprogramma's en projecten in Europa

Voor deze verkenning hebben we de mogelijkheden om Europese subsidie aan te vragen voor een kenniscentrum of de activiteiten of projecten van een kenniscentrum in kaart gebracht.

Het startpunt van dit overzicht zijn de Europese fondsen en programma's met een beleid of doelstelling dat aansluit bij de uitgangspunten van deze verkenning. Voor een volledig beeld van de mogelijkheden om subsidie aan te vragen in de bestaande programma's en regelingen hebben we daarnaast lopende en recente projecten met een link naar Circulaire Economie uit de projectendatabase van verschillende programma's gehaald.

Per programma/regeling staat hieronder een korte uitleg en, wanneer beschikbaar, ook voorbeelden van circulaire projecten binnen die programma's.

Interreg Europe

Interreg Europe is gericht op regionale en lokale overheden en heeft als doel om beter beleid mogelijk te maken door kennis en oplossingen te delen. Programma is alleen toegankelijk voor overheden, dit kan ook een regionale overheid zijn of een uitvoerend orgaan.

Subsidiepercentage 85% voor overheden.

Voorbeeldprojecten

Naam Regeling	Interreg Europe
Naam Project	Circular Economy for SMEs <u>CESME</u>
Doel	Het MKB heeft minder toegang tot kennisnetwerken om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. Dit project heeft tot doel MKB de voordelen laten zien van Circulaire waardeketens. Dit wordt gedaan door: <ul style="list-style-type: none"> • Interregionale bijeenkomsten om goede voorbeelden uit te wisselen; • Beleidsinstrumenten te verbeteren en ondersteuningsmaatregelen te ontwikkelen; • Een ROI analyse te maken; • Een whitebook voor circulaire economie binnen het MKB te maken; • Tools te ontwikkelen op basis van de opgedane kennis die in de hele EU ingezet kunnen worden.
Partners	<u>Business Development Centre North Denmark</u> (DK, Lead Partner), regio Macedonie (GR), City of Bologna (IT), North Denmark Region (DK), Emilia-Romagna Development Agency (IT), Regional Council of South Ostrobothnia (FI), JPYP Business Service (FI), Welsh Government (UK), Bulgarian Association of Municipal Environmental Experts(BU), Development agency of Eastern Thessaloniki local authorities (GR).
Budget	€ 1.629.830,-
Looptijd	1 apr 2016- 31 maart 2020
Overig	Binnen het Interreg programma valt deze aanvraag onder environment and Resource Efficiency

Naam Regeling	Interreg Europe
Naam Project	A Systemic Approach for Regions Transitioning towards a Circular Economy

	<u>RETRACE</u>
Doel	<p>Het promoten van Systeem Ontwerp als een methode die regionaal en lokaal beleid helpt bij hun transitie naar een Circulaire Economie. Focus ligt hierbij zowel op regionaal beleid als op een systeem benadering van Circulaire Economie. De volgende resultaten worden beoogd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De ontwikkeling van 5 holistische diagnoses; • Het in kaart brengen en uitwisselen van 30 goede voorbeelden in 5 beleidsterreinen; • 7 interregionale activiteiten gericht op kennisdeling met 182 belanghebbenden. • Betrokkenheid van 5 regionale/nationale stakeholdergroepen tijdens het proces van uitwisseling en strategisch denken om gezamenlijk te komen tot een definitie en implementatie van 5 ActiePlannen. • Benaderen van politici en beleidsmakers met gerichte activiteiten en publicaties om zo eigenaarschap van het proces bij specifiek beleid en RIS3 te vergroten; • Uitbrengen van beleids aanbevelingen en een road map die het mogelijk maken om de methode en de goede voorbeelden ook in andere EU regio's te gebruiken.
Partners	<p>Politecnico di Torino (Leadpartner, IT), Government Office for Development and European Cohesion Policy (SL), Higher School of Advanced industrial Technology - ESTIA (FR), BEAZ (ES) Azaro Foundation (ES), Piedmont Region – Directorate for regional system competitiveness (IT).</p>
Budget	€ 1.514.344,00
Looptijd	1 apr 2016 tot 31 mrt 2020
Overig	Binnen het Interreg programma valt deze aanvraag onder environment and Resource Efficiency

Naam Regeling	Interreg Europe
Naam Project	Industrial Symbiosis for Regional Sustainable Growth and a Resource Efficient Circular Economy SYMBI
Doel	<p>Regio's in staat stellen om een duurzame economie op te bouwen, die milieu effecten en klimaatverandering kan doorstaan. Dit doen ze door de implementatie van beleidsinstrumenten en maatregelen voor de verspreiding van industriële symbiose. Daarnaast het verminderen van productiekosten en milieudruk door grotere grondstofefficiency and broeikasgasvermindering.</p> <p>Activiteiten zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een vergelijkende studie van huidig beleid op regionaal en nationaal niveau op het gebied van industriële symbiose en circulaire economie; • Een analyse van mogelijke investeringen in industriële symbiose; In kaart brengen van good practices en het benchmarking van eco-systems • Het voorschrijven van groen overheidsinkopen als iets wat industriële symbiose mogelijk maakt; • Het faciliteren van een kennisuitwisseling en publieke dialoog op interregionaal en regionaal niveau. Hiervoor zullen verschillende

	bijeenkomsten worden georganiseerd. • Lessons learned voor regionaal beleid zullen binnen de EU worden verspreid
Partners	Foundation FUNDECYT Scientific and Technological Park of Extremadura (Leadpartner, ES), Environment and Territory Regional Ministry (ES), Regional Council of Häme (FI), Häme University of Applied Sciences Ltd (FI), The Malopolska Region (PL), Pannon novum west-transdanubian regional innovation non-profit ltd (HU), Chamber of Commerce of Molise (IT), Municipality of Kozani, Development and Planning Bureau (GR).
Budget	€ 1.599.357,00
Looptijd	1 apr 2016 tot 31 mrt 2020
Overig	Binnen het Interreg programma valt deze aanvraag onder environment and Resource Efficiency

INTERREG NWE

Zowel overheden, kenninstellingen, bedrijven en NGO's kunnen aanvragen in dit programma. Alleen partners uit NW Europa kunnen financiering krijgen.

Er zijn drie hoofdlijnen in dit programma die alle drie een link hebben met CE.

- Versterken van de innovatiecapaciteit van regio's en organisaties
- Versnellen van de overgang naar een koolstofarme economie
- Efficiënt gebruik van materialen en grondstoffen (in alle sectoren en door middel van technologie, diensten, processen en producten)

Percentages zijn afhankelijk van de rechtsvorm van de aanvrager en kunnen alleen betrekking hebben op kosten die direct verbonden zijn aan het project.

Voorbeeldprojecten

Naam Regeling	Interreg IVB NWE Europe
Naam Project	<u>proud europe</u>
Doel	codesign van producten en diensten en processen. Doel om designers toegang te geven to faciliteiten, kennis en expertise.
Partners	Design Coöperatie Brainport (NL, leadpartner), Gemeente Eindhoven (NL), Designregio Kortrijk (BE), Lancaster University (UK), Agence pour la Promotion de la Création Industrielle (FR), The Storey Creative Industry Centre Limited (UK), Design Zentrum Nordrhein Westfalen(DE), Culminatum Innovation Oy (FI), LUXINNOVATION GIE (LU), Technoport SA (LU).
Budget	Project € 4.805.584,69 Subsidie € 2.402.792,35
Looptijd	sept 2011- april 2015
Overig	

Naam Regeling	Interreg IVB NWE Europe
Naam Project	Kennisbank Biobased Bouwen
Doel	kennis vergaren en delen over de beschikbaarheid en toepassingsmogelijkheden van biobased materialen, producten en bouwconcepten

Partners	o.a. COE Biobased Bouwen, Green Building Council, Ministerie van IenM, Ministerie EZ, Wageningen UR, NBvT, NPSP, MOSO
Budget	
Looptijd	
Overig	

INTERREG NSR

Het doel van het INTERREG NSR programma is om via een gezamenlijke inzet de gebieden grenzend aan de Noordzee te laten uitgroeien tot gebieden met een sterkere en meer duurzame werk- en leefomgeving. Het programma heeft vier focuspunten:

- Thinking Growth
- Eco-innovation
- Sustainable NSR
- Green Transport & Mobility

doel van de prioriteit Eco-innovation is

- Het stimuleren van de ontwikkeling van nieuwe processen en technieken om het gebruik van natuurlijke hulpbronnen te verminderen door bijvoorbeeld door slim design, nieuwe productietechnieken of recycling.
- Het aanmoedigen van het MKB om hun activiteiten op een meer duurzame manier in te richten.
- Het verminderen van de carbon footprint.

Budget

167 miljoen (deels voor beheer en uitvoering van projecten). 50% van de kosten worden gesubsidieerd. Alleen kosten direct gerelateerd aan het project komen in aanmerking.

Voorbeeldprojecten

Naam Regeling	Interreg NSR (ronde voor 2017)
Naam Project	Circular Economy and waste reduction by consumers in the NSR
Doel	The project is focussed on changing the consumers' behaviour and the development of a circular economy to encourage people to view waste as a resource.
Partners	
Budget	
Looptijd	
Overig	

H2020

Horizon 2020 is het programma van de Europese Commissie om Europees onderzoek en innovatie te stimuleren. Horizon 2020 is geschikt voor zowel kennisinstellingen als bedrijven en geeft financiering voor:

- innovatieve projecten
- het aantrekken of behouden van onderzoekers
- het versterken van internationale netwerken

Komende openstellingen H2020 met een link naar Circular Economy.

Let op dit zijn calls die door de EU in het Circular Economy Package zijn gezet. Er wordt hier een brede definitie van Circular Economy gehanteerd.

eerste indiening al op 27 oktober 2016:

- NMBP-04-2017: Architected /Advanced material concepts for intelligent bulk material structures
- NMBP-05-2017: Advanced materials and innovative design for improved functionality and aesthetics in high added value consumer goods
- NMBP-06-2017: Improved material durability in buildings and infrastructures, including offshore
- NMBP-07-2017: Systems of materials characterisation for model, product and process optimisation

Indiening 19 januari 2017

- SPIRE-07-2017: Integrated approach to process optimisation for raw material resources efficiency, excluding recovery technologies of waste streams (IA)
- SPIRE-08-2017: Carbon dioxide utilisation to produce added value chemicals (RIA)
- SPIRE-09-2017: Pilot lines based on more flexible and down-scaled high performance processing (IA)
- SPIRE-10-2017: New electrochemical solutions for industrial processing, which contribute to a reduction of carbon dioxide emissions (RIA)
- SPIRE-11-2017: Support for the enhancement of the impact of SPIRE PPP projects (CSA)

- SPIRE-12-2017: Assessment of standardisation needs and ways to overcome regulatory bottlenecks in the process industry (CSA)

Energy:

- EE-17-2017: Valorisation of waste heat in industrial systems (SPIRE-PPP)
- EE-20-2017: Bringing to market more energy efficient and integrated data centres
- FOF-10-2017: New technologies and life cycle management for reconfigurable and reusable customised products

Indiening 2 februari 2017

- CO-CREATION-04-2017: Applied co-creation to deliver public services
- CO-CREATION-05-2016: Co-creation between public administrations: once-only principle
- CO-CREATION-07-2017: Towards a new growth strategy in Europe - Improved economic and social measurement, data and official statistics
- CO-CREATION-08-2016/2017: Better integration of evidence on the impact of research and innovation in policy making

Indiening 7 maart 2017

- SPIRE-07-2017: Integrated approach to process optimisation for raw material resources efficiency, excluding recovery technologies of waste streams
- CIRC-01-2017: Systemic services for the circular economy
- CIRC-02-2017: Towards the next generation of water systems and services– large scale demonstration
- SC5-13-2017: New solutions for sustainable production of raw materials / New sensitive exploration technologies
- SC5-14-2017: Raw materials Innovation actions

Voorbeeldprojecten

Naam Regeling	H2020
Naam Project	<u>Design for enterprises/ #Design4Enterprises</u>
Doel	MKB bedrijven in heel Europa gratis training in design strategies. Project richt zich op "train de trainer" dus intermediairs in eerste instantie. Ze hebben een korte eendaagse cursus en een uitgebreide cursus met 2 volle dagen en een aantal afstandsmodules.
Partners	D'Appolonia (IT), Politecnico di Milano (IT), ADIper srl (IT)
Budget	
Looptijd	September 2015-september 2019
Overig	Er is 1 eendaagse cursus in Nederland voorzien.

Naam Regeling	H2020
Naam Project	fostering industrial symbiosis for a sustainable resource intensive industry across the extended construction value chain (FISSAC)

Doel	Ontwikkelen en demonstreren van een nieuw paradigma gebaseerd op een innovatief industrieel symbiose model gericht op een zero waste aanpak in grondstof intensieve sectoren van de bouwketen.
Partners	25 partners uit Spanje, België, Turkije, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Italië, Tsjechië, Hongarije
Budget	Project €11.523.404,81 Subsidie € 9.108.594,25
Looptijd	1 september 2015 tot 29 februari 2020
Overig	Komt uit de call : WASTE-1-2014 - Moving towards a circular economy through industrial symbiosis

Naam Regeling	H2020
Naam Project	Innovative Enterprise Conference on Circular Economy and Access to Risk Finance
Doel	Een congres organiseren over de kansen en uitdagingen voor de financiële sector wanneer ze circulaire economie financieren en de overgang van een lineaire naar een circulaire economie.
Partners	Team Work (FR), geen andere partners
Budget	€ 192.368
Looptijd	19 okt 2015 tot 18 feb 2016
Overig	Call H2020-Adhoc-2014-20 een CSA actie

Naam Regeling	H2020
Naam Project	Transition to the Green Economy TG2E
Doel	Organiseren van een congres tijdens het Slowaakse voorzitterschap van de EU en daarmee bij te dragen aan de overgang naar een groene economie.
Partners	the slovak environmental agency, ministry of environment, pedal consulting sro, motion zone sro.
Budget	Project € 317.143,96 subsidie € 285.688,96
Looptijd	1 juni 2016 tot 28 februari 2017
Overig	H2020-SC5-2016-OneStageA een CSA actie

Naam Regeling	H2020
Naam Project	Buildings as Material Banks: Integrating Materials Passports with Reversible Building Design to Optimise Circular Industrial Value Chains
Doel	Voorkomen van bouw en afbraakafval, vermindering verbruik nieuwe materialen en ontwikkeling naar een circulaire economie.
Partners	institut bruxellois pour la gestion de l'environnement, en 15 partners waaronder uit Nederland: IBM, Universiteit Twente, EPEA en Hogeschool Zuyd.
Budget	Project € 9.950.388,75 subsidie € 8.858.763,02
Looptijd	1 september 2015 tot 28 feb 2019
Overig	H2020-WASTE-2014-two-stage dit is een IA project

Naam Regeling	H2020
---------------	-------

Naam Project	NEW_InnoNet: The Near-zero European Waste Innovation Network
Doel	Stakeholder platform dat verschillende afval waardeketens met elkaar verbindt. Doelen: 1. opzetten en onderhouden van een zero waste stakeholder platform 2. Analyseer enkele afvalstromen en ontwikkel innovatie roadmaps per stroom 3. ontwikkel een integrale near zero waste strategische onderzoek en innovatie agenda 4. Stakeholder betrokkenheid en interactie Focus ligt in dit project op automotive, plastic verpakkingen en elektronica.
Partners	PNO Consultants (NL), technologian tutkimuskeskus vtt (FI), van gansewinkel groep (NL), fundacion tecnalia research & innovation (ES), stiftelsen sintef (NO), ivl svenska miljeoinstitutet ab (SE), instytut ekologii terenow uprzemyslowionych (PL), arn holding bv (NL), association europeenne des recycleurs de plastiques (BE), European plastics converters (BE), sociedad publica gestion ambiental ihobe s.a. (ES), vlaamse instelling voor technologisch onderzoek n.v (BE)
Budget	€ 1.493.211,25
Looptijd	1 feb 2015 tot 31 juli 2017
Overig	H2020-WASTE-2014-one-stage, een CSA actie

Naam Regeling	H2020
Naam Project	A new circular economy concept: from textile waste towards chemical and textile industries feedstock RESYNTEX
Doel	Ontwerpen, ontwikkelen en demonstreren van een nieuwe industriële symbiose met hoge milieu impact tussen ondraagbare blends and de pure bestanddelen van textiel afval uit de chemische en textiel industrie.
Partners	SOEX textil-vermarktungs gmbh (DE) samen met 19 partners uit Duitsland, Verenigd Koninkrijk, België, Italië, Griekenland, Frankrijk, Zwitserland, Slovenië, Oostenrijk.
Budget	Project € 11.432.356,25 Subsidie € 8.787.749,25
Looptijd	1 juni 2015 tot 30 nov 2018
Overig	H2020-WASTE-2014-two-stage, een IA actie

Naam Regeling	H2020
Naam Project	Moving towards Life Cycle Thinking by integrating Advanced Waste Management Systems
Doel	Het huidige afval management veranderen naar een circulaire economie , door het demonstreren van de waarde van het integreren van 20 eco-innovative oplossingen voor de hele afval waardeketen.
Partners	fundacion deusto (ES), met 18 partners uit Italië, Duitsland, Spanje, Griekenland, Denemarken en Polen.
Budget	Project € 10.561.124,85, subsidie € 8.818.556,12
Looptijd	1 juni 2016 tot 30 nov 2019
Overig	H2020-WASTE-2015-two-stage, een IA project

LIFE

Dit programma ondersteunt ontwikkelings-, implementatie-, monitoring-, evaluatie- en communicatieprojecten op het gebied van:

- natuur en biodiversiteit
- grondstof efficiency
- milieu
- klimaatverandering

Naast traditionele projecten kent LIFE sinds 2015 ook integrale projecten, dat betekent projecten die op nationale schaal werken aan problemen die de uitvoer van strategische programma's op Life-gebied belemmeren.

Slaagkans (15% op basis van gegevens 2013)

Samenwerking: niet verplicht, wel aan te raden, zeker internationale samenwerking vergroot de slaagkans.

EFRO

De Europese structuurfonds zijn gericht op locale en regionale ontwikkeling.

Nederland is ingedeeld in 4 regio's die elk zelf eigen prioriteiten hebben en een eigen uitvoeringsinstantie. Afhankelijk van de locatie en de daar benoemde prioriteiten kan een project hier financiering aanvragen voor activiteiten en investeringen die een positief effect hebben op de betreffende regio.

NWO (Nederlands programma)

Het programma "Gesloten Kringlopen – transitie naar een circulaire economie" is bedoeld voor nieuwe fundamentele en pre-competitieve wetenschappelijke onderzoeksprojecten die bijdragen aan transitie naar een circulaire economie. Consortia van onderzoekers en private partijen kunnen financiering aanvragen voor onderzoek dat moet leiden tot het sluiten van kringlopen op verschillende schaalniveaus. Het gaat om de verbindingen tussen water, agrarische productie, energie en biodiversiteit als onderdeel van productieketens.

Een projectconsortium bestaat uit minimaal een kennisinstelling en minimaal een private partij. Het maximale subsidie bedrag is 750.000 euro en dat is maximaal 90% van het totale budget..Aanvragen kunnen worden ingediend tot 7 februari 2017.

Overige Regelingen

Naam Regeling	Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
Website	www.stimuleringsfonds.nl
Doel	In 2013 is het Stimuleringsfonds van start gegaan als een nieuw type cultuurfonds dat opereert op het snijvlak van cultuur, economie en maatschappij, met een nieuw werkkterrein: de creatieve industrie. Hierin zijn de toegepaste kunsten ondergebracht: van e-cultuur en gaming, productontwerp, grafisch ontwerp en mode tot architectuur, stedenbouw en interieur- en

	landschapsarchitectuur.
Partners	Niet van toepassing
Budget	17 miljoen per jaar: Het grootste deel van dit budget komt van het ministerie van OCW, aangevuld met budget vanuit BZ voor internationalisering en lenM voor het AARO programma (Actieagenda Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp)
Looptijd	Niet van toepassing
Overig	Idee: Nieuwe categorie Circular Design bij Stimuleringsfonds Creatieve Industrie? Past in principe wel bij insteek van dit fonds.

Naam Regeling	Juncker Fonds of Europees Fonds voor Strategische Investerings, via de Europese Investeringsbank (EIB)
Website	http://www.eib.org/efsi/efsi-projects/index.htm
Doel	projecten stimuleren die het scheppen van banen stimuleren, langetermijngroei bevorderen en het concurrentievermogen verbeteren. Bedoeld voor bedrijven en overheden die bezig zijn met grote maatschappelijke uitdagingen zoals duurzaamheid en stimuleren MKB.
Partners	Niet van toepassing
Budget	315 miljard, wordt waarschijnlijk 500 miljard EUR (Nederland loopt ver achter met gebruik van dit fonds)
Looptijd	Niet van toepassing
Overig	De EIB zoekt bij de uitvoering van het EFSI aansluiting op nationale investeringsbanken en vergelijkbare investeringsplatforms. Sinds 2015 kan dit in Nederland via het Nederlands Investerings Agentschap (NIA), hier worden projecten getoetst en wordt advies gegeven.

Naam Regeling	Creative Europe
Website	https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/
Doel	Creative Europe is bedoeld voor organisaties in de culturele en creatieve sector, die minimaal twee jaar bestaan. Maar ook overheden, universiteiten en commerciële organisaties met als hoofdtaak het organiseren van culturele activiteiten kunnen een subsidie aanvragen. Voorwaarde is wel dat het project publieksactiviteiten bevat en geen winstoogmerk heeft. De link met dit programma zou kunnen lopen via Design of ambachtelijk werken en het bouwen van een europees netwerk dan wel evenement.
Partners	Ja verplicht
Budget	
Looptijd	2014-2020
Overig	Er is ook €121 mio aan leningen beschikbaar via het Europese Investerings Fonds. Nederlands contactpersoon zit bij www.dutchculture.nl

Naam Regeling	Innovation Deals
Naam Project	NVT, 5 projecten worden in januari 2017 gepubliceerd
Doel	De <u>Innovation Deals</u> hebben als doel om barrières in wet- en regelgeving weg te nemen die nieuwe circulaire ontwikkelingen en oplossingen nu nog tegenhouden of vertragen.

	Samenwerkingsverbanden kunnen op dit moment aangeven waar ze tegen aan lopen en hoe dit opgelost zou kunnen worden. Vervolgens worden er vijf projecten geselecteerd als onderdeel van het EU Circular Economy Action Plan . Deze projecten krijgen hulp van de Europese Commissie om, samen met de Europese, nationale en lokale autoriteiten die de regels opstellen, te kijken hoe deze barrières opgelost kunnen worden.
Partners	Ja, verplicht aanvraag kan alleen door samenwerkingsverband worden gemeld
Budget	Er is geen subsidie of financiering voor de projecten beschikbaar. Het gaat om het wegnemen van belemmeringen.
Looptijd	De uitnodiging voor Expressions of Interest stond open tot 15 september 2016. Alle innovators (of samenwerkingsverbanden) die een circular-economy product of dienst naar de markt willen brengen, kunnen voorstellen indienen om deel te nemen in een Innovation Deal. De EU start met de deals in januari 2017.
Overig	Deze innovation deals zijn gebaseerd op de Nederlandse Green Deal aanpak

Overig Projecten

Naam Regeling	Een network call in het Competitiveness & Innovation Programme (CIP)
Naam Project	<u>DeEP - Design in European Policy</u>
Doel	Design beleid een vastere plek te geven in Europees Innovatie beleid door promotie, ondersteuning en monitoring tools. Dit gaat zowel om regionaal, nationaal als Europees beleid .
Partners	Politecnico di Milano (IT, Lead partner), University of Lancaster (UK), Malardalens Hogskola (SE), Confartigianato Lombardia (IT), Munktel Science Park Eskilstuna Jernmanufaktu (SE), Pro Design (PL) en The Work Foundation (UK)
Budget	
Looptijd	2012-2014
Overig	Onderdeel van Design for Innovation

Naam Regeling	Een network call in het Competitiveness & Innovation Programme (CIP)
Naam Project	<u>REDI: When Regions support Entrepreneurs and Designers to Innovate</u>
Doel	Het gat tussen vraag (MKB en lokale overheden) en aanbod (design diensten) overbruggen. Door het gebruiken van een service-design benadering worden nieuwe methoden voor design/innovatie ondersteuning in de praktijk gevalideerd. Focus ligt op de regio's in Europa waar de industrie beter zou kunnen innoveren, door design in te zetten als strategie, maar waar het ontbreekt aan design services.
Partners	Agence pour la Promotion de la Création Industrielle (coordinator, FR);, Chamber of Commerce of Brittany – ARIST (FR), Lappeenranta University of Technology - Lahti Living Lab (FI), Design Zentrum Nordrhein-Westfalen (DE), Business Support Centre for SMEs (BU).
Budget	€4.808.000 subsidie voor 6 projecten
Looptijd	Sept 2012- jun 2015

Overig	<p>Onder deel van het European Design Innovation Initiative, er zijn zes projecten gefinancierd . De andere vijf zijn:</p> <p>IDeALL – Intergrating Design for All in Living Labs EuroDesign – Measuring Design Value DeEP – Design in European Policies (zie hieronder) SEE Platform: Sharing Experience Europe – Policy Innovation Design EHDM – European House of Design Management</p>
--------	--

Naam Regeling	Co-financiering via EC Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs
Naam Project	http://www.designforeurope.eu/
Doel	Het versnellen van design-driven innovatie om zo meer groei en banen in de EU te krijgen. Dit wordt gedaan door bewustwording te vergroten door te laten zien hoe design-driven innovatie nu al zorgt voor meer efficiëntie in de publieke en private sector. Dit project probeert ook een overzicht te maken van Europese subsidies die beschikbaar zijn voor design via http://www.designforeurope.eu/eu-funding-information
Partners	Danish Design Centre (DK), Estonian Design Centre (EE), Politecnico di Milano (IT), European Network of Living Labs (BE), Luxinnovation (LX), La27e Region (FR), Nesta (UK), Design Council (UK, Lead Partner)
Budget	
Looptijd	Januari 2014- december 2016
Overig	Onderdeel van het action plan for design driven innovation .